

॥ ॐ कारस्वर्णाय नमो नमः ॥

श्री गायत्री पुरश्चरणालय (व). स्वानंदोद्भव बुद्धि
ध्यान वेदविद्यालय-पुस्तकालय श्रीगणपति मं-
देर लुणावाडा ग्रंथांक. २७ मो.

॥ ॐ ॥

श्रीमन्महागणेशपुराणान्तर्गत

योगामृत गणेशगीता ॥

गुर्जर भाषा टीका सहित

प्रसिद्धकर्ता

रम गाणपत्य श्रीमान् योगिराज ।

ब्र. श्री पूर्णानंदस्वरूप महाराज ।

७ पावनार

१. रामदासभाष्य आगलभाष्य,
मुंभाष्य.

द्वितीयावृत्ति नक्षत्र १०००.

अथ ३. ०-१०-० दस आना.

अथी ३. ०-१२-० आर आना.

संवत् १९०६.

यह पुस्तक खेमराज श्रीकृष्णदासने खेतवाडी ७ वीं
गली खम्बाटा लैन निज “श्रीवेङ्कटेश्वर”
स्टीम प्रेस बम्बई में छापा और रामदास
भाई प्रागजी भाई ने यहीं मलार
वाडीमें प्रकाशित किया.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮૪૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ધ્રુવ મુદ્રા ગણિતશાસ્ત્ર

વિષય ૧/૨૩ : ૨૨૪૪

॥ ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥

સાભાર પર્વક સ્વીકાર.

આ શ્રી યોગામૃત ગણેશ ગીતાજી પ્રથમાવૃત્તિ બહાર પડ્યાને ધણે વખત થયોછે. બીજીવખત ધણા કાળથી બહાર પાડવામાં આ દુર્ઘટ કાળસ્થિતિ, દુષ્કાળ અનાવૃષ્ટિ, અને યુરોપી યુદ્ધાદિ વડે અત્યંત મોંઘવારી હોવાથી અડચણ પડી હતી. પણ, જગન્નિયંતા, પરબ્રહ્મ પરમાત્મા ॐ કાર સ્વરૂપ શ્રી મધુરેશ્વર મહાગણપતિજી પૂર્ણ કૃપા આ ગુજરાતના શ્રી ગણેશના ભક્તો ઉપરની થતાંજ શ્રી મુંબઈ નગરના શ્રીમાન સ્વધર્મ ધુરંધર પરમ ભક્તરાજ શિરોમણી. રા. રા. રામદાસ પ્રાગજી બાઇ ઠક્કરે પોતાની ઉત્તમોત્તમ ઉદારતાથી. આ ગુજરાતી ભાષામાં શુદ્ધ સ્વરૂપને સમજાવવા. અને તેને પ્રસિધ્ધમાં લાવવા. પ્રયત્ન ધર્યો. તે શ્રી સદગુરુ ગણેશ કૃપાએ પૂર્ણ થતાં આ ભક્તિયોગ ના સંબંધમાં શ્રવણ મનન પઠન કરનારા ભક્તો તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માની, તેમના હૃદયાણુમાં આશિશ દેશે. અને પ્રભુ તેમનું શ્રેયકરો કે

વિધાપીઠ

અક્ષવિધા દાન સમાન
સતપાત્રને અંગે છે.

શ્રીગણેશજી કહ્યાણુકરો.

ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

તા. ૨૭-૬-૧૯
જેટ કૃષ્ણ ૪
અંગારકી લુણા-
વાડા. શ્રીગણેશ-
તિ મંદિર.

આપનો.

અ. પૂર્ણાનન્દ સ્વરૂપના.
સવિનય. જય ગણેશ.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

બીજ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

સનાતન ધર્મના પ્રેમી સુહૃદ્જનોને માટે વૈદિક વિધિપૂર્વક તથા શાસ્ત્રપ્રમાણુ યુક્ત નિત્યકર્મો આદર-પૂર્વક કરવા અને તે કર્મો અહ્વાર્યણુ કરવા જેમ વેદ આજ્ઞા કરેછે તેમ તે અનુભવગમ્ય છે. જે કર્મો અહ્વાર્યણુ થતાં ગંભીરરૂપમાં મહાન બુદ્ધિને સચેતનતા લાવી શકેછે. અને તેથી તેના ગંભીરજ્ઞાનની પ્રકાશકારક અહ્વામૃત પ્રેમરસ અભેદયોગરૂપ જીવનમુક્તતા પ્રાપ્ત કરાવેછે.

ઉપાસના સ્વરૂપમાં વેદધ્વનિ ઐમિત્યેકાક્ષરં બ્રહ્મ તથા ઐશ્વર્યં સર્વમ્ ॥ તથા તત્ત્વોમિતિ ધ્વનિરમૂલસૈ ગજાકારઃ ॥ ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ કેવળ પ્રમાણુભૂત છે. તથા સ્મૃતિઓ. તથા શાસ્ત્ર પુરાણો પણ તેવીજ રીતે સાથ પ્રકાશરૂપે સર્વસામાન્યરૂપ છે. આ શ્રુતિ સ્મૃતિનો યોકાર ઐકાર રૂપ પરમાત્માનું જ ધ્યાન કરવાને સૂચન કરેછે. ઐકારમાંજ સર્ગુણુ નિર્ગુણુ અને સાકાર નિરાકાર પરત્વે ઉભયપ્રકારનું જ્ઞાન તે પરમાત્માનો અનુભવ કરવા માટે છે. ધ્યેયની ધારણામાં આ ઉભય

પ્રકાર સાધક પુરૂષને સર્વથા બલવત્તર છે. તત્ પ્રકાર
સ્વરૂપ પરમાત્માનું સ્વયં મૂર્તિમંત સ્વરૂપ સાક્ષાત્
જેમ ગણેશજી છે. તેમજ બુદ્ધિમાનોએ યાને વેદશા-
સ્ત્રના સંપૂર્ણ અનુભવી પુરુષોએ બુદ્ધિપ્રેરક ભાવનાથી
(ગાયત્રીમંત્રના અર્થપ્રમાણે) તેમજ અનુક્રમે એક
એકથી ચઢીયાતા પાદકૃમપૂર્વક બુદ્ધિપ્રકાશક રૂપે તથા
બુદ્ધિમાં વ્યાપકરૂપે તથા બુદ્ધિના સાક્ષીરૂપે અને આ
સર્વ પ્રમાણે જે ગંતવ્યસ્થાનમાં તાદાત્મ્યપણાને
પામેછે એવા પૂર્ણ યોગસ્વરૂપ બુદ્ધિના અંતિમ તત્ત્વરૂપ
બુદ્ધિપતિત્વ એવા સંપૂર્ણ બુદ્ધિના લયને સમજાવેછે
તે એવા ઉભયપ્રકારના સમદર્શિપણાના યોગતત્ત્વને
અનુક્રમ સચવતાં જીઘાસુ ભક્તરાજને સંપૂર્ણમાન ધટેછે.

બુદ્ધિની કક્ષાપર્યંતના મુમુક્ષુભક્તોના પ્રેમને
જાણવા આ સૃષ્ટિ વિલાસના મદમદિરામાં છકેલા અને
દેહબલ પુરૂષાર્થ અહં મમાસ્મિમાં ખરડાયેલા માન
કિર્તિ, યશનાં મોહમાં અંધત્વને પામેલા અનાયાર,
અનીતિ, અને દુર્ગંધ પ્રવાહની સુખદુઃખાત્મક લહેરી-
ઓમાં સ્વયં હોડીની ડામાડોળ સ્થિતિએ બુદ્ધિની
ડામાડોળ સ્થિતિને અંગીકાર કરનારા જીવનભ્રષ્ટ
મતવાદીઓ યાને જીવો, જ્યારે શક્તિવાન નથી, ત્યારે

આ યોગના સિદ્ધિપતિત્વના પ્રવૃત્તિમય સ્થાનનું સદ્-
ગુરુ કૃપારૂપે ઉલ્લંઘન કરી તેથીપરે નિવૃત્તિમય અયોગ
સ્થાનના અનુભવની ઉચ્ચતર કક્ષાના મહાત્મા સંતરૂપે
જગત્ કલ્યાણાર્થ અમૃતમય કલ્પવૃક્ષને ઉછેદનાર પર-
બ્રહ્મ સ્વસ્વરૂપાવસ્થાના દિગંત આનંદ સુખના અનુ-
ભવી યોગી મહાત્માઓ નું સ્વરૂપ શી રીતે જાણી શકાય
મુશ્કેલ છે. દ્રાક્ષનામાંડવે ન પહોંચી શકવાથી અને
દ્રાક્ષસ્વાદના અનુભવરસામૃતનો અનુભવ ન થવાથી
ગંધાતા મૂખનું વલવલતું ખલવતું આ મિથ્યાભિમા-
નમાં અંજાયલું શિયાળવું “ આ દ્રાક્ષ ખાટીછે એમ
કહે “ તો તેથી શું.

શ્રીમાન્ શ્રીવરેણ્યરાજ પ્રતિ શ્રીપરમાત્મા પર-
બ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદ શ્રીગણેશજી એ સ્વમુખે આ
યોગામૃત ગણેશગીતારૂપે જે જ્ઞાન સમજાવ્યું છે તે
તેની પૂર્ણકૃપાનુસાર યોગને ધારણકરવાવાલા મહાત્મા
જીવનમુક્ત સંત યોગેશ્વરોજ જાણવાને સમર્થ છે, અને
એવા મહત્ પુરૂષોના મુખમાંથી નીકળતી અમૃતધારાનું
સેવન કરનાર સદ્ગુરુકૃપાથી પ્રેમમય જીવનના ઉચ્ચ-
અભિલાષી ભક્ત જનો પોતાની દેહાધ્યાસ નિવૃત્તિના
યોગે તે જ્ઞાન ભક્તિરસ પાનકરી જન્મખંધ વિનિ-

મુંકત ચરણસરોજમાં લોટણ લગાવી રહે છે. ધન્ય છે
આવા કલિપ્રચાર અધમ મર્યાદના કાળમાં જાગૃત
રહેતા ભક્તપુરુષોને !

વેદવ્યાસા દીકજેવા. અનેક ઉપકારવૃત્તિને ધારણ
કરનાર યોગીજનોએ અત્યારપર્યંત આપણા ઉપરની
આપણી અયોગ્યતાને માટે ક્ષમા દર્શાવી તેની સાથે જે
ઉપકારો કીધા છે તે અતર્જનીય છે. યોગ્યતા સંપાદન
રહે તેને આ સર્વ તૈચારજ છે. યોગ્યતાથી ઉપયોગમાં
આવે છે, અને યોગ્યતાજ તન્મયતા સેવે છે. સુત્રેષુ કિં
વહુના !

મીતી ચૈતર કૃષ્ણપક્ષી ૪
સંવત ૧૯૭૫
બ્રહ્મક્ષેત્ર.

}

શ્રીગણેશ.

॥ ॐ श्रीमन्महागणाधिपतये नमो नमः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसद्गुरुवे नमो नमः ॥

अथ श्रीयोगामृत गणेश गीता प्रारम्भ्यते।

ॐ

॥ क उवाच ॥

एवमेव पुरा पृष्टः शौनकेन महर्षि-
णा । स सूतः कथयामास गीतां व्या
समुखाच्छ्रुताम् ॥ १ ॥

(अर्थ) आ श्रीगणेश गीता पूर्वे प्रह्लादजी
व्यासने संभणावीछे. अने तेज गणेशगीता श्रीवेद-
व्यासमाहाराजना मुण्ठी श्रवणकरीने सुनपुराणी.
शौनकादि महर्षिज्जोना पुछवाथी, तेमने कडेवाने
प्रारंभ करताडवा.

॥ સૂત ઉવાચ ॥

અષ્ટાદશપુરાણોક્તમમૃતં પ્રાશિતં
ત્વયા । તતોઽતિરસવત્પાતુમિચ્છા
મ્યમૃતમુત્તમમ્ ॥ ૨ ॥

(અર્થ) સુત પુરાણી શ્રીવેદવ્યાસ મહારાજને
પુછેછેકે, હે મહારાજ ॥ આપની કૃપાથી અષ્ટાદશ
(૧૮) પુરાણો મેં શ્રવણકરી અમૃતપાન કર્યુંછે,
તેથીપણુ, અત્યંત રસમય ઉત્તમ અમૃતજ્ઞાનરસ પીવા-
ને મારી ઇચ્છા છે.

येनामृतमयो भूत्वा पुमान् ब्रह्मामृतं
यतः । योगामृतं महाभाग तन्मे
करुणया वद ॥ ३ ॥

(અર્થ) તે અમૃત જ્ઞાનરસમય થઈને અર્થાત્
અખંડ, અવિનાશી, અભેદ, પરમાત્મા સ્વસ્વરૂપ
વસ્થાસ્વરૂપ જીવન્મુક્ત સ્થિતિને પામીને પરબ્રહ્મ-
શાન્તિ સ્વરૂપને પામું. માટે હે મહાભાગ્યવાન ॥ તે
યોગરૂપીઅમૃત જ્ઞાન મારા ઉપર કરૂણા દૃષ્ટિથી કહો.

॥ વ્યાસ ઉવાચ ॥

અથ ગીતાં પ્રવક્ષ્યામિ યોગમાર્ગપ્રકા-
શિનીમ્ । નિયુક્તા પૃચ્છતે સૂત રાજે
ગજમુખેન યા ॥ ૪ ॥

(અર્થ) હે સુતપુરાણી ॥ તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે સંપૂર્ણ રીતે અમૃતજ્ઞાન મય યોગમાર્ગનો પ્રકાશ કરનારી, આ ગણેશગીતા, તમને શ્રવણકરાવું છું કે. જે. જ્ઞાનસ્વરૂપ ગીતા શ્રીમાન્ વરેણ્યરાજપ્રતિ શ્રીઅભેદ યોગમયસ્વરૂપ શ્રીપરબ્રહ્મ પરમાત્મા. શ્રીગણેશજીએ કહેલીછે.

॥ ઘરેણ્ય ઉવાચ ॥

વિઘ્નેશ્વર મહાબાહો સર્વવિદ્યાવિ-
શારદ્ । સર્વશાસ્ત્રાર્થતત્ત્વજ્ઞ યોગં મે
વક્તુમર્હસિ ॥ ૫ ॥

(અર્થ) શ્રીમન્મહાગણેશ પુરાણના, ઊત્તરખંડના ૧૩૮ માં અધ્યાયમાં શ્રીવરેણ્યરાજાએ મહા ગણુપતિની ઉપાસનાકરી પ્રસન્ન કર્યા. અને પ્રેમભક્તિ પૂર્વક પુછ્યું કે. હે પ્રભો!!! આ સંસારના અધ્યાત્મિક, અધિ

(૧૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

ભૂત અને અધિદૈવ્ય વિગેરે અનેક તાપોથી દગ્ધ થયેલો એવો હું તે આપના શર્ણુ આવ્યો છું. તેથી જન્મમૃત્યુના બંધનથી મુક્ત કરનાર જીવન્મુક્ત-મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ કરવાને આપજ સર્વ વિધાને જાણુવાવાળા તેમજ સર્વ શાસ્ત્રોના અર્થને જાણુવાવાળા, તત્વજ્ઞાનને જાણુવાવાળા સમર્થ છો. તો કૃપાકરીને તે જીવ-પ્રજ્ઞની એકચતારૂપ જે યોગ તે કૃપાકરીને કહો.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

સમ્યગ્વ્યવસિતા રાજન્મતિસ્તેનુગ્ર-
હાન્મમ । શૃણુ ગીતાં પ્રવક્ષ્યામિ
યોગામૃતમર્યાં નૃપ ॥ ૬ ॥

(અર્થ) શ્રીગજાનન બોલ્યા. હું વરેણ્યરાજા તમને ધન્યછે. મારા અનુગ્રહથી તમારી બુદ્ધિ શ્રેષ્ઠ પ્રકારની છે. તમારી યોગ્ય મુમુક્ષુતાથી તમારા કલ્યાણરૂપ આ યોગામૃતથી ભરેલી “ગણેશ ગીતા” તમને કહું છું તે શ્રવણકરો.

ન યોગં યોગમિત્યાહુર્યોગો યોગો ન
ચ શ્રિયઃ । ન યોગે વિષયૈર્યોગો

નચ માત્રાદિભિસ્તથા ॥ ૭ ॥

(અર્થ) હે વૃત્તિ ! ! ! હવે યોગનો પ્રકાર કહ્યું તે-
સાંમળો “ યોગ ” આસખ્દ ના અર્થથી યુજ્ઞ ધાતુના
અર્થ પ્રમાણે બંધવું એવો થતા મનુષ્યાદિ શરીરનો
યોગ જાણવો અગર ન જાણવો આ બંને પ્રકારથી
પણ તે યોગ નહિ. તેમજ લક્ષ્મીયોગ, વિષયયોગ તથા
માત્રા (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ) સ્વરૂપ.
ખોતે બનવું અગર ના બનવું. એવા યોગ તે પણ યોગ
કહેવાય નહિ.

યોગો યઃ પિતૃમાત્રાદેર્ન સ યોગો
નરાધિપ ॥ યો યોગો વંધુપુત્રાદેર્ય-
શ્ચાષ્ટભૂતિભિઃ સહ ॥ ૮ ॥

(અર્થ) પિતામાતાદિના સંબંધ વાળો જે યોગ
તે પણ યોગ જાણવો નહિ. તેમજ તેમજ બંધુ પુત્રા
દિનો તથા આઠ પ્રકારની સમૃદ્ધિ (સિદ્ધિ) વાલો યોગ
કે વિયોગ તે પણ યોગ ગણાતો નથી.

ન સ યોગઃ સ્ત્રિયા યોગો જગદ્-
દ્વુતરૂપયા ॥ રાજ્યસામ્રાજ્ય નો યોગો

(૧૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

ન યોગો ગજવાજિભિઃ ॥ ૯ ॥

(અર્થ) આ જગતને વિષે અત્યુત્તમ ઉપવાન સ્ત્રી સંબંધીનો યોગવિયોગ તે પણ યોગ કહેવાતો નથી. તેમ રાજ્ય પ્રાપ્તિ યોગવિયોગ અને હાથી થોડા આદિને યોગ વિયોગ તેપણુ યોગ કહેવાતો નથી.

યોગો નેન્દ્રપદસ્યાપિ યોગો યોગાર્થિનઃ પ્રિયઃ । યોગો યઃ સત્યલોકસ્ય ન સ યોગો મત્તો મમ ॥ ૧૦ ॥

(અર્થ) હે પ્રિય રાજન !!! ઇન્દ્રાદિ પદને યોગવિયોગ તે પણ યોગ ગણાતો નથી. તેમજ પાછળ તથા આગળ વર્ણુવેલા અને વર્ણુદત્તા તમામ યોગવિયોગ. યોગના ખરા અર્થને જાણવાની ઇચ્છાવાળા યોગાર્થી પુરૂષને પ્રિય નથીજ. તેમજ સત્યલોકની પ્રાપ્તિને યોગ વિયોગ તે પણ યોગ ગણાતો નથી. એવો મારો મત છે.

શૈવસ્ય યોગો નો યોગો વૈષ્ણવસ્ય પદસ્ય ચ । ન યોગો ભૂપ સૂર્યત્વં ચન્દ્રત્વં ન કુબેરતા ॥ ૧૧ ॥

(અર્થ) શિવના પદની પ્રાપ્તિરૂપ યોગ વિયોગ. તેપણુ યોગ ગણાય નહિ. તેમજ વિષ્ણુપદની પ્રાપ્તિ-રૂપ યોગ કે વિયોગ તેપણુ યોગ નથી. તથા લેવીજ-રીતે સૂર્ય પદની પ્રાપ્તિરૂપ-ચન્દ્ર પદની પ્રાપ્તિરૂપ તથા કુબ્જર પદની પ્રાપ્તિરૂપ યોગ વિયોગ તે પણુ યોગ રૂપ ગણાય નહિ.

**નાનિલત્વં નાનલત્વં નામરત્વં ન
કાલતા । ન વારુણ્યં ન નૈર્ઋત્યં યો-
ગો ન સાર્વભૌમતા ॥ ૧૨ ॥**

(અર્થ) વાયુપવનરૂપી-અગ્નીપણુરૂપી, અમરપ-ણુરૂપી, કાલઅકાલપણુરૂપી. વરુણદેવતાપણુરૂપી, નૈર્ઋત્યદેવતાપણુરૂપી અને સાર્વભૌમસત્તાપણુરૂપી યોગ વિયોગ તે પણુ યોગ ગણાયનહિ.

**યોગં નાનાવિધં ભૂપ યુંજંતિ જ્ઞાનિ-
નસ્તુ તમ્ । મહંતિ વિતૃષા લોકે
જિતાહારા વિરેતસઃ ॥ ૧૩ ॥**

(અર્થ) હે ભૂપતિ !!! એપ્રમાણે અનેક વિધવિધ પ્રકારના યોગો જગતમાં જણાયછે. તે યોગ સફદના

(૧૬) • શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

અસ અર્થરૂપે નથી ખરા અર્થરૂપેતો યોગશબ્દના અર્થથી માત્ર જ્ઞાનયોગ જ સિદ્ધ છે. અને તે જ્ઞાનયોગ જ્ઞાનીનેજ પ્રાપ્ત થાયછે. જ્ઞાની શબ્દનો અર્થ એવો સમજવો કે આ જગતના ઉપર ખતાવેલા કોઈપણ. યોગને વિષે જેની તૃષ્ણા (ધ્યાન) નથી. અને તેના મોઢ વિષય-રૂપ આહારને જેમણે જીતેલોછે. એવા શુદ્ધ બ્રહ્મચાર્યના પાલનથી બદર્શિતસી ખન્યાછે એવાને જ્ઞાની જાણવા.

પાવયંત્યસિલ્લોલ્લોકાન્વશીકૃતજ-
ગત્રયાઃ । કરુણાપૂર્ણહૃદયા બોધયં-
ત્યપિ કાંશ્વન ॥ ૧૪ ॥

જીવન્મુક્તા હૃદે મગ્ના પરમાનંદરૂ-
પિણિ । નિમીલ્યાક્ષીણિ પશ્યંતઃ પરં
બ્રહ્મ હૃદિ સ્થિતમ્ ॥ ૧૫ ॥

ધ્યાયન્તઃ પરમં બ્રહ્મ ચિત્તે યોગવશી-
કૃતમ્ । ભૂતાનિ સ્વાત્મના તુલ્યં
સર્વાણિ ગણયંતિ તે ॥ ૧૬ ॥

(અર્થ) વળી જેમનાં દર્શનથી અથવા જેમના

સ્પર્શ કરવાથી અથવા જેમના ભાષણથી સર્વત્ર જનો
પાવન થાયછે એવા સમદર્શિ સાધુજનો સ્વર્ગમૃત્યુપા-
તાલાદિ જગતને વશકરી રાક્યાછે. અર્થાત્ તેના મોહ-
થી. એજ્ઞતાનથી એવાકે જેમના હૃદય સર્વજ્ઞવાત્માના
તરફ પૂર્ણ કરણાયુક્તછે એવા સર્વને હિતમ પ્રકારના
યોગનો સદાકાળ યોધ કરેછે. એવા જ્ઞાની જનો
જીવન્મુક્ત સ્થિતિની પ્રાપ્તિ વડે સદાએ પોતાના
હૃદયથી અત્યંત આનંદરૂપ રહેવાળાછે. તથા નેત્ર
મીચીને પોતાના હૃદયમાં રહેલા પરમાત્મા સ્વરૂપને
જેવાવાળાછે અને જીવ-બ્રહ્મની, ઐક્યતા. સદ્ગુરુ કૃપા
પ્રસાદે પ્રાપ્ત કરેલી હોવાથી તે યોગવડે વશકરેલા
પોતાની બુદ્ધિના પતિ સ્વરૂપ શ્રીગણેશજીનું ધ્યાન
કરવાવાળાછે. તેમજ તે ગણેશપરમાત્મા સર્વ
ભૂતમાની યાવત સ્થાવર જંગમ સંપૂર્ણ જગતમાં
વાસ કરી રહેલા સમજતા હોવાથી સર્વ ભૂતાત્માને
પોતાના આત્માસમાન ગણાવા વાળાછે. તેજ જ્ઞાનીછે.

**येन केनचिदाच्छन्ना येन केनचि-
दाहताः । येन केनचिदाकृष्ठा येन
केनचिदाश्रिताः ॥ १७ ॥**

(૧૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

(અર્થ) દેહદૃષ્ટતાં દેહાભિમાન યુદ્ધિધથી રહિત અહંમત્વના ત્યાગપૂર્વક જીવન મુક્ત જ્ઞાન દશાએ વિચરવા વાળા-ગમેતેવા પ્રકારથી આચ્છાદન ને પામેલા અને ગમેતેવા પ્રકારથી દોષ અજ્ઞાની જનોએ મારેલા એવા. તથા ગમેતેવા પ્રકારે અને ગમેતે બાજુએ ખેંચાયેલા એવા તથા ગમેતેવા પ્રકારે ગમેતેના આશ્રય પૂર્વક રહેવાવાળા એવા તે સાધુજનો જ્ઞાની કહેવાયછે.

**કરુણાપૂર્ણહૃદયા ભ્રમન્તિ ધરણી-
તલે । અનુગ્રહાય લોકાનાં જિત-
ક્રોધા જિતેન્દ્રિયાઃ ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) એવા જીવનમુક્ત જ્ઞાની સંત પુરુષો આત્મતૃપ્તિરૂપ હોવાથી ક્રોધને જીતીને તથા પોતાની ઇન્દ્રિયોના સમૂહને પોતાના વશમાં રાખીને પોતાના અત્યંત કરુણાયુક્ત હૃદયના વિચારેથી સર્વ જીવાત્મા-આનું કલ્યાણ કરવાના હેતુએ આ સંસાર સાગરમાં વિચરે છે. કે જેમનાં દર્શનથી, સ્પર્શમાત્રથી અને બોધ બાપણ માત્રથી યોગ્ય મુમુક્ષુ જીવાત્માઓ પરમાત્મ તત્વના જ્ઞાનથી ભરૂત થાયછે.

દેહમાત્રમૃતો ભૂપ સમલોષ્ટાશ્મકા-
ચનાઃ । એતાદૃશા મહાભાગાઃ સ્યુશ્વ-
ધુર્ગોચરાઃ પ્રિય ॥ ૧૯ ॥

(અર્થ) હે પ્રિય રાજન !!! એવા જ્ઞાની પુરુષોને
દેહ માત્ર દર્શન કરવારૂપ છે. દેહાભિમાન યાને દેહા-
ધ્યાસ (દેહનેવિષે અહં મમત્વ કલ્પના) નહોવાથી
તેઓના હૃદય નિશ્ચયમાં માટી, પથ્થર, અને સોનું
સમાન છે. એવા લક્ષણવાળા માહાભાગ્યવાન સાધુ-
જનો ચક્ષુ દર્શનથીજ પાવન કરતા છે.

તમિદાનીમહં વક્ષ્યે શ્રુણુ યોગમનુ-
ત્તમમ્ । શ્રુત્વાયં મુચ્યતે જન્તુઃ પાપે-
ભ્યો ભવસાગરાત્ ॥ ૨૦ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! હવે પૂર્વોક્ત પ્રકારના જ્ઞાની
જનોએ સાંધેલો જે ઉત્તમ પ્રકારનો યોગ તે તમને
ઠાડુંધું તે શ્રવણકરો કે. જે સાંભળવાથી માણસો અ-
વકે પ્રકારના પાપોથી તેમ ભવસાગરથી, મુક્ત થાય છે.

(૨૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

શિવે વિષ્ણૌ ચ શક્તૌ ચ સૂર્યે મયિ
નરાધિપ । યાઽભેદબુદ્ધિર્યોગઃ સ
સમ્યગ્યોગો મતો મમ ॥ ૨૧ ॥

(અર્થ) યોગ શબ્દના સત્ય અર્થ પૂર્વક-આ પાંચ-
પદ પ્રહ્લના સમ્યકપણામાં ૧ અસત્પાદ પ્રહ્લ (શક્તિ)
૨ સત્પાદ પ્રહ્લ (સૂર્ય) ૩ સમપાદ પ્રહ્લ (વિષ્ણુ) ૪
તૂર્યપાદ પ્રહ્લ (શિવ એટલે ઇશ્વર) અને ૫ પૂર્ણપાદ
અથવા તૂર્યાતીતપાદ પ્રહ્લ (ગણેશ) અનુ ક્રમે છે. એટ-
લે અસત્પાદનો યોગ સત્પાદમાં-અને અસત્ સત્
ઊભય પાદનો યોગ સમપાદમાં-તથા અસત્ સત્ અને
સમપાદનો યોગ તૂર્યપાદમાં-તેમજ અસત્ સત્. સમ
અને તૂર્યપાદનો યોગ. પૂર્ણપાંચમ તૂર્યાતીત પદમાં
થતાં અવશેષ માત્ર. તૂર્યાતીત ગણેશ અભેદ છે. એટલે
ચારપાદનો અભેદ યોગ પાંચમપાદમાં હોવાથી શિવને
વિષે, વિષ્ણુનેવિષે, શક્તિને વિષે, સૂર્યનેવિષે અને
શ્રીગણેશજી આ ગીતામાત્ર સ્વમુખે વર્ણવતા હોવાથી
પોતાને વિષે એમ સમજવેછે. કે. આ પાંચેમાં ઉપર
ખતાવ્યા પ્રમાણે મારાવિષે અભેદ બુદ્ધિવડે જોવું
તેનું નામજ યોગ છે એવો મારો મતછે.

**અહમેવ જગદ્યસ્માત્સૃજામિ પાલયા-
મિ ચ । કૃત્વા નાનાવિધં વેષં સંહ-
રામિ સ્વલીલયા ॥ ૨૨ ॥**

(અર્થ) કેમકે. હુંજ પોતે પોતાની લીલા માત્રવડે
જુદાજુદા પ્રકારનાં સ્વરૂપ ધારણ કરીને આ જગતને
સૃજીશું. પાલન કરું. અને સંહાર પણ કરું.
અર્થાત્ પોતાની લીલા માત્રથી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, રૂદ્ર
સ્વરૂપ પણમારું છે. એકોહં બહુસ્યામ્ શ્રુતિથી હું
એક છતાં બહુસ્વરૂપ એટલે ત્રણસ્વરૂપ થતો હોવો
એમ સિદ્ધ છે.

**અહમેવ મહાવિષ્ણુરહમેવ સદાશિ-
વઃ । અહમેવ મહાશક્તિરહમેવાર્યમા
પ્રિય ॥ ૨૩ ॥**

(અર્થ) હુંજ પોતે મહાવિષ્ણુ સ્વરૂપ છું. હુંજ
પોતે સરાશીવ સ્વરૂપ છું હુંજ પોતે મહાશક્તિ સ્વરૂપ
છું. એને હુંજ પોતે સૂર્ય સ્વરૂપ છું. એમસર્વ મારું
સ્વરૂપનું છે.

(૨૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

અહમેકો નૃણાં નાથો જાતઃ પંચ-
વિધઃ પુરા । અજ્ઞાનાન્માં ન જાનંતિ
જગત્કારણકારણમ્ ॥ ૨૪ ॥

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે હું એક અભેદ સ્વરૂપ છતાં ચાર પ્રકારના ભેદરૂપ (અસત્, સત્, સમ, સૂર્ય, અથવા શક્તિ, સૂર્ય, વિષ્ણુ, અને શિવ-અથવા શ્રુતિના પ્રમાણથી “સોયમાત્માચતુષ્પાદ” તે આ આત્મા ચારપાદ રૂપ છે. જેથી ચારપાદરૂપને “નર” એવી સંજ્ઞા આપેલી છે.) નરોના અભેદપણાને પ્રાપ્તિકરનાર તેમના નાથ એટલે પતિસ્વરૂપથી-એમ પાંચપ્રકારનો થતો હોય, આ મારા જગતના કારણના પણ કારણ સ્વરૂપને અજ્ઞાની જનો જાણુતાનથી. આમાં જગતનું કારણ-માયા અને માયાનું કારણ. હું પોતે છું એમ સમજવું

મત્તોગ્નિરાષો ધરણી મત્ત આકાશ-
મારુતૌ । બ્રહ્મા વિષ્ણુશ્ચ રુદ્રશ્ચ
લોકપાલા દિશો દશ ॥ ૨૫ ॥
વસવો મનવો ગાવો મુનયઃ પશવો-

પિ ચ । સરિતઃસાગરા યક્ષા વૃક્ષાઃ
પક્ષિગણા અપિ ॥ ૨૬ ॥

તથૈકવિંશતિઃ સ્વર્ગા નાગાઃ સપ્ત
વનानि च । मनुष्याः पर्वताः सा-
ध्याः सिद्धा रक्षोगणास्तथा ॥ ૨૭ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! વળી મારાથાજ અગ્નિ,
જળ, પૃથ્વી, અકાશ, વાયુ, બ્રહ્મા, પિંગલ, રુદ્ર, લોક-
પાલ, દશદિશા, આઠવસુઓ, મનુઓ, ગાયો, મુનિ-
ઓ, પશુઓ, નદીઓ સાગરો, યક્ષો, વૃક્ષો, પક્ષીગણો,
તથા એકવીંશ પ્રકારનાં સ્વર્ગો, નાગો, સાત વનો,
મનુષ્યો, પર્વતો, સાધ્યપુરુષો, સિદ્ધપુરુષો. અને
રાક્ષસ ગણો બિંપત્ર થયેલા છે.

अहं साक्षी जगच्चक्षुरलिप्तः सर्व-
कर्मभिः । अविकारोऽप्रमेयोहमव्य-
क्तो विश्वगोऽव्ययः ॥ ૨૮ ॥

(અર્થ) એમ છતાં એ સર્વ જગતનો હું સાક્ષી
હું. અને જગતના ચક્ષુસ્વરૂપ પણ હું જ હું. અને સર્વ

(૨૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

પ્રકારનાં કર્મ કરતો છતાં પણ અલિપ્તજ છું. મનેકર્મ
બાધ કરી શકતાં નથી તેથી હું સદાએ અવિકારીજ
છું. અપ્રમેય છું અને વિશ્વમાં અંતર્યામી પણાએ
રહ્યો છતાં અવ્યક્ત અવિનાશી છું.

**અહમેવ પરં બ્રહ્માવ્યયાનંદાત્મકં નૃપ ।
મોહયત્યશ્ચિલાન્માયા શ્રેષ્ઠાન્મમ
નરાનમૂન્ ॥ ૨૯ ॥**

(અર્થ) હે નૃપતિવર્ય !!! એમ છતાં હુંજ પરબ્રહ્મ
સ્વરૂપ છું અને અત્યય. અને આનંદ સ્વરૂપ પણહુંજ
છું. મારી માયા વડે આ અખીલ જગત અને પ્રથમ
વર્ણુવેલા જે ચારપાદરૂપી ચાર નર જે શ્રેષ્ઠ ગણાયછે તે
સર્વ મોહ પામેછે.

**સર્વદા ષડ્વિકારેષુ તાનિ યં યોજ-
યેદ્દશમ્ । હિત્વાજાપટલં જંતુરનેકૈ-
ર્જન્મભિઃ શનૈઃ ॥ ૩૦ ॥**

(અર્થ) તે મારી માયા નિરંતર ષડ્વિકાર (છપ-
કારના વિકાર-) કે જે જાયતે, અસ્તિ, વર્ધતે, વિપરિણસતે

અવક્ષીયતે, વિનશ્યતે ॥ એવા જન્મથી મરણ પર્યંતના વિકારમાં દરેક જીવને ગ્રેરેછે. અર્થાત્ દેહ-બુદ્ધિમાંજ બેડી રાખેછે. એવો માયાનો પડદો તેને મનુષ્યો અનેક જન્મોને વિષે ઉપર બનાવેલા યોગ વડે ધીમેધીમે તોડે છે.

**વિરજ્ય વિંદતિ ब्रह्म विषयेषु
सुबोधतः । अच्छेद्यं शस्त्रसंघातैरदा-
ह्यमनलेनच ॥ ३१ ॥**

(અર્થ) પછી ઉપર વર્ણાવેલા જીવન્મુક્ત સંત પુરૂષના ચિત્તમ સદ્બોધ વડે સ્વસ્વરૂપાનુભવની ભગ્વતીએ વિષયોની વાસનાનો ત્યાગ કરી, પોતાના નિબત્તમક પરબ્રહ્મ પરમાત્માને જાણેછે. જે મનુષ્ય સ્વરૂપ અનેક શાસ્ત્રેથી પણ હેદાય નહિ એવું અચ્છેદ્ય છે. તથા જે અગ્નિથી બળી શકતાનથી એવા અદાહ્ય છે.

**अक्लेद्यं भूय भुवनैरशोष्यं मारुतेन
च । अवध्यं वध्यमानेऽपि शरीरे-
ऽस्मिन्नराधिप ॥ ३२ ॥**

(અર્થ) વળી તે પ્રભસ્વરૂપ પાણીથી ફોડાતું બધું

(૨૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

નથી-વાયુથીશાશાતુનથી અને કાળેકરીને આ શરીરને।
નાશ થાય પણ તેનો નાશ કદાપીપણુ થાયનહિં એવું
અવધ્ય છે. (છતાં)

**યામિમાં પુષ્પિતાં વાચં પ્રશંસંતિ
શ્રુતીરિતામ્ । ત્રયીવાદરતા મૂઢા-
સ્તતોઽન્યન્મન્વતેઽપિ ન ॥ ૩૩ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! વેદને વિષે કહેલી એવી
ફલયુક્ત વાણીને પ્રતિપાદન કરીને વખાણે છે. અને
વેદત્રયી ના વાદને વિષે પ્રીતિવાળા મૂઢ પુરુષો અન્ય
યોગને માનતા નથી. અર્થાત્ વાદગ્રસ્ત બનેલા છે.

**કુર્વંતિં સતતં કર્મ જન્મમૃત્યુફલપ્ર-
દમ્ । સ્વર્ગૈશ્વર્યરતા ધ્વસ્તચેતના
ભોગબુદ્ધયઃ ॥ ૩૪ ॥**

(અર્થ) અને સ્વર્ગના. ઐશ્વર્યતામાં પ્રીતી ધારણુ-
કરી, અને નાશ પામીગઇ છે ચેતનાઓ તે જેની, અને
ભોગ વૈભોગને વિષે બુદ્ધિ છે તે જેની એવામૂઢ મનુષ્યો।
વારંમવાર જન્મ મર્ણુના ફળને આપનારાં કર્મજ
નિરંતર કરે છે.

**સંપાદયંતિ તે ભૂપ સ્વાત્મના નિજ-
બંધનમ્ । સંસારચક્રં યુંજંતિં જઢાઃ
કર્મપરા નરાઃ ॥ ૩૫ ॥**

(અર્થ) હે ભૂપ !!! અને પોતાના જીવ આત્માના બંધનરૂપ કર્મનું સંપાદન કરી એવા જડ મનુષ્યો તેવાજ કર્મને વિષે પ્રિતિવાળા બની વારંમવાર આ સંસાર ચક્રમાં બેડાયછે, તેવા પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને સત્સંગત વિના જાણતા નથી.

**યસ્ય યદ્વિહિતં કર્મ તત્કર્તવ્યં મદ-
ર્પણમ્ । તતોઽસ્ય કર્મબીજાનામુ-
ચ્છિન્નાઃ સ્યુર્મહાંકુરાઃ ॥ ૩૬ ॥**

(અર્થ) માટે જ્ઞાન યોગથી પરમાત્મા પરબ્રહ્મમાં બેડાનાર પુરુષોએ હમેશાં વેદને વિષે વર્ણાશ્રમ ધર્મની મર્યાદાએ. જે જે વર્ણને જે જે વિહિત કર્મ કરવાને કહેલું છે તે તે કર્મ કરીને માત્ર મનેજ અર્પણ કરવું અર્થાત્ “તત્સત્ બ્રહ્માર્પણમસ્તુ” કરવું. તેમ કરવાથી. મનુષ્યોના કર્મ બીજનાં અંકુરો નાશપામી જાયછે.

(૨૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

**વિશુદ્ધિશ્ચ મહતી વિજ્ઞાનસાધિકા
ભવેત્ । વિજ્ઞાનેન હિ વિજ્ઞાતં પરં
બ્રહ્મ મુનીશ્વરૈઃ ॥ ૩૭ ॥**

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે વેદવિહિત કર્મ કરી તેકર્મ પ્રહાર્પણ કરવા વડે પોતાની બુદ્ધિની યોગ્ય શુદ્ધિ થાયછે. અને તે ચિત્ત શુદ્ધિથી. અનેક પ્રકારના પ્રહ્નોનો ધણુ એક એવો પતિ સ્વરૂપ (પતિ પતીનાં પરમં પુરસ્કાત્ આ શ્રુતિના અન્વયપ્રમાણે-પ્રહ્મણુસ્પતિ નામાત્મ કમહાગણુપતિ) પરપ્રહ્મના સ્વરૂપને યથાવિધિ સમજી શકેછે. આવા જ્ઞાનને વિજ્ઞાન કહેછે. અને પરમાત્માને જાણવાને વિજ્ઞાન શિવાય અન્ય માર્ગનથી. આવા વિજ્ઞાનથીજ મુનિશ્વરોએ પરપ્રહ્મ પરમાત્મા ગણેશ-સ્વરૂપ જાણેલું છે.

**તસ્માત્કર્માણિ કુ ર્તે બુદ્ધિયુક્તો
નરાધિપ ॥ ન ત્વકર્મા ભવેત્ કોપિ
સ્વધર્મત્યાગવાંસ્તથા ॥ ૩૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! તેટલાજ માટે બુદ્ધિને વિચાર કરીને વેદવિહિત કર્મ કરવાં-વેદશાસ્ત્ર મર્યાદાન

સ્વધર્મનો ત્યાગ કરવાવાળા અને કર્મનો ત્યાગ કરવાથી સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ નથી. અને એવીરીતે સકર્મ કોણ થાયછે ? કોણ નહિ.

વેદશાસ્ત્ર : વિહિત કર્મ (નિત્યકર્મોદિ) કરનારા તે કર્મ પરમાત્માને અર્પણકરે તે તે અકર્મ થાયછે. કેવળ કર્મનો ત્યાગ કરવાથી અકર્મ થતા નથી તે તો બિલકુલ અધર્મી થાયછે. કેમકે શરીર એ કર્મના રૂપ હોઇને તે શરીર ક્ષણ પછી કર્મશિવાય ટકી થકતું નથી. માટે કર્મનો ત્યાગ હોઇ શકતો નથી પણ, વેદ વિહિત કર્મો પ્રભુને અર્પણકરવાથી અકર્મ થાયછે. કર્મત્યાગથી તો અધર્મી થાયછે.

**જહાતિ યદિ કર્માણિ તતઃ સિદ્ધિ
ન વિન્દતિ । આદૌ જ્ઞાને નાધિકારઃ
કર્મણ્યેવ સ યુજ્યતે ॥ ૩૯ ॥**

(અર્થ) જો વેદવિહિત કર્મોનો ત્યાગકરે તો તેવાને કદાપી પણ સિદ્ધિપ્રાપ્ત થતી નથી. વેદવિહિત કર્મો કરીને બ્રહ્માર્પણ કરવાથી ચિત્ત શુદ્ધિ થાયછે. ચિત્ત શુદ્ધિ થવાથી જ્ઞાન વિચાર કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાયછે, ચિત્ત શુદ્ધિરૂપ વેદવિહિત કર્મ ન કરનારાઓ.

(૩૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૧]

પોતે પ્રથમથીજ જ્ઞાન વિચાર કરવામાં બેઠાયછે તોતે
શુદ્ધ વેદાન્ત વાઢીઓ બનેછે. માટે પ્રથમ વેદવિહિત
નિલકર્માદિ સત્કર્મમાં બેઠાવું બેઠ્યો.

**કર્મણા શુદ્ધહૃદયોઽભેદબુદ્ધિમુપેવ્ય-
તિ । સ ચ યોગઃ સમાખ્યાતોઽમૃત-
ત્વાય હિ કલ્પતે ॥ ૪૦ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે શુદ્ધ બુદ્ધિના સદ્બોધ
સ્વરૂપ સંતોજનના વિચારે વેદવિહિત હોવાથી તે
પ્રમાણે યથાવિધિ કર્મ કરનારનું શુદ્ધ હૃદયથતાં
આગળ વર્ણવીગયા પ્રમાણે અભેદ બુદ્ધિયોગ તેને
પ્રાપ્ત થાયછે. અનેતેનેજ યોગ એમનામ આપવામાં
આવેછે કે જે અમૃત તત્ત્વસ્વરૂપ જીવન મુક્તિના અપાર
સુખને આપનાર છે.

**બોગમન્યં પ્રવક્ષ્યામિ શ્રુણુ ભૂપ તમુ-
ત્તમમ્ । પશૌ પુત્રે તથા મિત્રે શત્રૌ બંધૌ
સુહૃજ્જને ॥ ૪૧**

બાહિર્દૃષ્ટ્યા ચ સમયાં હૃત્સ્થયાલો-

કયેત્પુમાન્ । સુખે દુઃખે તથાઽમર્ષે
હર્ષે ભીતૌ સમો ભવેત્ ॥ ૪૨ ॥

રોગાપ્તૌ ચૈવ ભોગાપ્તૌ જયે વા
વિજયેઽપિ ચ । શ્રિયોઽયોગે ચ યોગે
લાભાલાભે મૃતાવપિ ॥ ૪૩ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! વળી એક બાજે રોગ-
વિચાર કહું છું તે ઉત્તમ પ્રકારે શ્રવણકરો. કે પશુ,
પુત્ર, મિત્ર, શત્રુ, બંધુવર્ગ અને સજ્જન પુરુષોને વિષે
તથા બહિરદ્રષ્ટિથી અને અંતર દ્રષ્ટિથી સમાન
એટલે પોતાના આત્માસમાન બેયું. તેમજ સુખમાં
કે દુઃખમાં તથા ક્રોધમાં કે હર્ષમાં વામીતિમાં પણ
સદા સમાનતાએ વર્તવું. તથા રોગ પ્રાપ્ત થાય કે
ભોગ પ્રાપ્ત થાય નય થાય કે વિનય થાય, લક્ષ્મીની
પ્રાપ્તિ થાય કે લક્ષ્મીનો વિનાશ થાય. અથવા લાભ થાય
કે અલાભ થાય પણ ઉપર પ્રમાણેજ સમાનતાથીજ
રહેવું.

સમો માં વસ્તુજાતેષુ પશ્યન્નંતર્બહિઃ-
સ્થિતમ્ । સૂર્યે સોમે જલે વાહ્નૈ શિવે

(૩૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અ. ૧]

શક્તૌ તથાઽનિલે ॥ ૪૪ ॥

દ્વિજે હૃદિ મહાનઘાં તીર્થે ક્ષેત્રેઽઘના-
શિનિ । વિષ્ણૌ ચ સર્વદેવેષુ તથા

યક્ષોરગેષુ ચ ॥ ૪૫ ॥

ગંધર્વેષુ મનુષ્યેષુ તથા તિર્યગ્મવેષુ
ચ । સતતં માં હિ યઃ પશ્યેત્સોઽયં
યોગવિદુચ્યતે ૪૩ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! હરકોઇ વસ્તુ જાતીને વિષે
અનેતેના બહિરભાવમાં અને અંતર ભાવમાં પણ
કુંજ છું એમ સમાનતાથી મનેજ જાણે. સૂર્યનેવિષે
તથા. ચન્દ્રનેવિષે, પાણીનેવિષે, અગ્નિનેવિષે, શિવને
વિષે, શક્તિનેવિષે વાયુનેવિષે, બ્રહ્માણુનેવિષે, પાણીન
ધરાનેવિષે, દુઃમહાનદીનેવિષે, તીર્થનેવિષે, પાપનાશ.
કરનારાં ક્ષેત્રને વિષે. વિષ્ણુઆદિસર્વ દેવોનેવિષે તથા
પક્ષરાક્ષબને વિષે તથાગંધર્વો તેમજ મનુષ્યોને વિષે
તેમજ તીર્યગ્મવોનીના જીવોનેવિષે મારા સમાન
સ્વરૂપને જે રૂડા પ્રકારે નિજાતમા સ્વરૂપે જાણે છે.
તેનેજ શાત્રમાં યોગ કહેવાય છે

સંપરિહૃત્ય સાર્થેભ્ય ઇન્દ્રિયાણિ
વિવેકતઃ । સર્વત્ર સમતાબુદ્ધિઃ સ
યોગો ભૂપ મે મતઃ ॥ ૪૭ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! વિવેક એટલે સત્યાસત્યના
નિશ્ચય પૂર્વક વિચારતાં ઇન્દ્રિયોના સેવનાના સ્વાર્થના
લાગ કરીને જે પુરૂષ સર્વત્ર સમાન બુદ્ધિથી જુએછે.
તેનેજ યોગ કહેવામાં આવેછે એવો મારો મત છે.

આત્માનાત્મવિવેકેન યા બુદ્ધિર્દેવ-
યોગતઃ । સ્વધર્માસક્તચિત્તસ્ય તદ્યો-
ગો યોગ ઉચ્યતે ॥ ૪૮ ॥

(અર્થ) હે રાજન !! આત્મા અને અનાત્મા એટલે
નિત્યવસ્તુ અને અનિત્ય વસ્તુના વિવેક વડે જે બુદ્ધિ
દેવ યોગ એટલે આત્માના અવિનાશી ભાવની નિશ્ચયતા
ધારણકરે એવું સ્વધર્માસક્ત ચિત્ત છે જેનું તેનું નામ
યોગ છે.

ધર્માધર્મો જહાતીહ તથા ત્યક્ત
ઉભાવપિ । અતો યોગાય યુંજીત

(૩૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

યોગો વૈધેષુ કૌશલમ્ ॥ ૪૯ ॥

(અર્થ) ઉપર વર્ણવેલા યોગને વિષે પ્રવેશ કરનારા યોગી પુરૂષો પોતાના દેહને માત્ર પ્રારબ્ધ પ્રવાહરૂપે મુકી આ શરીરથી અનાશ્રીત જેકાંઈ ધર્મ કે અધર્મ થાય, તે સર્વ કરતો હોતો પણ નકર્યા સમાન વિચારથી કરીને તેસર્વ બ્રહ્માર્પણ કરતાં મેળવીલે છે. અર્થાત્ યોગી પુરૂષો સર્વપ્રકારે યુક્ત યોગમયજ્ઞ રહેછે. કેમકે વિધિમાં કુશળતા ધારણકરનારજ યોગીછે. તત્સત્ બ્રહ્માર્પણ કરવું, એ ખાત વેદવિધિની કુશળતા છે

**ધર્માધર્મફલે ત્યાક્ત્વા મનીષી વિ-
જિતેન્દ્રિયઃ । જન્મબંધવિનિર્મુક્તઃ
સ્થાનં સંયાત્યનામયમ્ ॥ ૫૦ ॥**

(અર્થ) કોઈપણ મનુષ્ય અધર્મના ફળની તો અપેક્ષાજ રાખતોનથી, પણ ધર્મના ફળની પણ તત્સત્ બ્રહ્માર્પણ કરવાવડે અપેક્ષા રાખેનહીં. એમ ધર્મ અને અધર્મના ફળનો ભાગકરીને તે બુદ્ધિમાન જીતેન્દ્રિય યોગી પુરૂષ. જન્મ મરણના બંધનથી મુક્ત

થઇને અનામય, એટલે નિર્મળ બ્રહ્મસ્વરૂપના સ્થાનને
અવસ્થા પામે છે.

યદા હ્યજ્ઞાનકાલુષ્યં જન્તોર્બુદ્ધિઃ
ક્રમિષ્યતિ । તદાઽસૌ યાતિ વૈરાગ્યં
વેદવાક્યાદિષુ ક્રમાત્ ॥ ૫૧ ॥

(અર્થ) જ્યારે કોઇપણ માણસ અજ્ઞાનતાથી
ઊત્પન્ન થયેલી કલેશ ભરેલી (કાળી) બુદ્ધિમાંના દ્વંદ્વ
વિચારો નાશ પામે છે. ત્યારે વેદવાક્યાદિમાં જણાવેલી
વૈરાગ્ય વૃદ્ધિ અનુક્રમે પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્રયીવિપ્રતિપન્નસ્ય સ્થાણુત્વં યાસ્યતે
યદા । પરાત્મન્યચલા બુદ્ધિસ્તદા-
ઽસૌ યોગમાપ્નુયાત્ ॥ ૫૨ ॥

(અર્થ) જ્યારે પુણ્યદર્શક વેદત્રયીમાં પ્રતિપાદન
કરેલાં કર્મવડે પરમાત્માને વિષે બુદ્ધિની સ્થિરતા થાય
ત્યારેજ ભોગની પ્રાપ્તિ થાય છે.

માનસાનખિલાન્કામાન્યદા ધી-
માંસ્ત્યજેત્રિય । સ્વાત્મનિ સ્વેન

(૩૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

સંતુષ્ટઃ સ્થિરબુદ્ધિસ્તદોચ્યતે ॥ ૫૩ ॥

(અર્થ) હે પ્રિયરાજન !!! જ્યારે બુદ્ધિમાન પુરુષો સમગ્ર એવી મનની ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરે છે. અને પોતાના નિશ્ચયતા પૂર્વક બુદ્ધિવડે પોતે સતોષ માને છે ત્યારે જ તે પુરુષ સ્થિર બુદ્ધિવાળો કહેવાય છે.

**વિતૃષ્ણઃ સર્વસૌખ્યેષુ નોદ્વિગ્નો દુઃખ-
સંગમે । ગતસાધ્વસરુદ્રાગઃ સ્થિરબુ-
દ્ધિસ્તદોચ્યતે ॥ ૫૪ ॥**

(અર્થ) કોઇપણ પ્રકારની સંસારીક તૃષ્ણાનો ત્યાગ કરે. અને સર્વ પ્રકારના સુખમાં જ પોતાને જાણે. દુઃખના સમયમાં ઊદ્વેગથી રહીત રહે. અને છ પ્રકારના (ભય ક્રોધાદિ) રાગદ્વેષથી રહીત રહે તેને જ સ્થિર બુદ્ધિવાળો જાણો.

**યથાયં કમઠોંગાનિ સંકોચયતિ
સર્વતઃ । વિષયેભ્યસ્તથા સ્વાનિ સંક-
ર્ષેદ્યોગતત્પરઃ ॥ ૫૫ ॥**

(અર્થ) જેમ જળમાં રહેનારો કાચો પોતાના

સ્થાનમાં જતાં પોતાના સર્વપ્રકારનાં અંગોને પોતે સંકોચે છે. તેમજ યોગતત્પર યોગાભ્યાસી પુરુષોએ પોતાની ઇન્દ્રિયોને વિષયથી સંકોચીલેલી બેઠાં.

**व्यावर्त्तन्तेऽस्य विषयास्त्यक्ताहार-
स्य वर्ष्मणः । विनारागं च रागोऽपि
दृष्ट्वा ब्रह्म विनश्यति ॥ ५६ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! ત્યાગ્યોછે. વિષયની પ્રીતિ-
રૂપી આહાર તે જોણે. એવો જે દેહાભિમાની જીવાત્મા
તેના તમામ વિષયો પરબ્રહ્મ પરમાત્માના જ્ઞાન સ્વરૂ-
પને બેઠાં આપોઆપ નિવૃત્તિને પામેછે. કેમકે બ્રહ્મ-
વિદ્યાજ્ઞાન દ્રષ્ટિથી વિષયો ઉપરની પ્રીતી રહેતીનથી
એટલેતે આપોઆપ વિસય જાયજ.

**विपश्चिद्यतते भूष स्थितिमास्थाय
योगिनः । मथयित्वेन्द्रियाण्यस्य ह-
रन्ति बलतो मनः ॥ ५७ ॥**

(અર્થ) હે ભૂપતિ !!! યોગી પુરુષની સ્થિતિનો
આશ્રય કરીને કોઈ ચતુરમાણ્યુસ યોગીની માફક યત્ન
શીલ રહેતો પણ તેની ઇન્દ્રિયો બલાતકારવડે તેના-

(૩૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

મનનું મંથનકરી હરણુકરેછે પણ સ્થિર થવાદે નહી.

યુક્તસ્તાનિ વશે કૃત્વા સર્વદા મત્પ-
રો ભવેત્ । સંયતનીંદ્રિયાણીહ ય-
સ્યાસૌ કૃતધીર્મતઃ ॥ ૫૮ ॥

(અર્થ) માટે યોગી પુષ્પોએ યુક્તિ યુક્તિ એ
ઇન્દ્રિયાદિકને વશમાંકરીને સર્વદા મારાવિષે બેડાઈ
રહેવું. જેની ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રહેવાવાળી થાયછે.
તેવા પુરુષો સ્થિર બુદ્ધિવાનછે એમ મારોમત છે.

ચિંતયાનસ્ય વિષયાન્સંગસ્તેષૂપજા-
યતે । કામઃ સંજાયતે તસ્માત્તતઃ
ક્રોધોઽભિવર્દ્યતે ॥ ૫૯ ॥

(અર્થ) વિષયોનું ચિંતવન કરવાવડે હૃદયમાં
વિષય સંગ ઊત્પન્નથાયછે. વિષયોના સંગથી કામની
ઊત્પત્તિ થાયછે. અને કામના સંગથી ક્રોધઊત્પન્ન
થાય છે.

ક્રોધાદજ્ઞાનસંભૂતિર્વિભ્રમસ્તુ તતઃ
સ્મૃતેઃ । બ્રંશાત્સ્મૃતર્મતેર્ધ્વસસ્તદ્-

ધ્વંસાત્સોઽપિ નશ્યતિ ॥ ૬૦ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! ક્રોધના સંગથી અજ્ઞાન ઊત્પન્ન થાયછે. અને અજ્ઞાનના સંગથી શુદ્ધ સ્મૃતિનો નાશ થાયછે, શુદ્ધ સ્મૃતિનો નાશથવાથી બુદ્ધિનો વિધ્વંસ થાયછે. બુદ્ધિના વિનાશથી તે પોતેપણુ નાશપામેછે. અર્થાત્-મર્ણુપામતો નથી પણ આત્માના સ્વરૂપને જરાપણુ જાણુવા યોગ્ય રહેતો નથી.

**વિના દ્વેષં ચ રાગં ચ ગોચરાન્યસ્તુ
સ્વૈશ્વરેત્ । સ્વાધીનહયયો વશ્યૈઃ
સંતોષં સ સમુચ્છતિ ॥ ૬૧ ॥**

(અર્થ) જે પુરુષ ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં રાગઅને દ્વેષનો ત્યાગકરી તેનો ઉપયોગ કરેછે. તેથી વશ્ય રહેલી ઇન્દ્રિયોથી પોતાના હૃદયને શાન્ત અને સંતોષી રાખવાને તે ભાગ્યશાળી થાય છે.

**ત્રિવિધસ્યાપિ દુઃખસ્ય સંતોષે ક્ષેપણં
ભવેત્ । પ્રજ્ઞયા સંસ્થિતશ્ચાયં પ્રસન્ન-
હૃદયો ભવેત્ ॥ ૬૨ ॥**

(૪૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે સંતોષની પ્રાપ્તિ થતાં ત્રિવિધ પ્રકારનાં દુઃખોનો આપોઆપ વિનાશ થાયછે. એ પ્રમાણે સ્થિર બુદ્ધિવાળા પુરુષોનાં હૃદય પ્રસન્ન રહે છે.

**વિના પ્રસાદં ન મતિર્વિના મત્યા ન
ભાવના । વિના તાં ન શમો ભૂપ
વિના તેન કુતઃ સુખમ્ ॥ ૬૩ ॥**

(અર્થ) હૃદય પ્રસન્નતારૂપ કૃપા થયા શિવાય નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થતીનથી અને એવી બુદ્ધિ. વિના શ્રદ્ધાભાવ ઉત્પન્ન થતોનથી શ્રદ્ધાભાવ વિના મનોનિગ્રહ થતોનથી. અને મનોનિગ્રહ વિના સુખ પાણકયાંથીજ પ્રાપ્તથાય !!!

**ઇન્દ્રિયાશ્વાન્ વિચરતો વિષયાનનુ-
વર્તતે । યન્મનસ્તન્મતિં હન્યાદશ્વ-
નાવં મરુદ્વથા ॥ ૬૪ ॥**

(અર્થ) જેમ પવનના સપોટાથી સુકાન વિનાનું વહાણ નાશપામેછે તેમ મન ઇન્દ્રિયો રૂપી ઘોડાઉપર

એસીને વિષયોની પાછળ કરવાવડે કરીને આ મન
તથા તે બુદ્ધિના નિશ્ચયો નાશપામે છે.

**યા રાત્રિઃ સર્વભૂતાનાં તસ્યાં નિદ્રા-
તિ નૈવ સઃ । ન સ્વપંતિ હ તે યત્ર
સા રાત્રિસ્તસ્ય ભૂમિપ ॥ ૬૫ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! સર્વ પ્રાણીમાત્રના આત્મ-
જ્ઞાનમાં આ અજ્ઞાન તે અજ્ઞાનીજનોની રાત્રી સમાનજ છે
તેમાં ધન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનારા યેજ્ઞીજનો જ્ઞાનરૂપ
જાગૃતી ધારણકરેછે. તેમજ જેવખત ધન્દ્રિયોને વિષય
પરત્વે કામમાંજેડી ત્યારે સર્વ પ્રાણી જાગેછે તે વખતે
વિષયરૂપ વિષયભોગ અને તૃષ્ણાથી રહિત એવા રજે
તમો ગુણનો લાગકરી યોગીજનો રાત્રીવત રહેછે.

**સરિતાં પતિમાયાંતિ વનાનિ સર્વ-
તો યથા । આયાંતિ યં તથા કામાઃ
સ નાશાંતિં ક્વચિલ્લભેત ॥ ૬૬ ॥**

(અર્થ) જેમ સમુદ્રમાં ચારેબાજુએથી નદીઓનાં
પ્રાણી આવેછે. અર્થાત નદિઓ પોતાના પતિ સમુદ્રમાં
મળેછે તેમ. યોગીજનો પણ પૂર્વપ્રારબ્ધના અનુરોધ

(૪૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧]

યથા સરકાર પૂર્વક જેકંઈ ઇચ્છા પૂર્વક પદાર્થ આવેછે, તેટલા થીજતે સંતોષ અને તૃપ્તિ ઇચ્છેછે ન આવેલા વિષયોને માટે કદાપીપણ વિશેષ ઇચ્છા ધારણુકરતો નથી જેમ કોઈ બાળુથી સમુદ્રમાં નદી ન આવે તેમ સમુદ્રને અશાન્તિ નથી તેમ યોગીજનોને અશાન્તિ નથી.

**અતસ્તાનીહ સંરુઢ્ય સર્વતઃ खानि
मानवः । स्वस्वार्थेभ्यः प्रधावन्ति
बुद्धिरस्य स्थिरा तदा ॥ ६७ ॥**

(અર્થ) એટલાજ માટે દરેક મનુષ્યોએ ચારેબાજુ એ સ્વાર્થને માટે દોડતી ઇન્દ્રિયોને ચોતરફથી રૂંધન કરીને બુદ્ધિને સ્થિરકરવી જોઈએ.

**ममताहंकृती त्यक्त्वा सर्वान् कामां-
श्च यस्त्यजेत् । नित्यं ज्ञानरतो भूया-
ज्ज्ञानान्मुक्तिं स यास्यति ॥ ६८ ॥**

(અર્થ) એટલાજ માટે દરેક અધિકારી મનુષ્યોએ અહંકાર મમતાનો ત્યાગ કરીને સર્વપ્રકારની ઇચ્છાઓ ના તિરસ્કાર પૂર્વક પોતાના આત્માના જ્ઞાનમાં પ્રેમબુદ્ધિથી જોડાય તો તેજ જ્ઞાનથી અવસ્થ મુક્તિને પામેછે.

एनां ब्रह्मधियं भूप यो विजानाति
दैवतः । तुरीयाऽवस्थां प्राप्यापि
शीलान्मुक्तिं प्रयास्यति ॥ ६९ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપરપ્રમાણે વિચાર પૂર્વક
જે પુરુષ આ તત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર બુદ્ધિને પરમાત્મા
ગણેશજીની કૃપારૂપે સંપાદન કરેછે તે પુરુષ જ્ઞાન
જાગૃતી રૂપ જીવપદને લાગકરતાં તૂટ્યાવસ્થા રૂપે
ધર્મરૂપને પામીને અતિ પંચમપાદ બ્રહ્મસ્વસ્વરૂપ ની
પ્રાપ્તિ પૂર્વક બ્રહ્મભૂય મુક્તિને પામેછે.

ॐ तत्सदिति श्रीमद्गणेशगीतासूप-
निषदार्थगर्भासु योगामृतार्थशास्त्रे
श्रीमन्महागणेशपुराणे उत्तरखंडे श्री
गणेशवरेण्यसंवादे सांख्यसारार्थ-
योगो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

(૪૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૨]

॥ ૐ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

અધ્યાય ૨ જો.

શ્રીગણેશગુરવે નમોનમઃ ॥

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

જ્ઞાનનિષ્ઠા કર્મનિષ્ઠા દ્વયં પ્રોક્તં
ત્વયા વિભો । અવધાર્યં વદૈકં મે
નિશ્ચયસકરં નુ કિમ્ ॥ ૧ ॥

(અર્થ) પહેલા અધ્યાયમાં વર્ણુઆ પ્રમાણે શ્રીગ-
જ્ઞાનનનાં અમૃતતુલ્ય વચન શ્રવણ કરીને પોતાની
સદેહ નિવૃત્તિ કરવામાટે શ્રીવરેણ્ય રાજા પુનઃપુછતા
હતાકે હે મહારાજ હે વિભો ॥ આપે જ્ઞાનનિષ્ઠા-અને
કર્મનિષ્ઠા એ પ્રમાણે જીવબ્રહ્મની એક્યતા કરવાને
યોગના એ પ્રકાર વર્ણુઆ પણ તેમાંથી કેવળ કહ્યાણુ
કર્તા એવો એકપ્રકાર જોડોય તે કૃપાકરી કહો.

“ધર્મ” શબ્દની આખ્યાપ્રમાણે ચતોઽમ્યુદયનિ-
શ્ચયસસિદ્ધિઃ સ ધર્મઃ ॥ જે શરીર ધર્મ મર્યાદા સાચવતાં
વા ચાલેતાં જેમાં પોતાના શરીરના સ્વહાર માર્ગની
ભ્રમતિ વા આપ્તાદી થાય. અર્થાત્ સાત્વિક પ્રવૃત્તિ

આ ગણાય અને ખીજી બાજુએ કેવળ જીવપ્રત્યક્ષની અક્યતા સમજતાં જ્ઞાન વિજ્ઞાન પ્રકાશ પ્રાપ્તિએ પ્રેમભક્તિરસ હૃદયમાં રેલારેલ થતાં કેવળ કલ્યાણરૂપ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિથાય તેજંધર્મ છે. માટેવરેણ્ય રાજનું પુણ્યું યોગ શબ્દ વાચક કલ્યાણકર્તા શું છે તે સમજવા રૂપ પ્રશ્ન છે.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

અસ્મિન્ ચરાચરે સ્થિત્યૌ પુરોક્તે દ્વે
મયા પ્રિય । સાંખ્યાનાં બુદ્ધિયોગેન
વૈધયોગેન કર્મિણામ્ ॥ ૨ ॥

(અર્થ) શ્રીગજાનન બોલ્યા કે હું પ્રિયરાજન !!! પૂર્વે ચર અને અચર એવા બિભવ પ્રકારના જગતને વિષે-સાંખ્યમતપ્રમાણે વિચાર કરનારાને-બુદ્ધિયોગથી અને કર્મયોગ પ્રમાણે વિચાર કરનારાને વિધિ-યોગથી સ્થિતિ વર્ણવી છે.

આ જગતની ઊત્પત્તિ પુરૂષ પ્રકૃતિથી માનનારાને સાંખ્યમતવાદી કહેવાય છે. અને આ જગતની ઊત્પત્તિ કર્મથી માનનારાને કર્મવાદી કહેવાય છે. એમ જગતની

(૪૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

ઊત્પત્તિ જે પ્રકારથી છે એવી સમજણથી તે જગત્પત્ની
આન્તિ છોડાવવાને ખન્ને માર્ગથી યોગનો બોધ છે.

**અનારંભેણ વૈધાનાં નિષ્ક્રિયઃ પુરુ-
ષો ભવેત્। ન સિદ્ધિં યાતિ સંત્યાગા-
ત્કેવલાત્કર્મણાં નૃપ ॥ ૩ ॥**

(અર્થ) વર્ણાશ્રમધર્મની મર્યાદા પૂર્વક વેદશાસ્ત્ર
પુરાણમાં બતાવેલી વિધિપ્રમાણે કર્મનો આરંભ ન
કરવાથી તે પુરુષ કર્મરહિત એટલે વિકર્મિ અર્થાત્
અવિધિ કર્મ કરનારો થાય છે. કેવળ કર્મનો ત્યાગ કર-
નારા દરિદ્રિજનો કર્મફળસિદ્ધિ પામતા નથી.

**કદાચિદાક્રિયઃ કોઽપિ ક્ષણં નૈવાવ-
તિષ્ઠતે। અસ્વતંત્રઃ પ્રકૃતિજૈર્ગુણૈઃ કર્મ
ચ કાર્યતે ॥ ૪ ॥**

(અર્થ) માત્ર કર્મનો ત્યાગ કહેવાવાલા છતાં કોઈ-
પણ માણસ કોઈપણ દિવસ એક ક્ષણપણે કર્મ શિવાય
રહી શકતો નથી. કારણ પ્રકૃતિ એટલે માયાઅને તેના-
થી ઊત્પન્ન થતા સત્વ, રજ, તમ, એવા ત્રિગુણોથી
પરાધિન હોવાપણાવડે અવશ્ય કર્મ થયાજ નાય છે.

**કર્મકારતિન્દ્રિયમાનં નિયમ્યાસ્તે
સ્મરન્પુમાન્ । તદ્દોચરાન્મંદચિત્તો
ધિગાચારઃ સ ભળ્યતે ॥ ૫ ॥**

(અર્થ) કર્મ કરનાર દશ ઇન્દ્રિયોના સમૂહરૂપ જે મન તેને બલાતકારથી નિયમમાં રાખવાની ઇચ્છા-વાળો તેના વિષયોનું સ્મરણ કરતો ચાલેછે. આએપણુ કર્મજ થાયછે. જેથી કર્મનો કેવળ ભાગ કહેનારા એવા મંદચિત્તવાળા મનુષ્યના આચારને ધિક્કધિક્કે. અને તેવાજ દોંગી બાણુવા.

(માત્ર ગુરૂકૃપાથીજ તે મન અને ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રહીશકેછે એ હેતુછે.)

**તદ્ ગ્રામં સંનિયમ્યાદૌ મનસા
કર્મ ચારમેત્ । ઇન્દ્રિયૈઃ કર્મયોગં
યો વિતૃષ્ણઃ સ પરો નૃપ ॥ ૬ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! માટે દશ ઇન્દ્રિયોના સમૂહરૂપ જે વિષય પરાધિન થયેલું મન-તેને નિય-મમાં રાખીનેજ એટલે વિષયોની તૃષ્ણાનો ભાગ કરી-નેજ શુદ્ધ મનવડે કર્મનો આરંભ કરવો જીવિતછે.

(૪૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

ઉપર પ્રમાણેના વર્તનથી કરેલો જે કર્મયોગ-તે ફલ તૃણારહિત હોવાથી પુરૂષને પરમગતીને આપવા-વાળો છે.

**અકર્મણઃ શ્રેષ્ઠતમં કર્માનિચ્છાકૃતં
તુ યત્ । વર્ષ્મણઃ સ્થિતિરપ્યસ્યાક-
ર્મણો નૈવ સેત્સ્યતિ ॥ ૭ ॥**

(અર્થ) કેવાળ કર્મ નજ કરવું તેના કરતાં આલોક અને પરલોકક ના ફળની ઇચ્છા રહિત કરેલું જે કર્મ તે શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ છે, કેમકે આ કર્મથીજ ઊત્પન્ન થયેલા દેહ-ની સ્થિતિ કર્મવિના એક ક્ષણુપણુ રહેતી નથી.

**અસમર્પ્ય નિવધ્યંતે કર્મ તેન જના
મયિ । કુર્વીત સતતં કર્માનાશોઽસં-
ગો મદર્પણમ્ ॥ ૮ ॥**

(અર્થ) પ્રથમાધ્યાયમાં વર્ણવ્યાપ્રમાણે જે ઉપર પ્રમાણે ફલની તૃણારથી રહિત કરેલો કર્મો મને અર્પણ નકરેતો તે કર્મો તે પુરૂષને જન્મમર્ણના બંધનને આપવા વાળો છે માટે ફળની તૃણારથી રહિત રહેતાં યથા-

વિધિ તે કર્મો ઝં તત્ સત્ બ્રહ્માર્પણ કરે તો તેથી તેને હાની નથી.

**મદર્થં યાનિ કર્માણિ તાનિ બન્ધંતિ
ન ક્વચિત્ । સવાસનમિદં કર્મ બધ્ના-
તિ દેહિનં બલાત્ ॥ ૯ ॥**

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે મારાઅર્થ મનેજ અર્પણ કરેલાં કર્મોથી તે પ્રરૂપ કદાપિ બંધનને પામતો નથી. પણ કર્મના ફળની તૃણુરાખી વાસનાયુક્ત જે કર્મ કરેછે. તો તેકર્મો જીવાત્માને બલાત્કારે બંધન કરેછે.

**યર્ણાન્ સૃષ્ટ્વાઽવદં ચાહં સ યજ્ઞાંસ્તાન્
પુરા પ્રિય । યજ્ઞેન ઋધ્યતામેષ કામ-
દઃ કલ્પવૃક્ષવત્ ॥ ૧૦ ॥**

(અર્થ) હે પ્રિયરાજન !!! સૃષ્ટિના આરંભમાં મેં કર્મમાં ગુંથાયેલી એવી ચાર આદિ વર્ણના અનંત જીવો નિર્માણકરીને અગા આપીછેકે-હે મનુષ્યો તમે કર્મ વડેજ યજ્ઞન પુજન કરો કારણ આ કર્મરૂપ યજ્ઞન કલ્પવૃક્ષસમાન ફળદાતાજ છે. તેનો ફળ એવા પ્રકારેછેકે.

(૫૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૨]

**સુરાંશ્વાનેન પ્રીણધ્વં સુરાસ્તે પ્રીણયં-
તુ વઃ । લભધ્વં પરમં સ્થાનમન્યોન્ય-
પ્રીણનાત્સ્થિરમ્ ॥ ૧૧ ॥**

(અર્થ) આ કર્મ (બ્રહ્માર્પણકરેલાકર્મ) રૂપી યજ્ઞવડે તથે દેવતાઓને તૃપ્તકરે. એટલે તે દેવતાઓ પણ તમને વૃદ્ધિ આદિથી પ્રસન્ન રાખશેજી. એમ પરસ્પર કરતાં તમે અને દેવતાઓ સ્થિર અને શ્રેષ્ઠ સ્થાનને પામશો.

**તુષ્ટા દેવાઃ પ્રદાસ્યંતિ ભોગાનિષ્ટા-
ન્સુતર્પિતાઃ । તૈર્દત્તાંસ્તાન્નરસ્તેભ્યો-
ઽદત્ત્વા ભુંક્તે સ તસ્કરઃ ॥ ૧૨ ॥**

(અર્થ) એમ યોગ્યરીતે બ્રહ્માર્પણ કર્મના યજ્ઞથી તૃપ્ત કરેલા દેવતાઓ તમને મનેષિસત ભોગો આપશે દેવોની કૃપારૂપ પ્રાપ્તથયેલા વૈભવો યાને તમામ ભોગો અને યોગપદાર્થો તેમને અર્પણકીધા વિના પોતાને માટે માનીને અને પોતેજ ભોક્તા માનીને જે ભોગવે છે. તે ચોર ગણાય છે.

હુતાવશિષ્ઠભોક્તારો મુક્તાઃ સ્યુઃ
સર્વપાતકૈઃ । અદન્ત્યેનો મહાપાપા
આત્મહેતોઃ પચન્તિ યે ॥ ૧૩ ॥

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે બ્રહ્માર્પણ કર્મરૂપ (પંચમ-
 હાયજ) યજ્ઞોથી દેવાર્પણ થયાપછી અવશેષ રહેલું
 અન્ન જે પુરુષ અશન કરેછે. તે પુરુષ સર્વ પ્રકારના
 પાપોથી અવશ્ય મુક્ત થાયછે. જે માણસ પોતાના
 નિમિત્તથી પોતાના માટે સાભિમાન પૂર્વક દેવને અર્પ-
 ã કર્યાવિના તે ભોગો યા ભુક્ત પદાર્થો ભોગવે છે તે
 મહાપાપી પુરુષ પોતાના પાપનેજ ખાયછે યા ભોગવેછે.

ઊર્જો ભવન્તિ ભૂતાનિ દેવાદન્નસ્ય
સંભવઃ । યજ્ઞાન્ન દેવસંભૂતિસ્તદુત્પ-
ત્તિશ્ચ વૈધતઃ ॥ ૧૪ ॥

(અર્થ) પ્રાણીમાત્રની ઊત્પત્તિ અન્નથીજ છે અન્ન
 ની ઊત્પત્તિ દેવોથી છે. અને દેવની ઊત્પત્તિ યજ્ઞથી
 છે. તેમજ યજ્ઞની ઊત્પત્તિ (બ્રહ્માર્પણ) કર્મથીજ છે

વ્રહ્મણો વૈધમુત્પન્નં મત્તો વ્રહ્મસમુદ્ર-

(૫૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

વઃ । અતો યજ્ઞે ચ વિશ્વસ્મિન્ સ્થિતં
માં વિદ્ધિ ભૂમિપ ॥ ૧૫ ॥

(અર્થ) હે પૃથ્વીપતિ !!! પ્રજ્ઞાથી (વેદ) કર્મની
ઉત્પત્તિ છે અને અંતે પ્રજ્ઞાની ઉત્પત્તિ મારાથી છે.
તેટલાજ માટે સર્વ એટલે કર્મ, યજ્ઞ, દેવ, અન્ન અને
પ્રાણીમાત્રની ઉત્પત્તિ મારાથી જાણવી. અને તે સર્વને
વિષે મનેજ અંતરયામી રહેલો જાણવો.

સંસૃતીનાં મહાચક્રં ક્રામિતવ્યં
વિચક્ષણેઃ । સ મુદા પ્રીણતે ભૂપેન્દ્રિ-
યક્રીડોઽધમો જનઃ ॥ ૧૬ ॥

(અર્થ) એટલાજ માટે મહાન્ ચતુર પુરુષોએ આ
સંસૃતિ એટલે જન્મમર્ણુ રૂપ સંસાર માં આવાગમન
રૂપ મહાયક્રનું ઊલ્લંઘન કરી તરવું જોઈએ. એમ
નકરતાં કેવળ ઇન્દ્રિયોના સમુદાયને વશ રહી તેમાં
રમજીવનાર અધમપ્રાણી ફાકટનો ભારવાહી જીવેછે.
એમ જાણવું.

અંતરાત્મનિ યઃ પ્રીત આત્મારામોઽ-

**खिलप्रियः। आत्मतृप्तो नरो यः स्या-
त्तस्यार्थो नैव विद्यते ॥ १७ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે કર્તા ભોક્તાના અભિમાન વાળી જીવજુદ્ધિનો ત્યાગકરી. પોતાના સ્વસ્વરૂપ અંતરાત્માને વિષે જેની સંપૂર્ણ પ્રીતિછે. તેજ બ્રહ્મવેદ બ્રહ્મજ્ઞ આ શ્રુતિના અર્થપ્રમાણે સકળ વિશ્વનેવિષે વિશ્વરૂપ નજેતાં કેવળ આત્મા રામ સ્વરૂપે સ્વસ્વરૂપજ દેખેછે તેમજ, તે પુરૂષ આત્મ તૃપ્તિનું અખંડ સુખ ભોગવેછે. તેનેતો આત્માથી ખીણુંકંઈ સમજાતુંજ નથી.

**कार्याकार्यकृतीनां स नैवाप्नोति
शुभाशुभे । किञ्चिदस्य न साध्यं
स्यात् सर्वजंतुषु सर्वदा ॥ १८ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે જન્યત થયેલો પુરૂષ કાર્ય અકાર્યના શુભકે અશુભ. ફળને પામતોજ નથી. ત્યારે તેના પુરૂષને તમામ માણીમાત્રને વિષેસાધ્ય કરવાનું પણ કંઈ બાકી રહેતું નથી. મતલબકે સર્વ સાધ્યજ છે.

**अतोऽसक्ततया भूय कर्तव्यं कर्म
जंतुभिः । सक्तो गतिमवाप्नोति**

(૫૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

મામવાપ્નોતિ તાદૃશઃ ॥ ૧૯ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! એટલાજ માટે કલમચ્છાની આસક્તી રહીત થઈને દરેક માણસે કર્મ કરવું. અર્થતઃ કર્મકરીને પ્રહાર્પણુકરવું શ્રેષ્ઠ છે. આસક્તિ વાળા ક્ષણભોગ રૂપ કર્મોથી જન્મમર્ણુની ગતી પ્રાપ્તથાય છે. અને આસક્તિહીન પુરૂષો મનેજ પામે છે.

**પરમાં સિદ્ધિમાપન્નાઃ પુરા રાજર્ષ-
યો દ્વિજાઃ । સંગ્રહાય હિ લોકાનાં
તાદૃશાં કર્મ ચારભેત્ ॥ ૨૦ ॥**

(અર્થ) હે નૃપતિ પૂર્વે થયેલા રાજા ઋષિઓ અને પ્રોહણો ઉપરપ્રમાણે પ્રહાર્પણુ કર્મ કરીને પરમ સિદ્ધિને પામ્યા છે. માટે જગતમાત્રના કલ્યાણુને માટે ઉપરપ્રમાણે કર્મ કરવું અને તે પ્રહાર્પણુકરવું બેધએ.

**શ્રેયાન્ યત્કુસતે કર્મ તત્કરોત્યશ્વિ-
લો જનઃ । મનુતે યત્પ્રમાણં સ તદે-
વાનુસરત્યસૌ ॥ ૨૧ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! કલ્યાણુ સ્વરૂપ મહત્ પુરૂષો જેવીરીતે કર્મકરે છે તેની મર્યાદાએ અપીલ

ભાષાટીકા સહીત.

(૫૫)

અખીલ જગતના લોકો પણ કર્મકરેછે. વળી શ્રેષ્ઠજને જેને પ્રમાણુપૂર્વક માનેછે તેને અખીલ જગત અનુસરેછે.

**વિષ્ટપે મે ન સાધ્યોઽસ્તિ કશ્ચિદર્થો
નરાધિપ । અનાલબ્ધશ્ચ લબ્ધવ્યઃ
કુર્વે કર્મ તથાપ્યહમ્ ॥ ૨૨ ॥**

(અર્થ) હે નરાધિપ !!! આ ત્રૈલોક્યને વિષે મારે કંઈપણુ સાધ્ય કરવાનું નથી. તેમ મને કશુંપણુ અપ્રાપ્ત નથી. અર્થાત્ બધુંજ મને પ્રાપ્ત પણુછો છતાંપણુ હું કર્મ કરું છું.

**ન કુર્વેઽહં યદા કર્મ સ્વતંત્રોઽલસભા-
વિતઃ । કરિષ્યન્તિ મમ ધ્યાનં સર્વે
વર્ણા મહામતે ॥ ૨૩ ॥**

(અર્થ) હે મહાબુદ્ધિમાન રાજા !!! હું કેવલ સ્વતંત્ર છતાં આજસ ભાવરાખી જે કર્મ કરું નહિ તો સર્વ વર્ણુમાત્ર હું જેમકરીશ, તેમજ મારજોધને કરેશે. અર્થાત્ સર્વ વર્ણુ માનેજ અનુસરશે.

(૫૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

**ભવિષ્યન્તિ તતો લોકા ઉચ્છિન્નાઃ
સાંપ્રદાયિનઃ । હંતા સ્યામસ્ય લોક-
સ્ય વિધાતા સંકરસ્ય ચ ॥ ૨૪ ॥**

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે જે થાયતો આતમામ લોકો
કર્મથી ભ્રષ્ટ થઈને સાંપ્રદાય એટલે પ્રણાલિકાનો બચ્છેદ
કર્તા થશે તેથી આતમામ લોકોમાત્રનો નાશ કર્તા અને
વર્ણસંકર પ્રગ્નનો ઉત્પન્ન કર્તા પણ હું કહેવાઈશ.

**કામિનો હિ સદા કામૈરજ્ઞાનાત્ક-
ર્મકારિણઃ । લોકાનાં સંગ્રહાયૈતદ્વિ-
દ્વાન્કુર્યાદસક્તધીઃ ॥ ૨૫ ॥**

(અર્થ) એટલે એમ સમજવું કે, જ્ઞાની કે અજ્ઞાની
બંનેજનોએ કર્મ કરવું જોઈએ, તેથી બિભચની
સમાનતા થઈ એમ જાણવાનું નથી, પરંતુ તેને જોઈ
અને વિચાર એવોકે ઇચ્છાથી કર્મ કરવાવાળા સકામી
પુરુષો ઇચ્છાપૂર્વક અજ્ઞાનતાથીજ કર્મ કરેછે, અને
જ્ઞાનીજનો ઇચ્છારહિત થઈને વા તત્ સત્ પ્રત્યાર્પણ
બુદ્ધિથી આસક્તિથી રહિતજ હોયછે.

**વિભિન્નત્વમતિં જહ્યાદજ્ઞાનાં કર્મ-
ચારિણામ્ । યોગયુક્તઃ સર્વકર્માણ્ય-
ર્પયેન્મયિ કર્મકૃત્ ॥ ૨૬ ॥**

(અર્થ) ઇચ્છાપૂર્વક સકામ કર્મ કરવાવાળા. એવા અજ્ઞાની મનુષ્યોની ભેદવાળી બુદ્ધિને વિલય કરતાં યોગયુક્ત થઇ સર્વકર્મ કરતો છતાં જ્ઞાનીપુરૂષ તે સર્વકર્મ મનેજ અર્પણુ કરેછે.

**અવિદ્યાગુણસાન્નિધ્યાત્કુર્વન્કર્માણ્ય-
તંદ્રિતઃ । અહંકારાન્મંદબુદ્ધિરહં ક-
તેતિ યોઽબ્રવીત્ ॥ ૨૭ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! અવિદ્યા એટલે જીવ પ્રકૃતિ અને તેના ગુણો સત્વગ્નર અને તમના સાન્નિધ્ય પાણાથી આગસ રહિત થઇને કરતો છતાં અહંકાર યુક્તકર્તૃત્વના સામિમાન પૂર્વક જે માણસ કર્મ કરેછે. તેથી તે કર્મો ઇશ્વરાર્પણુથતાં નથી. જેથી કર્તૃપણાના, સામિમાનરૂપ હું કર્તા છું એમ યોતેમાનેછે તે મંદબુદ્ધિવાળો છે. એમ બળુવું.

યસ્તુ વેત્યાત્મનસ્તત્ત્વં વિભાગાદ્ગુણ-

(૫૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

**કર્મણોઃ । કારણં વિષયે વૃત્તમિતિ
મત્યા ન સજ્જતે ॥ ૨૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપર ખતાવેલા ત્રણગુણો પણુ હુંજ. અને તેનાથી ઊત્પન્ન થતાં કર્મો તે પણુ હુંજ-એવા વિભાગના વિચારને ધારણકરી તે સર્વને જે પુરુષ આત્મતત્ત્વ સ્વરૂપ જાણે. એટલે તે સ્વસ્વરૂપ સ્થિતિનો અનુભવકરે. એમ જે પુરુષ પોતાની બુદ્ધિના વિષયમાં કર્તા કાર્ય અનેકૃતિ એ સર્વને કારણુ સ્વરૂપથી મેળવીલે છે. તે કદાપીપણુ આસંસાર બંધનમાં આવતો નથી.

**કુર્વન્તિ સફલં કર્મ ગુણૈસ્ત્રિભિર્વિ-
મોહિતાઃ । અવિશ્વસ્તઃ સ્વાત્મદ્રુહો
વિશ્વવિત્તૈવ લંઘયેત્ ॥ ૨૯ ॥**

(અર્થ) જન્મ મર્ણાત્મક આવિશ્વ-સંસાર વ્યવ-હૃતિ તે કેવળ દ્વૈત સ્વરૂપ હોવાથી ભય અને દુઃખરૂપ છે. એમ જે કોઈ જાણતા નથી. એવા અજ્ઞાની પુરુષો ત્રણગુણુ થી મોહને પામી ઇચ્છાયુક્ત ક્ષત્રી અપેક્ષાએ કર્મ કરેછે. તેથીતે આત્મદ્રોહીજ થાયછે. પણ જે

પુરુષો વિશ્વમય સચરાચર વ્યાપક મારા સ્વરૂપને જાણેછે તેવા પુરુષો તોકર્મનું ઊલ્લાંધન કદાપિ પણ કરતા નથી.

**નિત્યં નૈમિત્તિકં તસ્માન્મયિ કર્મા-
ર્પયેદ્બુધઃ । ત્યક્ત્વાહં મમતાબુદ્ધિં
પરં ગતિમવાપ્નુયાત્ ॥ ૩૦ ॥**

(અર્થ) એટલાજ માટે જાની પુરુષોએ અહંકાર અને મમતાવાલી બુદ્ધિનો સર્વથા ત્યાગકરી (“ હુંકર્તાધુ” એવા વિચારો હૃદયમાંથી વિસારી) યાવત નિત્ય નૈમિત્તિક કર્મો મનેજ અર્પણકરે છે. તેાતે માણસ પરમગતીને પામે છે.

**અનીર્ણ્યન્તો ભક્તિમંતો યે મયોક્ત-
મિદં શુભમ્ । અનુતિષ્ઠન્તિ યે સર્વે
મુક્તાસ્તેઽશ્વિલકર્મભિઃ ॥ ૩૧ ॥**

(અર્થ) સર્વત્ર વ્યાપક મારા સ્વરૂપને જાણવા વાળા કોઈના ઉપર પણદ્વેષ રાખતાનથી. એવા ભક્તિ ના પ્રેમરસનું પાનકરવાવાળા મનુષ્યો કલ્યાણકર્તારૂપ મારાં વાક્યો ઉપર સદાએ વિશ્વાસની દૃષ્ટિએ જોઈ

(૬૦) શ્રીગણેશગીતા- [અં ૨]

આશ્રય મુક્તરહેછે. તે તમામ કર્મોથી આપોઆપ મુક્ત થાયછે.

**ये चैव नानुतिष्ठन्ति अशुभाहत-
चेतसः । ईर्ष्यमाणान्महामूढान्नष्टा-
स्तान्विद्धि मे रिपून् ॥ ૩૨ ॥**

(અર્થ) વિધિપ્રમાણે કર્મોને પ્રત્યાર્પણ ન કરનારા અશુભ કર્મ કર્તા પુરુષો તે અશુભ કર્મોથી બુદ્ધિનો નાશ ઇચ્છેછે એવા હણાયેલી બુદ્ધિના યોગથી અન્ય મનુષ્યોમાં દ્રેષ બુદ્ધિથી જુએછે. અને મારો આશ્રય લેતાનથી. એવા મહા મૂઢ બુદ્ધિવાળા નષ્ટ મનુષ્યોને મારા શત્રુરૂપ જાણુવા. એટલે સ્વસ્વરૂપની હાની કરનારાછે એમ જાણવું.

**तुल्यं प्रकृत्या कुरुते कर्म यज्ज्ञान-
वानपि । अनुयाति च तामेवाग्रह-
स्तत्र निरर्थकः ॥ ૩૩ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! કેમકે જ્ઞાનવાન માણસ પણ પોતાની પ્રકૃતિ માફક કર્મ કરેછે. અને તેનેજ સવ રહેછે માટે તેનેવિષેજે આગ્રહ કરવો તેમિથ્યાજીછે

**કામશ્રેય તથા ક્રોધઃ સ્થાનામર્થેષુ
જાયતે । નૈતયોર્વશ્યતાં યાયાદસ્ય
વિધ્વંસકો યતઃ ॥ ૩૪ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! કારણ કે ઇન્દ્રિયોના વિષ-
યને વિષેજ કામ અને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાયછે. માટે તેને
વશ થવુંનહિ કેમકે તે સર્વે જ્ઞાનનો નાશ કરવાવાળા છે.

**શસ્તોઽગુણો નિજો ધર્મઃ સંગાદ-
ન્યસ્ય ધર્મતઃ । નિજે તસ્મિન્મૃતિઃ
શ્રેયઃ પરત્ર ભયદઃ પરઃ ॥ ૩૫ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! એટલાજ માટે શરીર
ઇન્દ્રિયાદિ ગુણધર્મ કે જે અન્યધર્મ બળવાને દેખાયછે
એમ કહેવાય છતાં તેના સંગનો સત્વર ત્યાગકરવો
અને પોતે સ્વરૂપ આત્માનો (નીજ) ધર્મ પાલન
કરતાં દેહાન્ત થાયતો તે કલ્યાણકારીજ છે. અને ઉપર
ખતાવેલો શરીર ઇન્દ્રિયાદિનો ગુણધર્મ કે જે પરધર્મ
છે તે પરલોકમાં પણ ભય આપેછે.

॥ હરેણ્ય ઉવાચ ॥

પુમાન્યઃકુરુતે પાપં સ હિ કેન નિ-

(૬૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

**યુજ્યતે । અકાંક્ષત્રપિ હેરંબ પ્રેરિતઃ
પ્રથલાદિવ ॥ ૩૬ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે શ્રવણકરી શશંક થઇ વરેણ્ય રાજા પુછેછે હે રાજન !!! હે હેરંબ !!! પુરુષો જે પાપ કરેછે. તે પાપને કોણ પ્રેરણા કરેછે ??? તથા પાપ કરવાની ઇચ્છાનથી છતાં પણ. બલાત્કારથી જાણે કોઇ પ્રેરણા કરતુ હોય તેમ પણ કોણ કરેછે ???

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

**કામક્રોધૌ મહાપાપૌ ગુણદ્વયસમુ-
દ્ભવૌ । નયંતૌ વશ્યતાં લોકે વિદ્વચે-
નો દ્વેષિણૌ વરૌ ॥ ૩૭ ॥**

(અર્થ) શ્રીગજાનન મહારાજ કહેછેકે હે રાજન !!! રબે અને તમે એવા જે ગુણો વડે ઊત્પન્ન થયેલા અનુક્રમે કામ અને ક્રોધ એજ મહાપાપી છે અને તે બંનેથી આ જગત લય પામેલું છે. તેથી તેઓને તમે પોતાના શત્રુ છે એમ જાણો.

**આવૃણોતિ યથા માયા જગદ્વાણ્વ-
જલં યથા । વર્ષામિદ્રો યથા માનું**

તદ્વત્કામોઽશિલાંશ્ચ રુદ્ ॥ ૩૮ ॥

(અર્થ) જેમ માયા (અવિધા અજ્ઞાન) આખા જગતને આવરણું કરેછે. તથા જેમ વરાળ જળને આવરણુકરેછે. તથા જેમ વર્ષા કાળનો મેઘ સૂર્યને આચ્છાદન કરેછે તેમ કામ અને ક્રોધ અખિલ પ્રાણી-માત્રને આવરણુકરી દાંડેછે.

**પ્રતિપત્તિમતો જ્ઞાનં છાદિતં સતતં
દ્વિષાં । ઇચ્છાત્મકેન તરસા દુષ્પૂરેણ
ચ શુષ્મિણા ॥ ૩૯ ॥**

(અર્થ) દુઃખવડે કરીનેપણુ તૃપ્તિનહિ થઇશકે એવા અગ્નિજેવા અને ઇચ્છાત્મક થે શરીર તે જેનું એવા આ કામક્રોધ રૂપી દુશ્મન તેણે પોતાના વેગેકરીને મહા વિદ્વાનનું પણ જ્ઞાન આચ્છાદીત કરેલુંછે.

**આશ્રિત્ય બુદ્ધિમનસી इन्द्रियाणि
स तिष्ठति । तैरेवाच्छादितप्रज्ञो
ज्ञानिनं मोहयत्यसौ ॥ ૪૦ ॥**

(૬૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૨]

(અર્થ) બુદ્ધિ અને મનનો આશ્રય લઈને તમામ ઇન્દ્રિયો સ્થિત થયેલી છે જેથી વિચારવાન પુરૂષો આચ્છાદિન થાય છે અને જ્ઞાની જનો મોહ પામે છે.

**તસ્માન્નિયમ્ય તાન્યાદૌ સ મનાંસિ
નરો જયેત્ । જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોઃ શા-
ન્તિકરં પાપં મનોભવમ્ ॥ ૪૧ ॥**

(અર્થ) તેટલાજ માટે તે મન અને બુદ્ધિ સહવર્તમાન ઇન્દ્રિયોને પ્રથમ નિયમમાં રાખી જ્ઞાન અને વિજ્ઞાનની શાન્તિ કરવા વાળા પાપને જીતે છે.

**યતસ્તાનિ પરાળ્યાહુસ્તેભ્યશ્ચ પરમં
મનઃ । તતોઽપિ હિ પરા બુદ્ધિરાત્મા
બુદ્ધેઃ પરો મતઃ ॥ ૪૨ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! કેમકે યાવત જગતના વિષયથી તે ઇન્દ્રિયો પર એટલે એક કહેવાય છે ઇન્દ્રિયોથી મન પર છે. મનથી બુદ્ધિ પર છે અને બુદ્ધિથી પર તેના આત્મા છે. કેળેને જીવાત્મા ચૈતન્ય રહે છે.

**બુદ્ધૈવમાત્મનાત્માનં સંસ્તભ્યાત્માન-
માત્મના । હત્વા શત્રું કામરૂપં પરં
પદમવામુયાત્ ॥ ૪૩ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપર વર્ણવેલાં જીવાત્મા
તેજ પરમાત્મા પ્રભુ છે (જીવો બ્રહ્મૈવ) એમ જાણી
ઇન્દ્રિય મન અને બુદ્ધિને મુક્તિથી સ્તંભન કરી કધ-
પણુ. ઇચ્છા સંકલ્પ ન કરતાં કામરૂપ શત્રુનો નાશ કરે
તો જીવ ચૈતન્યને મિથ્યા આડંબર રૂપ અવિધાના
આચ્છાદનથી મુક્ત કરતાં તેજ જીવાત્મા મહાન્ પર-
બ્રહ્મ પરમાત્મ ચૈતન્યમાં સ્વસ્વરૂપા વસ્થાને પામે છે.
એનેજ પરમપદ કહેવાય છે.

**ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્રણેશગીતાસૂ-
પનિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
શ્રીમન્મહાગણેશપુરાણે ઉત્તરખંડે
શ્રીગજાનનવરેણ્યસંવાદે ગુંજરભાષા-
ટીકાયાં દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥**

॥ ૐ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

અધ્યાય ૩ જો.

શ્રીગુરવે નમઃ ॥

॥ શ્રીગણેશ ઉવાચ ॥

પુરા સર્ગાદિસમયે ત્રૈગુણ્યં ત્રિતનૂર-
હમ્ । નિર્માય ચૈનમવદં વિષ્ણવે
યોગમુત્તમમ્ ॥ ૧ ॥

(અર્થ) શ્રીગણેશજી કહેવા લાગ્યા કે. હે રાજન
!!! પૂર્વે સૃષ્ટિના આદિ એટલે આરંભના સમયમાં
ત્રણ ગુણરૂપે ત્રણ શરીરોને ધારણ કરવા વાળો હુંજ.
જગતનું નિર્માણકરીને મેં પ્રથમજ આયોગ શ્રીવિષ્ણુ
ને કહ્યોહતો. ત્રણ ગુણરૂપ ત્રણ શરીરમાં નિવાસ
કરીરહેલો હુંતે એક એકોહં બહુસ્યામ્ ઇશ્વર વાયકભા-
વછે. ગણેશસ્વરૂને એકાનેકથી રહિતહોવા પણાથી તે
ઇશ્વરથી પરેછે. એટલે ઇશ્વરથી સૃષ્ટિનો આરંભછે.
આથી સમજાશે કે. તૂર્યાર્તીત તેજ તૂર્યપાદ ઇશ્વર અને
તેજતેની નીચેના સમપાદરૂપ વિષ્ણુને કહેતાહવા.

**અર્યમ્ણે સોઽબ્રવીત્સોઽપિ મનવે નિજ-
સૂનવે । તતઃ પરંપરાયાતં વિદુરેન
મહર્ષયઃ ॥ ૨ ॥**

(અર્થ) વિષ્ણુએ આયોગ સર્ચને કહ્યો એટલે
વિષ્ણુના સમપાદ ની નીચે સત્પાદરૂપ સૂર્યજ અધિ-
કારી છે તેથીતેને કહ્યોછે. સૂર્ય પોતાનાપુત્ર મનુને કહ્યો
તેકે વળ મનસ્વરૂપ અસત પાદરૂપ છેત્યારપછી પરંપરા
થી પ્રાપ્તથયેલો આ યોગ તેને મહાન રૂપિઓ
જાણતાહવા.

**કાલેન બહુના ચાયં નષ્ટઃ સ્યાચ્ચરમે
યુગે । અશ્રદ્ધેયો હ્યવિશ્વાસ્યો વિગી-
તવ્યશ્ચ ભૂમિપ ॥ ૩ ॥**

(અર્થ) હે પૃથ્વીપતિ !!! એમ આ યોગ મણાકાળે
છેલ્લા યુગમાં એટલે અનુક્રમે કલિયુગમાં નાશ પામેછે.
અને તે એવીરીતે એવીરીતે કે. આગિત્તમ વિચારે
ઉપર શ્રદ્ધા રહેવાની નથી. તેમ વિશ્વાસ પણરહેતોનથી
એમ ગુપ્તજ થાયછે.

(૬૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

एवं पुराभवं योगं श्रुतवानसि मन्मु-
खात् । गुह्याद्गुह्यतरं वेदरहस्यं परमं
शुभम् ॥ ४ ॥

(અર્થ) આ પ્રમાણેનો પુરાતન યોગ અત્યંત ગુહ્યમાં ગુહ્ય અને વેદરહસ્ય રૂપ, તેમજ પરમકલ્યાણરૂપ, આજે તમોએ મારા સ્વમુખથી શ્રવણકર્યો.

॥ वरेण्य उवाच ॥

सांप्रतं चावतीर्णोऽसि गर्भतस्त्वं
गजानन । प्रोक्तवान्कथमेनं त्वं वि-
ष्णवे योगमुत्तमम् ॥ ५ ॥

(અર્થ) વરેણ્ય નૃપતિ શ્રવણકરી શ શક્ય છે પુછે- છેકે. હું મહારાજન !!! હમણાજ તમે પ્રાદુર્ભત(ઉત્પન્ન) થયાછો. ત્યારે તમોએ આ ગુહ્યયોગ વિષ્ણુને કેવીરીતે કહ્યો. અને તે કેમ સંભવે ?? આ અવતારાત્મક ભાવનાથી શંકાકરેલી છે.

॥ श्रीगजानन उवाच ॥

अनेकानि च ते जन्मान्यतितानि

**મમાપિ ચ । સંસ્મરે તાનિ સર્વાણિ
ન સ્મૃતિસ્તવ વર્તતે ॥ ૬ ॥**

(અર્થ) શ્રી ગજનન બોલ્યા હે રાજન !!! તમારા અને મારા આવા અનેક અવતારો થઈ ગયા છે. પણ તે સર્વ સ્મરણુ પૂર્વક મને યાદ છે. પણ તમારી સ્મૃતિ તેમાં ન પહોંચવાથી તમને તે સર્વવાત યાદ નથી.

**મત્ત એવ મહાબાહો જાતા વિષ્ણવા-
દયઃ સુરાઃ । મય્યેવ ચ લયં યાંતિ
પ્રલયેષુ યુમેયુમે ॥ ૭ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! મારાથીજ વિષ્ણુને આ-
ધારીને અનેક દેવતાઓ ઊત્પન્ન થાય છે. અને યુગયુ-
ગાંતરમાંના પ્રલયને વિષે તે સર્વ કંઈ મારાજ વિષે
પુનઃ લયને પામે છે.

**અહમેવ પરો બ્રહ્મા મહારુદ્રોઽહમેવ
ચ । અહમેવ જગત્સર્વ સ્થાવરં જંગમં
ચ યત ॥ ૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપ બ્રહ્મા પણ

(૭૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૩]

હુંજહું. તેમ મહારૂઢ સ્વરૂપ પણ હુંજહું. તેમજ
આ સ્થાવર જંગમ રૂપ જણાતું જગત તેપણ હુંજહું.
આ સર્વ અન્વયની મર્યાદા જાણવી.

**અજોઽવ્યયોઽહં ભૂતાત્માનાદિરી-
શ્વરં એવ ચ । આસ્થાય ત્રિગુણાં મા-
યાં ભવામિ બહુયોનિષુ ॥ ૯ ॥**

(અર્થ) વળી અજન્મા પણહુંજહું. અવિનાશી
પણ હુંજહું. તેમ સર્વભૂતપ્રાણી માત્રનો આદિ ઇશ્વર
પણ હુંજહું. એવોહું મારી ત્રિગુણાત્મક માયાના
આશ્રયથીજ બહુપદવાચક બહુ યોનીમાં ઊત્પન્ન થતો
જણાજીછું. આમાં વ્યતિરેક સ્વરૂપના ભાવમાં અન્વય
દર્શનની અભેદતાજ છે.

**અધર્મોપચયો ધર્મોપચયો હિ યદા
ભવેત્ । સાધૂન્સંરક્ષિતું દુષ્ટાંસ્તાઢિતું
સંભવામ્યહમ્ ॥ ૧૦ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! જ્યારે જ્યારે અધર્મની
વૃદ્ધિ થાયછે, અને વર્ણાશ્રમ ધર્મની મર્યાદાનો વિલ

થાયછે. આત્માના જ્ઞાનના વિચારો ડોઘ કરેનહીં અને શરીર સખંધીના વિચારોનો ખહોળો ફેલાવો થાય. ત્યારે આત્મજ્ઞાનનાં વિચારવાન સંત યોગીપુરૂષોને મહાદુઃખ થાય. નિંદાકરે તેમને કનડગતકરે અને તેમને ઢોંગીમાને. ત્યારે તેઓનું રક્ષણ કરવાની જરૂર પડે. અને દેહબુદ્ધિના દેહ વિચારવાન પામર અને ચાર્વાકાદિક વાદીઓનો સંહાર કરવાને મારી અદ્ભુત શક્તિ પૂર્વક એક મહાન્ વ્યક્તિ રૂપે મારેજ અવતાર લેવો પડેછે. દેહાધ્યાસની વૃદ્ધિનો સમય દૃષ્ટિસિદ્ધજ છે.

**उच्छिद्याधर्मनिचयं धर्मं संस्थाप-
यामि च । हन्मि दुष्टांश्च दैत्यांश्च
नानालीलाकरो मुदा ॥ ११ ॥**

(અર્થ) એમ દેહાધ્યાસ અહંમમ વૃત્તિવાળા અધર્મનો સમુજો નાશ કરીનેજ હુજપુનઃ સ્વધર્મ એટલે આત્માનાજ્ઞાન સખંધીના ધર્મનું સ્થાપન કરુંછું. ઉપરપ્રમાણેની નાના પ્રકારની લીલા ધારણ કરીને દુષ્ટ અધર્માચાર પ્રવર્તક અધર્મીઓનો અને તમોગુણી દૈત્યોનો સંહાર પણુ કરુંછું.

(૭૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૩]

વર્ણાશ્રમાન્મુનીન્સાધૂન્પાલયે બહુરૂ-
પધૃક્ । एवं यो वेत्ति संभूतिर्मम दि-
व्या युगेयुगे ॥ ૧૨ ॥

(અર્થ) એક અનેક સ્વરૂપ ધારણકરીને વર્ણનું,
આશ્રમધર્મનું, તાપસી મુનિજનોનું અને તત્ત્વજ્ઞાની
શાધુ જનોનું સદાએ પાલન (રક્ષણ) કરું છું. એ પ્રમા-
ણે યુગ યુગમાં મારી દિવ્ય એવી વિભૂતિ રૂપ ઊત્પત્તિ
ને જે પુરષો જાણેછે.

तसत्कर्म च वीर्यं च मम रूपं समा-
सतः । त्यक्त्वाहं ममताबुद्धिं न पुन-
र्भूः स जायते ॥ ૧૩ ॥

(અર્થ) તે તે જન્મનાં કરેલાં કર્મો અને બલ
અને ત્યાંત્યાંનું મારું જે સ્વરૂપ. તેને જાણીને અને
અહં મમત્વ બુદ્ધિનો પરીત્યાગ કરીને તે પુરુષપુનઃ
આ સંસારમાં જન્મમર્ણુની પીડા પામતો નથી.

निरीहा निर्भयारोषा मत्परा मद्य-

**પાશ્રયાઃ । વિજ્ઞાનતપસા શુદ્ધા અને-
કે મામુપાગતાઃ ॥ ૧૪ ॥**

(અર્થ) કારણ કે અહીં ઊત્થાન રહિત નિરિચ્છા
વાન, નિર્ભય અને દ્વેષવિનાનો તેમ મારા વિષે સદા
તત્પર રહેનારો તેમજ મારા આશ્રયવાલો તથા, જ્ઞાન
અને તપથી અત્યંત શુદ્ધ રહેનારા એવા અનેક પુરુષો
મનેજ પ્રાપ્ત થાયછે.

**येन येन हि भावेन संसेवन्ते नरो-
त्तमाः । तथा तथा फलं तेभ्यः प्रय-
च्छाम्यव्ययः स्फुटम् ॥ १५ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! જેવા જેવા ભાવવડે મનુષ્ય
મારી સેવા કરેછે. તેવાં તેવાં ફળ, અવિનાશી એવો
હું તેઓને આપું છું એ નિશ્ચય છે. આ વાત સકામ
કર્મકરનારા ફલેચ્છાવાન પુરુષને માટે કહી છે.

**जनाः स्युरितरे राजन्मम मार्गा-
नुयायिनः । तथैव व्यवहारं ते स्वेषु
मान्येषु कुर्वते ॥ १६ ॥**

(૭૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

(અર્થ) હે રાજન !!! (હવે કર્મકરી બ્રહ્માર્પણ કરવાવાળાને માટે કહેવાયછે) હવે નિષ્કામ ભુદ્ધિથી કર્મ કરવાવાળા અંનં મારા માર્ગમાં પ્રવર્ત થનારા પુરૂષો પોતાને વિષે અંનં અન્ય સર્વ પ્રાણીમાત્રને વિષે કેવળ સમાનતાથીજ યવહાર કરેછે.

**કુર્વેતિ દેવતા પ્રીતિં કાંક્ષંતઃ કર્મ-
ણાં ફલમ્ । પ્રાપ્નુવંતીહ તે લોકે શી-
ઘ્રં સિદ્ધિં હિ કર્મજામ્ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) કર્મ ફળની ઇચ્છાવાળા સકામી પુરૂષો પોતાની ઇચ્છાએ દેવતા ઓની પ્રીતિ સંપાદન કરતાં ફળ ઇચ્છેછે. તો તેવા પુરૂષો પોતાના કર્મ પ્રમાણે કર્મ ફળની સિદ્ધિ ઊત્પન્ન કરેછે.

**ચત્વારો હિ મયા વર્ણા રજઃસત્ત્વ-
તમોઽશતઃ । કર્માશતશ્ચ સંસૃષ્ટા મૃ-
ત્યુલોકે મયાનઘ ॥ ૧૮**

(અર્થ) હે પાપ રહિત રાજન !!! આ મૃત્યુલોક-
નેવિષે મેં કર્મોના અનુસરેજ સત્ત્વગુણ, રજોગુણ અને

ભાષાટીકા સહીત. (૭૫)

તમોગુણ, ના અંશ વડે ચાર વર્ણને ઊત્તમ કરેલી છે.

**કર્તારમપિ માં તेषામકર્તારં વિદુ-
ર્બુધાઃ । અનાદિમીશ્વરં નિત્યમલિતં
કર્મજૈર્ગુણૈઃ ॥ ૧૯ ॥**

(અર્થ) આમ છતાં એટલે સર્વ વર્ણનો ઊત્તમ કરનાર હું છતાં મહાસમર્થ જ્ઞાનીજનો મને સદાએ અકર્તાજ માને છે, એટલું જ નહીં પણ મને અનાદિ ઇશ્વર એટલે ઇશ્વરનો પણ પરમેશ્વર, નિત્ય, અને અલિપ્તજ માને છે.

**નિરીહં યોઽભિજાનાતિ કર્મ બધ્રા-
તિ નૈવ તમ્ । ચક્રુઃ કર્માણિ બુદ્ધૈર્વં
પૂર્વપૂર્વ મુમુક્ષવઃ ॥ ૨૦ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! એવી રીતે જે પુરુષો મને નિરીહ એટલે અહં ઊત્થાનથી રહિત માને છે. તેને કર્મ બાધકરી શકતાં નથી. આવી રીતે પૂર્વપૂર્વ થયેલા મુમુક્ષુ ભક્ત જનોએ જાણીનેજ કર્મો કર્યા છે પણ તેથી બાધ પામ્યા નથી.

(૭૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

વાસનાસહિતાદાદ્યાત્સંસારકારણ-
વદૃઢાત્ । અજ્ઞાનબંધનાઙ્ગતુર્બુદ્ધવાયં
મુચ્ચતેઽખિલાત્ ॥ ૨૧ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! વાસનાથી યુક્ત એવું જે
આ સંસારનું આદિ અને દૃઢ કારણ ભૂત જે અજ્ઞાન
રૂપ બંધન-તેને પ્રાપ્ત થયેલા પુરૂષો મનેજ જાણવા વડે
અને માહાસ્વરૂપના યથાર્થ વિચારથી અવધ્યમેવ મુક્ત
થાયછે.

તદકર્મ ચ કર્માપિ કથયામ્યધુના
તવ । યત્ર મૌનં ગતા મોહાદૃષયો
બુદ્ધિશાલિનઃ ॥ ૨૨ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! મારાથી કાર્યભૂત થયેલું
કર્મ, અને અકર્મ શુ?? તે હમણાંજ તમને સમજાવું
છું કે જે જાણવાવડે મોટા ઋષિઓ અને બુદ્ધિશાળી
જ્ઞાની પુરૂષો તેવા અજ્ઞાન ના મોહથી. ભૌતજ રહ્યા
અર્થાત મુક્ત રહ્યા.

તત્ત્વં મુમુક્ષુણા જ્ઞેયં કર્માકર્મવિક-

**મળામ્ । ત્રિવિધાનીહ કર્માણિ સુ-
નિમ્નેષાં ગતિઃ પ્રિય ॥ ૨૩ ॥**

(અર્થ) કર્મ, અકર્મ અને વિકર્મ, એવા ત્રણપ્રકારનાં આસંસારમાં કર્મછે. માટે મુમુક્ષુ પુરુષોએ તે ત્રણપ્રકારના કર્મોના તત્વના જ્ઞાનને જાણવું જોઈએ કેમકે તે ગતી જાણવી અતિ મુશ્કેલછે છતાં તમે મરા પરમ ભક્ત અને મનેપ્રિયછો તેથી તમને હમણાં કહું છું.

**ક્રિયાયામક્રિયાજ્ઞાનમક્રિયાયાં
ક્રિયામતિઃ । યસ્ય સ્યાત્સ હિ મ-
ત્યેઽસ્મિલ્લોકે મુક્તોઽશ્વિલાર્થકૃત
॥ ૨૪ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! ક્રિયાને વિષે અક્રિયાજ્ઞાન-અને અક્રિયાનેવિષે ક્રિયાજ્ઞાન-જે પુરુષને સમજાયછે. તે પુરુષ આ લોકનેવિષે તમામકર્મ કરતો છતો પણ અખીલ કર્મથી મુક્તછે એમજાણો.

કામાકુરવિયોમેન યઃ કર્માણ્યાર-

(૭૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

**ભેનરઃ। તત્ત્વદર્શનનિર્દગ્ધક્રિયમાહુ-
ર્બુધા બુધમ્ ॥ ૨૫ ॥**

(અર્થ) વાંસના ભરેલા અર્થાત્ ઇચ્છા ભરેલા કર્મફલનો લ્યાગકરી જે પુરુષકર્મનો આરંભ કરેછે એવા મહત્ત્વયુદ્ધિમાન પુરુષને તત્ત્વદર્શનથી દગ્ધ થયેલી છે. ક્રિયાતે જેની એવા તત્ત્વજ્ઞાની પુરુષો જ્ઞાનીજ માનેછે.

**ફલતૃષ્ણાં વિહાય સ્યાત્સદા તૃપ્તો
વિસાધનઃ । ઉદ્યુક્તોઽપિ ક્રિયાં કર્તુ
કિંચિન્નૈવ કરોતિ સઃ ॥ ૨૬ ॥**

(અર્થ) કર્મફળ તૃષ્ણાનાં લ્યાગકરીને તેમજ અન્ય સાધનથી રહિતછતાં પોતાની તૃપ્તિમાનનારો સંતોષી પુરુષ કદાપિ કર્મફળને પ્રાપ્ત કરવાને ઊદ્યોગી થતોજ નથી. અર્થાત્ કર્મઊદ્યોગ કરતો હતો પણ, તે ફળની અપેક્ષાથી રહિત હોવાપણાવડે પોતાને કંઈપણ કરતો માનતો નથી.

નિરાહો નિગૃહીતાત્મા પરિત્યક્તપ-

**રિગ્રહઃ । કેવલં વૈ ગૃહં કર્માચરન્ના-
યાતિ પાતકમ્ ॥ ૨૭ ॥**

(અર્થ) જે પુરૂષે ઇચ્છા વિનાના મનવડે કબજામાં રાખેલીછે ઇન્દ્રિયોં સહિત દેહ તે જેણે અને પરિગ્રહ એટલે ધર્મ, અર્થ, કામરૂપ માત્રનો લાગકરી કેવળ દેહસ્વભાવરૂપ કર્મ કર્યુંછે એવા પુરૂષોને તે કર્મો કરવા નું પાપ કદાપી પણ લાગતું નથી.

**અદ્વંદ્રોઽમત્સરો ભૂત્વા સિદ્ધચસિ-
દ્ધયોઃ સમશ્ચ યઃ । યથાપ્રાપ્ત્યેહ સં-
તુષ્ટઃ કુર્વન્કર્મ ન વધ્યતે ॥ ૨૮ ॥**

(અર્થ) કારણ આ લોકમાં સુખદુઃખાદિ દ્વંદ્વરહિત, મચ્છરરહિત, સિદ્ધિ અસિદ્ધિમાં સમાનતા માનવા-વાળા તથા યથા પ્રાપ્તિમાં સંતોષ માનવાવાળા પુરૂ-ષો જે કર્મો કરેછે. તે કર્મ મલરહિત થવાવડે તેપુરૂષને બંધન કરી શકતાં નથી.

અસિલૈર્વિષયૈર્મુક્તો જ્ઞાનવિજ્ઞાનવા-

(૮૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

નપિ । યજ્ઞાર્થં તસ્ય સકલં કૃતં કર્મ
વિલીયતે ॥ ૨૯ ॥

(અર્થ) સમગ્ર એવી ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી મુક્ત થયેલા તથા જ્ઞાનઅને વિજ્ઞાન એટલે અનુભવ યુક્ત જ્ઞાનવાન થયેલા એવા પુરુષનાં કર્મો (પ્રભરૂપી) યજ્ઞ માં લયજ પામેછે.

અહમગ્નિર્હવિર્હોતા હુતં યન્મયિ ચા-
ર્પિતમ્ । બ્રહ્માસવ્યં ચ તે નાથ બ્રહ્મ-
ણ્યેવ યતો રતઃ ॥ ૩૦ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! કેમકે તેવાપુરુષનો યજ્ઞ એવાપ્રકારે સમજવો કે અગ્નિતેપણુ હું-હુતદ્રવ્યતે-પણુ હુંજ, હોતાતેપણુ હુંજ, અને હોમેલુતેપણુ હુંજ એમ સર્વ મારેવિષે હોવાથી. તે મનેજ એટલે પ્રભ-વરૂપને પ્રાપ્તછે. કેમકે તે મારાવિષે પ્રેમભક્તિથી ભરેલો હોવાથી. તેવાનાં તમામકર્મો પ્રભરૂપ યજ્ઞમાંજ સમાયછે અથવાતો કર્મ સમાધિથી પ્રભનેજ પ્રાપ્ત થાયછે.

યોગિનઃ કેચિદપરે દિષ્ટં યજ્ઞં વદંતિ
ચ । બ્રહ્માગ્નિરેવ યજ્ઞો વૈ ઇતિ કેચન
મેનિરે ॥ ૩૧ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! અહિંયાં કોઇખીજ યોગી
પુરુષો દિષ્ટ એટલે પ્રારબ્ધરૂપ યજ્ઞ પણ કહેછે અને
કેટલાક બ્રહ્માગ્નિરૂપ યજ્ઞપણ કહેછે.

સંયમાગ્નૌ પરે ભૂપ ઇન્દ્રિયાણ્યુપજુહ-
તિ । જ્વામિષ્વન્યે તદ્વિષયાઞ્શબ્દા-
દીનુપજુહતિ ॥ ૩૨ ॥

(અર્થ) હે ભૂપતિ !!! અન્ય યોગીજનો સંયમ-
રૂપી અગ્નિમાં ઇન્દ્રિયોનો હોમ કરેછે વળી કેટલાએક
યોગીજનો ઇન્દ્રિયાદિક અગ્નિને વિષે શબ્દાદિ વિશ-
યોને હોમેછે.

પ્રાણાનામિન્દ્રિયાણાં ચ પરે કર્માણિ
કૃત્સ્નશઃ । નિજાત્મરતિરૂપેઽગ્નૌ જ્ઞાન-
દીપ્તિ પ્રજુહતિ ॥ ૩૩ ॥

(૮૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

(અર્થ) વળી કેટલાએક યોગીજનો જ્ઞાનવડે નિ-
જાતમ પ્રેમરૂપ એટલે આત્મ સંયમરૂપ યોગાગ્નિમાં
પ્રાણ, ઇન્દ્રિયો અને તેનાં તમામ કર્મોનો પણ હોમ
કરેછે.

**દ્રવ્યેણ તપસા વાપિ સ્વાધ્યાયેનાપિ
કેચન । તીવ્રવ્રતેન યતિનો જ્ઞાનેના-
પિ યજંતિ મામ્ ॥ ૩૪ ॥**

(અર્થ) વળી કેટલાએક યોગી જનો દ્રવ્યવડે,
તપવડે, સ્વાધ્યાયવડે તીવ્રવ્રતવડે માર્યજન પુજન
કરેછે. પણ જ્ઞાની પુરૂષોત્તો જ્ઞાનવડેજ માર્ગ સદાએ
ભજન પુજન કરેછે.

**પ્રાણેઽપાનં તથા પ્રાણમપાને પ્રક્ષિપં-
તિ ચોરુદ્ધવા ગતીશ્ચોભયોસ્તે પ્રાણા-
યામપરાયણાઃ ॥ ૩૫ ॥**

(અર્થ) અન્ય કોઇ યોગીજનો પ્રાણને વિષે અ-
પાન-અને અપાનનં વિષેપ્રાણ એમ અરસધરસ જોડેછે
અને તે બેજાની ગતીનું રોધન કરીને પ્રાણાયામને વિષે
તદપર રહી પ્રાણને જીતેછે.

**જિત્વા પ્રાણાન્પ્રાણગતીરુપજુહ્વતિ
તેષુ ચ । एवं नानायज्ञरता यज्ञध्वं-
सितपातकाः ॥ ૩૬ ॥**

(અર્થ) વળી અન્ય યોગીજનો નિયમાહારીમની ઇન્દ્રિએનાં રૂઢનનકરી પંચપ્રાણમાં પ્રાણનીજ આહુતી આપેછે. એમ જુદાજુદા પ્રકારના યજ્ઞની પ્રીતીવાળા યજ્ઞકરી યજ્ઞધારા પાપનો નાશ કરેછે.

**नित्यं ब्रह्म प्रयांत्येते यज्ञशिष्टामृता-
शिनः । अयज्ञकारिणो लोको नाय-
मन्यः कुतो भवेत् ॥ ૩૭ ॥**

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણેના યજ્ઞ કરતાં અવશોષ જે અમૃત તેને પ્રાશન કરીને નિત્ય એવા બ્રહ્મનેજ પામેછે એવા યજ્ઞ નહીં કરવાવાળાને જ્યારે આલોકની પ્રાપ્તિ નથી તો અન્ય લોકનીતો શીજવાત !!!

**कायिकादित्रिधाभूतान्यज्ञान्वेदे
प्रतिष्ठितान् । ज्ञात्वा तानखिलान्भूप
मोक्ष्यसेऽखिलबंधनात् ॥ ૩૮ ॥**

(૮૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

(અર્થ) વેદને વિષે કાચીક, વાચીક, અને માનસિક એવા ત્રણપ્રકારનાયજ્ઞ વર્ણવેલાછે હે નરેન્દ્ર !!! એ ત્રણે યજ્ઞના સ્વરૂપને જાણારે યથાર્થ જાણવામાં આવેછે ત્યારેજ સમગ્ર એવા બંધનથી પુરૂષો મુક્તથાયછે અને તમે પણતેમજ મુક્તથશે.

**सर्वेषां भूष यज्ञानां ज्ञानयज्ञः परो
मतः । अखिलं लीयते कर्म ज्ञाने
मोक्षस्य साधने ॥ ३९ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! આ સર્વ યજ્ઞોમાં જ્ઞાનયજ્ઞ સર્વથી શ્રેષ્ઠછે એમમારો શ્રેષ્ઠમતછે. કેમકે મોક્ષના સાધનરૂપ જ્ઞાનનેવિષે યાવત કર્મનો વિલય થાયછે.

**तज्ज्ञेयं पुरुषव्याघ्र प्रश्नेन नत्तितः
सताम् । शुश्रूषया वदिष्यन्ति संत-
स्तत्त्वविशारदाः ॥ ४० ॥**

(અર્થ) હે શ્રેષ્ઠ પુરૂષ !!! આ જ્ઞાનરૂપ યજ્ઞનું સ્વરૂપ જાણવાને માટે સત્પુરૂષો પાસે નમ્રતાથી પ્રશ્ન કરવો જોઈએ. તેથી જ્ઞાનતત્ત્વ વિશારદ એવા તે સંત

ભાષાટીકા સહીત.

(૮૫]

પુરૂષો માત્ર સેવા ભાવથીજ આ જ્ઞાન કહેવાને સમર્થ છે.

**નાનાસંગાઞ્જનઃ કુર્વન્નૈકં સાધુસમા-
ગમમ્ । કરોતિ તેન સંસારે બંધનં
સમુપૈતિ સઃ ॥ ૪૧ ॥**

(અર્થ) જે મનુષ્ય નાના પ્રકારના અન્ય સંગ કરીને સર્વથી શ્રેષ્ઠ એવા એક સંત સમાગમને ઇચ્છતો નથી તેમ કરતો પણ નથી. તો તેજ કારણથી તે પુરુષ આ સંસાર રૂપી બંધનને પ્રાપ્ત થાય છે.

**સત્સંગાદ્ગુણસંભૂતિરાપદાં લય એવ
। ચ । સ્વહિતં પ્રાપ્યતે સર્વૈરિહ લોકે
પરત્ર ચ ॥ ૪૨ ॥**

(અર્થ) સંત પુરૂષોના સમાગમથીજ સત્વગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે તે સત્વગુણવડે અદ્વિત્યમેવ દુઃખનો લય થાય છે દુઃખનો લય થવાથી પોતાનું આલોકનું અને પરલોકમાં રહેલું હિત પોતાને પ્રાપ્ત થાય છે.

ઇતરત્સુલભં રાજન્સત્સંગોત્તીવ દુ-

(૮૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૩]

**લંભઃ । યજ્ઞાત્વા ન પુનર્બંધમેતિ
જ્ઞેયં તતસ્તતઃ ॥ ૪૩ ॥**

(અર્થ) અન્ય સંગ તો ધણો સુલભ છે પણ સંત-
પુરૂષોનો સમાગમ તો અત્યંતજ દુર્લભ છે જે જ્ઞાન
જાણવાથી સંસાર બંધનવડે મુક્ત થવાય છે માટે
દરેક પુરૂષે સંતસંગનો અવસ્યમેવ કવોજ બેઠાએ.

**તતઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ સ્વાત્મન્યેવા-
ભિપશ્યતિ । અતિપાપરતો જંતુસ્ત-
તસ્તસ્માત્પ્રમુચ્યતે ॥ ૪૪ ॥**

(અર્થ) સત્સંગના પ્રતાપથીજ તમામ ભુતપ્રાણી
માત્રને પોતાના આત્માને વિષે જુએ છે અર્થાત્ પોતાના
આત્મા સમાન સર્વના આત્માને જાણે છે એવી રીતે
જાણવાથીજ અતી પાપમાં ખરડાયેલો માણસ તેને
પાપોથી અવસ્ય મુક્ત થઈ શકે છે.

**વિવિધાન્યપિ કર્માણિ જ્ઞાનાગ્નિર્દ-
હતિ ક્ષણાત । પ્રસિદ્ધોઽગ્નિર્યથા સર્વ
મસ્મતાં નયતિ ક્ષણાત્ ॥ ૪૫ ॥**

ભાષાટીકા સહીત. (૮૭)

(અર્થ) જેમ પ્રદિપ્ત થયેલો અગ્નિ સર્વ વસ્તુ માત્રને ક્ષણવારમાં બાળી ભસ્મકરી નાખેછે. તેમ સત્સંગથી પ્રાપ્ત થયેલો જ્ઞાનરૂપ અગ્નિ પાપપુણ્ય રૂપ અહં બુદ્ધિજન્મ કર્મોને ક્ષણવારમાં દહનકરી શકેછે.

ન જ્ઞાનસમતામેતિ પવિત્રમિતરનૃપ।

**આત્મન્યેવાવગચ્છંતિ યોગાત્કાલેન
યોગિનઃ ॥ ૪૬ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! એટલાજ માટે જ્ઞાનની ખરાબર અન્ય કંઈપણ પવિત્ર નથી. અર્થાત્ સર્વથી શ્રેષ્ઠ પવિત્ર જ્ઞાનમાત્રજ છે અને જ્ઞાનયોગના અભ્યાસ પ્રતાપે કાળેકરીને તેવા જ્ઞાન યોગી પુરૂષો પ્રભુસ્વરૂપને પામેછે.

**ભક્તિમાર્નિદ્રિયજયી તત્પરો જ્ઞાન-
મામુયાત્ । લબ્ધ્વા તત્પરમં મોક્ષં
સ્વલ્પકાલેન યાત્યસૌ ॥ ૪૭ ॥**

(અર્થ) પરમ ભક્તિમાન તથા જીતેન્દ્રિય તથા જ્ઞાનને વિષે અત્યંતપ્રેમ ધારણ કરવાવાળો તેનેજ આ

(૮૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૩]

શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનયોગ પ્રાપ્તથાયછે. અનેતેવા જ્ઞાનયોગથી
ધણાથોડા વખતમાં પરમ મોક્ષ સ્વરૂપને પ્રાપ્તથાયછે.

**મક્તિહીનોઽશ્રદ્ધધાનઃ સર્વત્ર સંશયી
તુ યઃ । તસ્ય શં નાપિ વિજ્ઞાનમિહ
લોકે ન ચાપરઃ ॥ ૪૮ ॥**

(અર્થ) હૈરાજન!!! જે પુરુષ મારી ભક્તિથી
કેવલ હીનછે તેમ ગુરૂઅને વેદના વચનોમાં જેને અવિ-
શ્વાસછે એવા અશ્રદ્ધાવાન છે. તથા સર્વ જ્ઞાનુથી.
શંકશીલજ છે એવા પુરુષ આલોકમાં અને પરલોકમાં
સુખઅને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીશકતો નથી.

**આત્મજ્ઞાનરતં જ્ઞાનનાશિતાશ્ચિલ-
સંશયમ્ । યોગાસ્તાશ્ચિલકર્માણં
બધ્નંતિ ભૂપ તાનિ ન ॥ ૪૯ ॥**

(અર્થ) હૈરાજના!!! આત્મજ્ઞાનને વિષે પ્રિતિગાળા
અને જ્ઞાનથી નાષપામ્યાછે સદેહતે જેના એવા જ્ઞાન-
યોગી પુરુષને યોગવડે નાશકરેલાં તમામકર્મો કદાપી-
જી અંધન કરતાં નથી.

જ્ઞાનસ્વરૂપપ્રહારેણ સંભૂતામજ્ઞતાં વ-
લાત । છિત્ત્વાંતઃસંશયં તસ્માદ્યોગ-
યુક્તો ભવેન્નરઃ ॥ ૫૦ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! તેટલાજમાટે જ્ઞાનરૂપ
ખડકના પ્રહારવડે કરીને અજ્ઞાનથી ઊત્પન્ન થયેલા
બુદ્ધિના સંદેહને છેપીનાખી આ ઉપર વર્ણવેલા જ્ઞાન-
યોગને વિષે મુક્તથવું જોઈએ.

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમન્મહાગણેશમી-
તાસુપનિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતાર્થ-
શાસ્ત્રેશ્રીમન્મહાગણેશપુરાણે ઉત્તર-
સ્વખંડે બાલચરિતે શ્રીગજાનનવરે-
ણ્યસંવાદે ગુર્જરભાષાયાં ટીકાસહ
જ્ઞાનવિજ્ઞાનપ્રતિપાદનો નામ તૃતી-
યોઽધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

(૯૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

॥ ૐ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

અધ્યાય ૪ થો.

શ્રીસદ્ગુરવે નમઃ

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

સંન્યસ્તિશ્ચૈવ યોગશ્ચ કર્મણાં વર્ણ્યતે
ત્વયા । ઉભયોર્નિશ્ચિતં ત્વેકં શ્રેયો
યદ્દદ મે પ્રભો ॥ ૧ ॥

(અર્થ) વરેણ્યરાજ ત્રિનાંતીથી પુછેછેકે હે રાજન
!!! આપે કર્મસંન્યાસ (કર્મત્યાગ) અને કર્મ
કરવા રૂપે કર્મયોગ એ બેકિનું વર્ણનકર્યું પણ તે
બેમાંથી જે માર્ગે મારું શ્રેયથાય એવું નિશ્ચય કરીને
કહેા.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

ક્રિયાયોગો વિયોગશ્ચાપ્યુભૌ મોક્ષ-
સ્ય સાધને । તયોર્મધ્યે ક્રિયાયોગ-
સ્ત્યાગાત્તસ્ય વિશિષ્યતે ॥ ૨ ॥

ભાષાટીકા સહીત. (૯૧)

(અર્થ) શ્રીગજ્જનન મહારાજ કહેછે. હે રાજન
!!! ક્રિયાયોગ એટલે **કર્મયોગ** અને કર્મત્યાગ
કર્મસંન્યાસ એ બન્નેપણુ મોક્ષના સાધનરૂપ છે.
તેઓના મધ્યમાં કર્મ સંન્યાસથી કર્મયોગ શ્રેષ્ઠ છે.

**દ્વંદ્વદુઃખસહોઽદ્વેષ્ટા યો ન કાંક્ષતિ
કિંચન । મુચ્યતે બંધનાત્સદ્યો નિત્યં
સંન્યાસવાન્સુખમ્ ॥ ૩ ॥**

(અર્થ) હે રાજન!!! બુદ્ધિ વિચાર રૂપે સુખ-
દુઃખાદિ, માનાપમાનાદિ, રાગદ્વેષાદિ નકકનારો, તેમ
દોષ પાસે આકાંક્ષા ન રાખનાર એવા કર્મસંન્યાસ
વાળો કર્મયોગ વખામ બંધનથી મુક્ત થાયછે.

**વદંતિ ભિન્નફલકૌ કર્મણસ્ત્યાગસં-
ગ્રહૌ । મૂઢાલ્પજ્ઞાનતશ્ચૈકં સંયુજીત
વિચક્ષણઃ ॥ ૪ ॥**

(અર્થ) મૂઢ બુદ્ધિવાળા અલ્પ વિચારવાન પુરૂષો
કર્મયોગ અને દેવળકર્મત્યાગ (સંન્યાસ) નાં રૂળો જુદા

(૯૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

બ્રુદાં વર્ણવેછે. પણ વિલક્ષણ પુરૂષો તે બંને એકજ સ્વરૂપે બનેછે.

**યદેવ પ્રાપ્યતે ત્યાગાત્તદેવ યોગતઃ
ફલમ્ । સંપ્રહં કર્મણો યોગં યો વિં-
દતિ સ વિંદતિ ॥ ૫ ॥**

(અર્થ) જે ક્ષણ કર્મસંન્યાસથી પ્રાપ્ત થાયછે તેજેક્ષણ કર્મયોગથીજ પણ પ્રાપ્ત થાયછે આ બિંબયમાં (કર્મયોગ) કર્મસંગ્રહના યોગને જે બનેછે તેજ બાબુતોછે એમ બાબુકું.

**કેવલં કર્મણાં ન્યાસં સંન્યાસં ન વિ-
દુર્બુધાઃ । કુર્વન્નનિચ્છયા કર્મ યોગી
બ્રહ્મૈવ જાયતે ॥ ૬ ॥**

(અર્થ) કેવળજ કર્મનો ત્યાગ કરવો એટલાનેજ પુરૂષો સંન્યાસ કહેતાનથી. માત્ર ફક્તની ઇચ્છાવગર કર્મકરી તે બ્રહ્માર્પણ કરવાથી તે યોગ બ્રહ્મસ્વરૂપ થાયછે. અર્થાત્ જીવબ્રહ્મની એક્યતાએ. તે બ્રહ્મને બાબુનાર બ્રહ્મસ્વરૂપજે,

**નિર્મલો યતચિત્તાત્મા જિતસ્વો યો-
ગતત્પરઃ।આત્માનં સર્વભૂતસ્થં પશ્ય-
ન્કુર્વન્ન લિપ્યતે ॥ ૭ ॥**

(અર્થ) જે પુરૂષ નું હૃદય અત્યંત નિર્મલછે તથા સ્થીરમીત વાળા તથા ઇન્દ્રીઓને વશ રાખનાર અને યોગાભ્યાસમાંતહાર. એટલે જ્ઞાનથી જીવપ્રહ્મની એક્યતાનો યોગસાધનાર, સર્વ પ્રાણીમાત્રને પોતાના આત્મા સ્વરૂપે જોનાર તે કર્મ કરતો છતો પણ કર્મથી ભેંપાયમાન થતોનથી.

**તત્ત્વવિદ્યોગયુક્તાત્મા કરોમીતિ ન
મન્યતે । એકાદશાનીંદ્રિયાણિ કુર્વ-
તિ કર્મસંખ્યયા ॥ ૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! દસ ઇન્દ્રિઓ અને અગ્નિ-આરમું મન એ સૌ પોતપોતાના સ્વભાવ રૂપ કર્મકરે અર્થાત્ કામક્રોધાદિ પદ્ધતિકારને આધિનથયા લિના કર્મ કરે એવા નિર્ણયથી તત્ત્વજ્ઞાન વડે યોગયુક્ત થયેલા પુરૂષો હું કરંહું એમ કદાપી પણ માનતાનથી,

(૯૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

**તત્સર્વમર્પયેદ્બ્રહ્મણ્યપિ કર્મ કરોતિ
યઃ । ન લિપ્યતે પુણ્યપાપૈર્માનોર્મા-
નુર્યથાર્થગઃ ॥ ૯ ॥**

(અર્થ) કર્મયોગી પુરૂષની પૂર્ણતાનો નિશ્ચય બતા-
વેછેકે-જેમ સૂર્ય પોતાના સ્વસ્વભાવરૂપ પોતાનાં કિરણ
પવિત્ર અથવા અપવિત્ર જગોમાં પડતાપણુ તેજગાની
સ્થીતિથી સૂર્ય લેપાયમાન નથી. તેમ પૂર્ણયોગી પુરૂષ.
પોતાનાં યાવત્ કર્મ પ્રહ્મપણુ બુદ્ધિથી પરમાત્માને
અર્પણુકરેછે તેથીતે કર્મથી લેપાયમાન થતોનથી.

**કાયિકં વાચિકં બૌદ્ધમેન્દ્રિયં માન-
સં તથા । ત્યક્ત્વાશાં કર્મ કુર્વંતિ
યોગજ્ઞાશ્ચિત્તશુદ્ધયે ॥ ૧૦ ॥**

(અર્થ) આવીરીતે યોગને જાણુવાવાળા પુરૂષો
પોતાના ચિત્તની શુદ્ધિ કરવામાટે પોતાની ક્રોધાથી,
વાણ્ણીથી, ઇન્દ્રિયોથી અને મનથી. કર્મ ક્ષતોક્ષતા
પણુ. ઇચ્છારહીત રહ કર્મકરેછે. તેથી તુરંત ચિત્ત
શુદ્ધિ થાયછે.

**યોગહીનો નરઃ કર્મ ફલેહયા કરો-
ત્યલમ્ । વધ્યસે કર્મવીજૈઃ સ તતો
દુઃખં સમશ્રુતે ॥ ૧૧ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! જે પ્રભાર્પણુ કર્મ નહીં કરનાર
જીવપ્રાણની ઐક્યતાના યોગથી રહીત ફળની ઇચ્છા-
થીજ માત્ર કર્મકરેછે તે પુરુષ કર્મખીજથી બંધાઈને
નિરંતર દુઃખનેજ પ્રાપ્તથાયછે.

**મનસા સકલં કર્મ ત્યક્ત્વા યોગી
સુખં વસેત્ । ન કુર્વન્કારયન્વાપિ
નંદન્શ્વભ્રે સુપત્તને ॥ ૧૨ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! માટે પૂર્ણયોગને જાણનાર
પુરુષ પોતાના મનથકી તમામ કર્મને પ્રભાર્પણુ કર-
વાથી ત્યાગકરીને સુખમાંજ વસેછે. પછીતે બલે
બાગબગીચા અર્થાત્ જંગલમાં વસતાહોય, અગર
ગુહાનાવિષે રહેતાહોય અગર મોટાશહેરમાં રહેતાહોય
પણુતેને તે સ્થાનની પીડાથતીનથી મને પોતેકરતા
અગર કરાવતાપણુ માનતાનથી, એટલે એહં ઊત્થા-
નથી રહિતજ રહેછે,

(૯૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૪]

ન ક્રિયા નચ કર્તૃત્વં કસ્યચિત્સૃજ્ય-
તે મયા । ન ક્રિયાબીજસંપર્કઃ શ-
ત્તયા તત્ક્રિયતેઽસ્થિલમ્ ॥ ૧૩ ॥

(અર્થ) એવા કર્મયોગી જનો માનેછે કે. હું
કોઇને માટે ક્રિયા કરતો પણ નથી તેમ ક્રિયાના કર્તા
પણાને પણ ધારણ કરતો નથી. તેમ ક્રિયાબીજનો
સંકલ્પ પણ મને નથી. એસર્વે તે સદ્ગુરુ પરમાત્માની
સત્તાથી જમાર કરાય છે માત્ર.

કસ્યચિત્પુણ્યપાપાનિ ન સ્પૃશામિ
વિમુર્તપ । જ્ઞાનમૂઢા વિમુહ્યંતિ
મોહેનાવૃત્તબુદ્ધયઃ ॥ ૧૪ ॥

(અર્થ) હે નૃપતિ !!! એવા માહાયાગી (કર્મયોગી)
પુરુષો કોઇના પણ પુણ્ય પાપને હું સ્પર્શ કરતો નથી
એમ સ્પષ્ટ જાણેછે. પણ મોહ બુદ્ધિના વિચારવાન
જનો પોતાના મૂઢ તર્કને લીધે આ તેઓની. ઉત્તમ
ગતી માં મુકાયછે. અર્થાત એમધારેછે કે. આપણી પેઠે
તેઓપણ શરીરધારી છે એટલે આપણો જેવા છે એમ
પોતાના. જ્ઞાનબલથી તેવાયોગીને પણ અજ્ઞાન લેખે છે.

**વિવેકેનાત્મનો જ્ઞાનં યેષાં નાશિત-
માત્મના । તેષાં વિકાશમાયાતિ
જ્ઞાનમાદિત્યવત્પરમ્ ॥ ૧૫ ॥**

(અર્થ) જે કર્મ યોગી પુરુષે ધોતાના આત્મના સ્વરૂપના સંપૂર્ણ જ્ઞાન વિચાર દેહાધ્યાસ રૂપ અજ્ઞાન અવિદ્યાનો નાશ કરેલા છે તેવા સત્પુરુષનું જ્ઞાન સૂર્યની પેઠે સદાએ પ્રકાશ પામે છે.

**મન્નિષ્ઠા મદ્વિયોત્યંતં મન્નિષ્ઠા મયિ
તત્પરાઃ । અપુનર્ભવમાયાંતિ વિજ્ઞા-
નાન્નાશિતૈનસઃ ॥ ૧૬ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! સદ્ગુરુ પરમાત્મા ને વિષે જેની સંપૂર્ણ નિષ્ઠા છે. તથા તેવીજ રીતે સદા યુદ્ધિની સ્થીરતા છે તથા જેનું સંપૂર્ણ ચિત્ત અર્થાત્ જેનું ચિત્તવન છે તરા સદા તત્ પરાપણુતા સેવે છે અને જેણે ધોતાના આત્મના જ્ઞાનથી સંપૂર્ણ પણે પાપમે નાશ કરીદો છે એવા પુરુષે પુનઃજન્મ મળ્યામાં અવાતરજનથી એટલે જીવન-મુક્ત સ્થિતિનેજ પામે છે.

(૫૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

**જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંયુકે દ્વિજે ગવિ
ગજાદિષુ । સમેક્ષણા મહાત્માનઃ
પંડિતાઃ શ્વપચે શુનિ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) જે યોગી પુરૂષો જ્ઞાનવડે અને અનુભવીક
જ્ઞાનવડે. યુક્તછે તેઓતો બ્રહ્મણે વિષે, ગાયને વિષે,
ચાંડાલને વિષે, પંડિતોને વિષે તથા શ્વાન એટલે કુતરા-
ને વિષે સમાનતાથીજ બેઠે રહ્યાછે એમ બાણુવું.

**વશ્યઃ સ્વર્ગો જગત્તેષાં જીવન્મુક્તાઃ સ-
મેક્ષણાઃ । યતો દોષં બ્રહ્મસમં તસ્મા-
તૈર્વિષયીકૃતમ્ ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) ઉપરના સ્વભાવથી વર્તનાર જીવન્મુક્ત
યોગી પુરૂષની ખુદ્ધિ નિર્દોષ હોવાવડે વિકારથી રહીત
થયેલીછે. તેમજ તેમણે સદ્ગુરુ પરમાત્માને પોતાને
વશકરેલાછે એમનિશ્ચયછે જેઓને આ સ્વર્ગ અને
જગત સદાએ વશ વરતેછે એવા જ્ઞાની જીવન્મુક્ત
મહાત્માની સમાન દૃષ્ટિજ હોયછે.

પ્રિયાપ્રિયે પ્રાપ્ય હર્ષદ્વેષો યે પ્રાપ્ન-
વંતિ ન । બ્રહ્માશ્રિતા અસંમૂઢા
બ્રહ્મજ્ઞાઃ સમબુદ્ધયઃ ॥ ૧૯ ॥

(અર્થ) એવા મહાત્માઓને પ્રિય અપ્રિય પ્રતિ-
માં હર્ષશોક હોતોજ નથી અને સદ્ગુરુ પરમાત્માના
અભેદ યોગથી જેની મૂઢતાનાશ પામીછે. એવા બ્રહ્મ
સ્વરૂપમય રહેવાવાળા યોગીજનનાં પોતાની સમાન
બુદ્ધિના પ્રભાવથી આખું જગ અને સ્વર્ગ વશજ રહે
એમા નવાઇનથી એમસાંભળી શકાશીલ થઇપુછેછે.

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

किं सुखं त्रिषु लोकेषु देवगंधर्वयो-
निषु । भगवन्कृपया तन्मे वद वि-
द्याविशारद ॥ २० ॥

(અર્થ) વરેણ્ય રાજા પુછેછેકે હે રાજા !!! હે
સર્વવિદ્યા વિશારદ !!! આ ત્રણ લોકમાં અને દેવ ગંધ-
ર્વોદિ યોનીને વિષે સુખ શુ છે તે કૃપાકરીને કહો.

(૧૦૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

॥ શ્રીગણેશ ઉવાચ ॥

આનંદમશ્રુતેઽસક્તઃ સ્વાત્મારામો
નિજાત્મનિ । અવિનાશિ સુખં
તદ્વિ ન સુખં વિષયાદિષુ ॥ ૨૧ ॥

(અર્થ) એવાં વરેણ્યનાં વચન સાંભળી. મહાપ્રેમ
યુક્ત શ્રીગણેશજી બેઠ્યાકે, હે રાજન !!! જેની દેહ
સંબંધના અનેક વિષયોમાં પ્રીતીનથી તેથી વિષયોમાં
જેને સુખ સમજાયું નથી એવા આત્મ તત્વનો વિચા-
ર કરનાર આત્મા સ્વરૂપમાં રમનાર આત્માના સ્વરૂપમાં
આનંદ લેનાર યોગીજનો જે સુખ લેછે તેજ અવિનાશી
સુખ છે.

વિષયોત્થાનિ સૌખ્યાનિ દુઃખાનાં
તાનિ હેતવઃ । ઉત્પત્તિનાશયુક્તાનિ
તત્રાસક્તો ન તત્ત્વવિત્ ॥ ૨૨ ॥

(અર્થ) કેમકે એવા યોગીજનોએ નિશ્ચય કરેલો
હોય છે કે. દેહના સંબંધથી બિહાન થતા વિષયોમાં જે
સુખ મનાય છે પાણીમાં દુઃખના કારણ બૂતજ છે તેમજ

જિત્પત્તિ અને નાશયુક્ત હોવાથી તેવા મનકલ્પિત મી-
થ્યાસુખમાં તત્ત્વજ્ઞાની કદાપી પળુ આસક્તિ ધારતાજ
નથી.

**કારણે સતિ કામસ્ય ક્રોધસ્ય
સહતે ચ યઃ । તૌ જેતું વર્ષ્મવિર-
હાત્સ સુખં ચિરમશ્નુતે ॥ ૨૩ ॥**

(અર્થ) કારણ-કામ અને ક્રોધના કારણુછતાં
અર્થાત્ કામક્રોધના કારણુરૂપ દેહ છતાં પણ તેના
વેગને સહનકરી દેહાન્ત પર્યન્ત તેઓના ભાવેને જે
જીતેછે તેવાયોગી પુરૂષો ઘણાકાલ પર્યંત અભિદ્ધ આત્મા
ના સુખનેજ ભોગવેછે.

**અંતર્નિષ્ઠોત્પ્રકાશોત્સુખોત્તા રતિ-
ર્લભેત્ । અસંદિગ્ધોઽક્ષયં બ્રહ્મ સર્વ-
ભૂતહિતાર્થકૃત્ ॥ ૨૪ ॥**

(અર્થ) અંતરઆત્માને વિષે જેઓની નિષ્ઠાછે
તથા અંતરાત્માને વિષે જેઓને જ્ઞાનનો પ્રકાશછે ત્ય
અંતરાત્માને વિષે જેઓને સુખઅને પ્રેમછે અ-નેહિય

(૧૦૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૪]

ધિથી દગ્ધથતાનથી એવા યોગીજનો સર્વભૂત પ્રાણી-
માત્રના કલ્યાણને માટેજ યત્નકરતા સ્થિતછે તેઓજ
અવિનાશી પરમાત્માને જાણેછે એમ જાણવું.

**જેતારઃ ષડ્રિપૂણાં યે શમિનો
દમિનસ્તથા । તેષાં સમંતતો બ્રહ્મ
સ્વાત્મજ્ઞાનાં વિભાત્યહો ॥ ૨૫ ॥**

(અર્થ) હે રાજન!!! જે યોગી પુરૂષોએ કામ,
ક્રોધ, મોહ, લોભ મદ અને મત્સર નામના છ રીપુ-
ઓને જીત્યાછે તથા મન અને ઇન્દ્રિયોનો રૂડાપ્રકારે
વિજય કરેલોછે એવા આત્મજ્ઞાની જીવન્મુક્ત પ્રભુસ્વ-
રૂપની અભેદ સત્તાએ સદાકાલ પ્રભુરૂપજે એમ
જાણે.

**આસનેષુ સમાસીનસ્ત્યક્ત્વેમાન્વિ-
ષયાન્બહિઃ । સંસ્તમ્ય શુકુટીમાસ્તે
પ્રાણાયામપરાયણઃ ॥ ૨૬ ॥**

(અર્થ) એવા મહાયોગી પુરૂષો રૂઢાસનથી આસ-
નસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને વિષયોના વિચારોને બહારથી

ત્યાગકરી પોતાની ભૃકૃતીમાં પોતાના સદગુરૂ પરમાત્મા
બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રભુવરાજ પ્રભુને સ્થિત બેઠા પ્રાણાયામ-
પરાયણ રહેછે.

**પ્રાણાયામં તુ સંરોધં પ્રાણાપાનસમુ-
દ્ભવમ્ । વદંતિ મુનયસ્તં ચ ત્રિધા-
ભૂતં વિપશ્ચિતઃ ॥ ૨૭ ॥**

(અર્થ) પ્રાણ અને અપાન વાયુના રોધનથી
અર્થાત્ શ્વાસને રોકવાવડે મુનીઓ જોને પ્રાણાયામ
કહેછે તે પ્રાણાયામના ત્રણપ્રકારછે એમ મહાયોગી
જીવન્મુકત મહાત્મા સંતસદગુરૂઓ જાણેછે.

**પ્રમાણં ભેદતો વિદ્ધિ લઘુમધ્યમમુ-
ત્તમમ્ । દશભિદ્વર્ચધિકૈર્વર્ણેઃ પ્રાણા-
યામો લઘુઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! પ્રમાણના ભેદથી લઘુ,
મધ્યમ, અને ઉત્તમ એવા ત્રણપ્રકારથી પ્રાણાયામ
થાયછે. તે પ્રમાણ એવીરીતે સમજવું બેઠાએ કે બાર
અક્ષરના પ્રાણાયામને લઘુ પ્રાણાયામ કહેવાયછે.

(૧૦૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

ચતુર્વિંશત્યક્ષરો યો મધ્યમઃ સ
ઉદાહૃતઃ। ષટ્ત્રિંશલ્લઘુવર્ણો ય ઉત્તમઃ
સોઽભિધીયતે ॥ ૨૯ ॥

(અર્થ) તેમજ ચોવીસ અક્ષરના પ્રાણાયામને
મધ્યમ પ્રાણાયામ કહેવાયછે અને છત્રીસ અક્ષરનો
પ્રાણાયામ ઉત્તમ પ્રાણાયામ છે એમજાણો.

સિંહં શાર્દૂલકં વાપિ મત્તેમં મૃદુતાં
યથા । નયંતિ પ્રાણિનસ્તદ્વત્પ્રાણા-
પાનો સુસાધયેત્ ॥ ૩૦ ॥

(અર્થ) જેમ સિંહ, શાર્દૂલ તથા હાથી જેવા મહાન,
બલવાન પ્રાણીઓને મનુષ્ય વશ્ય કરી શકેછે તેવીજ-
રીતે મહાયોગીજનો ધીમેધીમે શ્રેષ્ઠરીતે પ્રાણઅપાન
વાયુને ગુરૂ કૃપાથી બતાવેલા માર્ગનુ સેવન કરવાવડે
વશકરી શકેછે.

પીડયંતિ મૃગાંસ્તેન લોકાન્વશ્યં

ગતાન્વૃષ । દહત્યેનસ્તથા વાયુઃ સં-
સ્તબ્ધો નચ તત્તત્તમ્ ॥ ૩૧ ॥

(અર્થ) જેમ ઉપરના પ્રાણીઓ વશ થયા પછી
લોક અને મૃગોને ડરાવતા છતાપણુ પીડાકરતા નથી
તેમ પ્રાણાયામથી વશ થએલા ત્રણઅપાન વાયુઓ
સ્થીસ્થતાં મનુષ્યનું પાપ દહનકરેછે પણ તેનાશરીરને
ખાળતા નથી.

યથાયથા નરઃ કશ્ચિત્સોપાનાવલિ-
માક્રમેત્ । તથાતથા વશીકુર્યાત્પ્રા-
ણાપાનૌ હિ યોગવિત્ ॥ ૩૨ ॥

(અર્થ) એટલાજ માટે જેમ મનુષ્યો ચઢવાના
પગથીયાંની પંક્તિને અતિક્રમણુ કરેછે તેમ યોગને
જાણવા વાળા જિત્તમ મુમુક્ષુઓ યોગવિત્ સ્વરૂપથી
પ્રાણઅપાનનું અતિક્રમણુકરી તેને વશકરવા જોઈએ.

પૂરકં કુંભકં ચૈવ રેચકં ચ તતોઽભ્ય-

(૧૦૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

**“સેત્ । અતીતાનાગતજ્ઞાની તતઃ
સ્થાન્નજગતીતલે ॥ ૩૩ ॥**

(અર્થ) તેનો કમ એવો સમજવોકે પુરક એટલે નાસિકા દ્વારાએ ધીમે ધીમે વાયુને ઉપર ખેંચવો તે-
પછી કુંભક એટલે તે ખેંચેલા વાયુનો રોધકરવો અને
રેચક એટલે તે રોધકરેલા વાયુને ધીમેધીમે છોડવો
એમ લોભ વિલોભ અભ્યાસ કરી પ્રાણાયામ કરવા-
વાળા આજગતમાં ત્રીકાલ જ્ઞાની થાયછે.

**પ્રાણાયામૈર્દ્વાદશભિરુત્તમૈર્ધારણા
મતાઃ । યોગસ્તુ ધારણે દ્વે સ્યાદ્યો-
ગીશસ્તે સદાભ્યસેત્ ॥ ૩૪ ॥**

(અર્થ) ઉપરના ત્રણ પ્રકારના લોભ વિલોભનો
એક પ્રાણાયામ ગણાયછે. એવા બાર પ્રાણાયામથી
“ધારણા” નામનું યોગમાર્ગનું એક સ્તબ્ધ અંગ
પ્રાપ્તથાયછે એવી એ “ધારણાથી” સમાધિ યોગ
પ્રાપ્તથાયછે માટેયોગી પુરુષોએ તેનો નિરંતર અભ્યાસ
કરવો જોઈએ.

**एवं यः कुरुते राजंस्त्रिकालज्ञः स
जायते । अनायासेन तस्य स्याद्व-
श्यं लोकत्रयं नृप ॥ ३५ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે સંતસદ્ગુરુ હવન્મુક્ત યોગી પુરુષની કૃપા સંપાદનકરી તેમના શિષ્યવેલા માર્ગથી જે પુરુષ સાધના કરેછે, તે ત્રિકાલ જ્ઞાની થાયછે અને વિના પ્રયત્ને તેઓને આ જગત વશ હોવાથી જગતના વિષયો બાધ કરીશક્તા નથી અર્થાત્ જગતનો મોહ તેઓને નથી એમ જાણવું.

**ब्रह्मरूपं जगत्सर्वं पश्यति स्वांतरा-
त्मनि । एवं योगश्च संन्यासः समा-
नफलदायिनौ ॥ ३६ ॥**

(અર્થ) એવા યોગીજનોએવા પ્રાણાયામના યોગે પોતાના અંતરાત્માને વિષે સર્વ જગતને પોતાના બ્રહ્મ સ્વરૂપથીજ જુએછે એપ્રમાણે કર્મ યોગ અને કર્મ સંન્યાસ નાંફલ બંનેસમાનછે એમ જાણવું.

जंतूनां हितकर्तारं कर्मणां फलदा-

(૧૦૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૪]

યિનમ્ । માં જ્ઞાત્વા મુક્તિમાપ્નોતિ
વૈલોક્યસ્યેશ્વરં વિભુમ્ ॥ ૩૭ ॥

(અર્થ) એવા યોગી પુરુષો-સર્વે પ્રાણીઓનું હીત
ધ્યેયનાર સર્વને કર્મના કૃણ આપવાવાળા અને ત્રણ
લોકના ઇશ્વર મનેજ જાણેછે અને એમ યથાર્થ જાણુ-
વાથી મુક્તિનેજ પામેછે.

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ગણેશગીતાસૂપ-
નિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
શ્રીમન્મહાગણેશપુરાણે ઉત્તરખંડે
બાલચરિતે શ્રીગજાનનવરેણ્યસંવાદે
ગુર્જરભાષાટીકાયાં વૈષ્ણસંન્યાસ-
યોગો નામ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

॥ શ્રીસદ્ગુરવે નમોનમઃ ॥

અથ અધ્યાય ૫ મો.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

શ્રૌતસ્માર્તાનિ કર્માણિ ફલં નેચ્છ-
ન્સમાચરેત્ । શસ્તઃ સ યોગી રાજેન્દ્ર
અક્રિયાશોગમાશ્રિતાત્ ॥ ૧ ॥

(અર્થ) હે વરેણ્ય નૃપતિ !!! જે પુરુષ શ્રુતિમાં
કહેલાં અને સ્મૃતિનાં કહેલાં કર્મોમાં ફળની ઇચ્છા ન
રાખતાં અર્થાત્ પ્રત્યાર્પણ કરતાં કર્મનો આરંભ કરેછે
તે યોગી પુરુષો અક્રિયા યોગનો આશ્રય કરનાર યોગી-
જનોમાં શ્રેષ્ઠ છે.

યોગપ્રાપ્ત્યૈ મહાવાહો હેતુઃ કર્મેવ
મે મતમ્ । સિદ્ધિયોગસ્ય સંસિદ્ધયૈ
હેતૂ શમદમૌ મતૌ ॥ ૨ ॥

(૧૧૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૫]

(અર્થ) હે રાજન !!! કારણકે યોગ પ્રાપ્તિના હેતુને માટે કર્મકરવાનું એવો મારોમત છે. અને સિદ્ધિ યોગની સિદ્ધિ પ્રાપ્તકરવા માટે ઇન્દ્રિયોના દમનથી શાન્તિ પ્રાપ્તકરવી એપણુ મારોનું મત છે.

**इन्द्रियार्थाश्च संकल्प्य कुर्वन् स्वस्य
रिपुर्भवेत् । एताननिच्छन्त्यः कुर्व-
न्सिद्धिं योगी स सिद्ध्यति ॥ ३ ॥**

(અર્થ) ઇન્દ્રિયોના વિષયો પ્રાપ્ત કરવાનેમાટે સંકલ્પ પૂર્વક જેકર્મ કરેછે તે પોતે પોતાનોજ રિપુ છે એમ જાણવું. પણુ કર્મના ફલની ઇચ્છાનો ત્યાગ કરીને કર્મ કરવાથી યોગસિદ્ધિને પામેછે.

**सुहृत्त्वे च रिपुत्वे च उद्धारे चैव बंध-
ने । आत्मनैवात्मनो ह्यात्मा नात्मा
भवति कश्चन ॥ ४ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! આત્મા એજ આત્માનો મીત્ર છે તેમ શત્રુપણુ છે આવા આત્મમાનથી બિદ્ધારાય છે અને એમ નજાણેતો બંધન કર્તાપણુ છે એટલે

બાપાટીકા સહીત. (૧૧૧)

મિત્રત્વને વિષે, શત્રુત્વને વિષે, ઉદ્ધારને વિષે અને
અંધનને વિષે પોતે પોતાનું કારણ છે બીજેકો
નથી.

**માનેપમાને દુઃખે ચ સુખે સુહૃદિ
સાધુષુ । મિત્રેઽમિત્રેપ્યુદાસીને દ્વેષ્યે
લોષ્ઠે ચ કાંચને ॥ ૫ ॥**

(અર્થ) માનને વિષે, અપમાનને વિષે, સુખદુઃખને
વિષે, સાધુપુરુષને વિષે. સગામિત્રને વિષે, દુશ્મનને
વિષે, ઉદાસીને વિષે, તેમજ લોદાઅને સોનાને વિષે
પણ.

**સમો જિતાત્મા વિજ્ઞાની જ્ઞાનીંદ્રિ-
યજયાવહઃ । અભ્યસેત્સતતં યોગં
યદા યુક્તમો હિ સઃ ॥ ૬ ॥**

(અર્થ) એમ સર્વને વિષે સમાન દૃષ્ટિથી બેવાવાળો
જીતેન્દ્રિય, વિજ્ઞાનવાન આત્માના જ્ઞાનને બળવાન
નિરંતર બે જીવબ્રહ્મની એક્યતાના આ (કર્મ) યોગનો
અભ્યાસ કરેતો તેને યોગબ્રમ્મચર્યા તે સિદ્ધ યોગી
થાય છે.

(११२) श्री गणेशगीता- [अ० ५]

तप्तः श्रान्तो व्याकुलो वा क्षुधितो
व्यग्रचित्तकः। कालेतिशीतेत्युष्णे वा-
निलाश्रयंबुसमाकुले ॥ ७ ॥

(अर्थ) हवे योग सिद्धिनी प्राप्तिने भाटे योग्य
स्थान अने स्थितिने। योगकडेछे तपेले। श्रमीत,
व्याकुल, क्षुधावान, व्यग्र चित्तवाणे, पुष्कण ठंडीके
पुष्कणताप, अग्नि, वायु, जल विगेरे.

साध्वनावतिजीर्णे गोः स्थाने साम्नौ
जलांतिके । कूपकूले श्मशाने च
नद्यां भित्तौ च मर्मरे ॥ ८ ॥

(अर्थ) अत्यंत डोलाडल वाणी पृथ्वी लक्ष्मस्थान
गायोनुस्थान अग्निनु स्थान जलने। कीनारे। कुवानी
समीपमां, श्मशानमां नदीना कांठांमां, भीतीना
स्थानमां शुष्कपांढडाना अण्डाट वाणी स्थानमां.

चैत्ये सवल्मिके देशे पिशाचादिस-

**માવૃતે । નાભ્યસેઘોગવિઘોગં યોગ-
ધ્યાનપરાયણઃ ॥ ૯ ॥**

(અર્થ) ખાંધેલા રામાધિસ્થાન કે બગીચામાં રાફડાવાળી જગામાં ભુતપ્રેત પિસાચવાળી જગામાં એટલા સ્થાનમાં યોગની સિદ્ધિ પ્રાપ્તકરનાર પુરૂષે યોગા બ્યાસનો આરંભ કરવોજ નહીં.

**સ્મૃતિલોપશ્ચ મૂકત્વં બાધિર્યં મંદતા
જ્વરઃ । જહતા જાયતે સઘો દોષા-
જ્ઞાનાદ્ધિ યોગિનઃ ॥ ૧૦ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપરની સ્થિતિ અને સ્થળન દોષો તરફ ધ્યાન નઆપી તેવા સ્થળો ધ્યાનને માટે અંગીકાર કરેતો તેવા અભ્યાસી પુરૂષની સ્મૃતિનો વિધ્વંસ થાયછે. તથા મુંગાપણું બેરાપણું બુદ્ધિમંદતા તાવ અને આળસ્ય જડતા વિગેરે દોષો તુરત ઉપન્ન થાયછે.

एते दोषाः परित्याज्या योगाभ्यसन-

[૧૧૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૫]

**શાલિના । અનાદરે હિ ચૈત્તેષાં સ્મૃ-
તિલોપાદયો ધ્રુવમ્ ॥ ૧૧ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! માટે યોગના અભ્યાસી પુરુષ એ તે સ્થળ સ્થિતીના દોષોનો સદનંતર ત્યાગ કરવો એ જાણીએ છીએ આ મહાઉપદેશનો અનાદર કરેતો ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે સ્મૃતિ લોપાદિ અનેક દોષો ક્ષિપ્ત થાયછે માટે ઉપરોક્ત સ્થાનમાં ઉપરોક્ત સ્થિતીએ યોગપ્રાપ્તિરૂપ ધ્યાન કરવું નહીં.

**નાતિભુંજન્ સદા યોગી નાભુંજત્રા-
તિનિદ્રિતઃ । નાતિજાગ્રત્સિદ્ધિમેતિ
ભૂય યોગં સદાભ્યસન્ ॥ ૧૨ ॥**

(અર્થ) હે ભૂપતિ !!! યોગાભ્યાસ કરનારો પુરુષ અતિશય આહાર પણ કરતો નથી તેમ જાગ્રત કર્યા વિના પણ રહેતો નથી અતિશય નિદ્રા પણ કરતો નથી તેમ અતિશય જાગૃત પણ રહેતો નથી એ પ્રમાણે નિરંતર યોગનો અભ્યાસ કરેતો અવશ્ય સિદ્ધિને પામે છે

**સંકલ્પજાંસ્ત્યજેત્કામાન્નિયતાહાર-
જાગરઃ । નિયમ્ય સ્વગણં બુદ્ધ્યા વિ-
રમેત શનૈઃ શનૈઃ ॥ ૧૩ ॥**

(અર્થ) મારે યોગા બ્યાસી પુરુષોએ સંકલ્પ ઉપપન્ના થયેલી તમામ કામનાઓનો ત્યાગકરીને નિઃ પ્રમાણે અહાર જગૃતપાણું રાખીને ઇન્દ્રિયો સમુહને બુદ્ધિવડે નિયમમાં રાખીને ધીમેધીમે વિરામ પામવું અર્થાત્ ધીમેધીમે યોગાબ્યાસ પુરણુ જાણે બ્રહ્મણ્યે.

**તતસ્તતઃ કૃષેદેતદ્યત્રયત્રાનુગચ્છતિ ।
ધૃત્યાત્મવશગં કુર્યાચ્ચિત્તં ચંચલમા-
દૃતઃ ॥ ૧૪ ॥**

(અર્થ) એનો અર્થ એવી રીતે સમજવું કે જ્યાં તે પોતાનું ચિત્તજાય ત્યાં ત્યાંથી વારંવાર જે ચીલાવી અત્યંત વૈર્યતાથી આદર પૂર્વક તેને પોતા વશ કરવું બ્રહ્મણ્યે કેમકે ચિન્તનો રસભાવ અત્ય

(૧૧૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૫]

અંચળછે સદ્ગુરૂ ની કૃપાથી અને બોધ પૂર્વક યોગ સાધ્ય કરેતોજ તે કોઈ સફળ થાયછે.

**एवं कुर्वन्सदा योगी परं निवृत्तिमृ-
च्छति । विश्वस्मिन् निजमात्मानं
विश्वं च स्वात्मनीक्षते ॥ १५ ॥**

(અર્થ) એ પ્રમાણે ચિત્તની અંચળ અવસ્થાને સદ્ગુરૂ કૃપાથી સ્થિતકરી યોગીપુરૂષ પરમ નિવૃત્તિને પામેછે અને આ સકલ વિશ્વને વિષે પોતાનો આત્મા અને પોતાના આત્મા સ્વરૂપમાં સર્વ વિશ્વને જોવા લાગેછે એ સ્થિર ચિત્તનું પરિણામછે કે પ્રભુના આપક પણાના મર્મને સમજવા લાગેછે.

**योगेन यो मामुपैति तमुपैम्यहमा-
दरात् । मोचयामि न मुंचामि तमहं
मां न संत्यजेत् ॥ १६ ॥**

(અર્થ) હે વરેણ્યરાજ !!! એવા યોગવડે યોગી પુરૂષ મનેજ પ્રાપ્ત કરેછે અને તેવાને હું અવસ્ય પ્રાપ્ત થાજીશું. જે યોગી મને ત્યાગકરતો નથી તેવાને

ભાષાટીકા સહીત. (૧૧૭)

હું પણ ત્નાગકરી શકતો નથી એટલુંજ નહી પણ
તેવાયોગીન જન્મ મર્ણના ચક્રરૂપ આ સંસારમાંથી
મુક્ત કરું છું.

**સુખે દુઃખેતરે દ્વેષે ક્ષુધિ તોષે સમ-
સ્તૃષિ । આત્મસામ્યેન ભૂતાનિ સર્વ-
ગં માં ચ વેત્તિ યઃ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) એવા વિરલ જીવન્મુક્ત સંત મહાત્મા
યોગી પુરૂષ સુખમાં, દુઃખમાં, વા ઇતરમાં, વા દ્વેષમાં,
ક્ષુધામાં, સંતોષમાં, તૃષ્ણામાં તેમ સર્વ ભૂત પ્રાણીમાત્ર
માં પોતાના આત્માની સમાનતાથી જેવાવડે તે સર્વમાં
રહેલો એવો મનજ અણીને બહુજ આનંદમાં નિર્ગમેછે.

**જીવન્મુક્તઃ સ યોગીંદ્રઃ કેવલં મયિ
સંગતઃ । બ્રહ્માદીનાં ચ દેવાનાં સ
વંદ્યઃ સ્યાન્નજગન્નયે ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે મારોજ સંગ કરવાવડે
અર્થાત્ મારાસર્વ વ્યાપક તત્વનો પોતાને વિષે અને
સર્વમાં અનુભવ કરવાવડે તે જીવન્મુક્ત પુરૂષ યોગીઓ

(૧૧૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૫]

માં શ્રેષ્ઠ ગણાયછે તેવા યોગી પુરુષો આ વ્રણલોકને
પ્રત્યા વિષ્ણુ રૂપાદિને પણ નરસ્કાર કરવા યોગ્યછે
એમ બાળુવું.

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

દ્વિવિધોપિ હિ યોગોયમસંભાવ્યો
દિ મે મતઃ । યતોત્તઃકરણં દુષ્ટં ચં-
ચલં દુર્મહં વિભો ॥ ૧૯ ॥

(અર્થ) વરેણ્ય રાજા શંકાશિલ થઈ પુછેછે. હે
મહારાજ !!! ઉપર પ્રમાણે બેજી પ્રકારની આપે વર્ણુ-
વેલી યોગની સિદ્ધિ મેળવવી મહા કઠીણુછે એમ મને
લાગેછે. કારણ આ અંતઃકરણની વૃત્તિરૂપ ચિત્ત બહુજ
દુષ્ટ ચંચળ અને બલાતકારે પણ જીતાયનહીં એવુંછે
માટે યોગપ્રાપ્તિ રૂપ અન્ય સરળ અને સુલભ માર્ગ
હોયતો કૃપાકરી ખતાવવો બેધએ.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

યો નિમ્નહં દુર્મહસ્ય મનસઃ સંપ્રકલ્પ-

**યેત્ । ઘટીયંત્રસમાદસ્મા ન્મુક્તઃ
સંસૃતિચક્રકાત્ ॥ ૨૦ ॥**

(અર્થ) આવી વરેણ્ય રાજની સત્ય વાત જાણી
શ્રીગજનન પ્રેમપૂર્વક બોલ્યા કે હે રાજન !!! જે પુરુષ
અત્યંત દુર્ગુણ એવા મનની કલ્પનાઓનો નિગ્રહ કરેછે
તે પુરુષ આ ઘટીયંત્ર સમાન સંસાર ચક્રથી મુક્ત થાયછે

**વિષયૈઃ ક્રકચૈરેતત્સંસૃષ્ટં ચક્રકં
દૃઢમ્ । જનશ્ચેતું ન શક્નોતિ કર્મ-
કીલૈઃ સુસંવૃતમ્ ॥ ૨૧ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! વિષયોરૂપી આરાથી દ્રઢ
થયેલું આ સંસાર રૂપીચક્ર દ્રઢ બાંધાયેલું છે એને તે
કર્મોરૂપી ખીલાવડે જડાયેલું છે માટે સાધારણ વિચારના
અહં મમત યુક્ત માણસો આ સંસાર ચક્રને છેદવાને
શક્તિમાન થતાનથી અર્થાત્ રજે ગુણી તમો ગુણી
મનુષ્યો અહં મમતના ઊંઘાન યુક્ત હોવાથી અવિધા
અજ્ઞાનમય સંસારનો પાર લાવી શકતાજ નથી.

અતિદુઃખં ચ વેરાગ્યં ભોગાદૈવૃણ્ય-

૧૨૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૫]

**મેઘ ચ । ગુરુપ્રસાદઃ સત્સંગ લપાયા-
સ્તજ્જયે અમી ॥ ૨૨**

(અર્થ) માટે હે રાજન !!! આ સંસાર ચક્રને તો-
ડવાને માટે અતિદુઃખ સહન કરીને વિષય ભોગોની
તૃષ્ણાનો વિનાશ કરતા અતિ વૈરાગ્ય ધારણ પૂર્વક
ઉપર વર્ણવી ગયેલા જીવન્મુક્ત સંત થોળી સદગુણી
કૃપા પ્રાપ્તકરી તેવા માહાત્માઓનો સત્સંગ કરવો
કે જેથી આ સંસારચક્ર તુટે છે.

**અભ્યાસાદ્વા વશીકુર્યાન્મનો યોગ-
સ્ય સિદ્ધયે । વરેણ્ય દુર્લભો યોગો
વિનાસ્ય મનસો જયાત્ ॥ ૨૩ ॥**

(અર્થ) હે વરેણ્ય નૃપતિ !!! મનને જીતવાનો
યોગ મહા કઠીણમાં કઠીણ છે માટે યોગ સિદ્ધિની
પ્રાપ્તિને માટે અને મનને વશ કરવા માટે સંત પુરુષોના
સમાગમ પૂર્વક મહા દુર્લભ યોગ સંપાદન કરવો
યોગપ્રાપ્તકર્યો શિવાય મનઉપર વિજય મેળવી શકા-
તો નથી.

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

**યોગભ્રષ્ટસ્ય કો લોકઃ કા ગતિઃ કિં
ફલં ભવેત્ । વિમો સર્વજ્ઞ મે છિંધિ
સંશયં બુદ્ધિચક્રમૃત્ ॥ ૨૪ ॥**

(અર્થ) હે પ્રભુ !!! યોગનેા અભ્યાસ કરતાં કરતાં યોગથી ભ્રષ્ટ થાય અગર કદાપી શરીર પડી જાય એવા યોગભ્રષ્ટ પુરુષને કીયા લોકની પ્રાપ્તિ થાયછે તેની શું ગતી થાયછે અને શું ફલની પ્રાપ્તિ થાયછે તે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા મારી બુદ્ધિ ચક્રનાં શંભયોને છેદીને મને કૃપાકરી કહેા.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

**દિવ્યદેહધરો યોગાદ્ ભ્રષ્ટઃ સ્વર્ભો-
ગમુત્તમમ્ । મુક્ત્વા યોગીકુલે જન્મ
લભેચ્છુદ્ધિમતાં કુલે ॥ ૨૫ ॥**

(અર્થ) હે મહાન્ પુણ્યશાલી વૃપતિ !!! એવાં યોગ પ્રાપ્ત કરતાં ભ્રષ્ટ થયેલા પુરુષો દિવ્ય દેહ ધારણ કરી સ્વર્ગનાં સુખ ભોગવેછે પુણ્યભોગ ભોગવી રહ્યા.

(૧૨૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૫]

પછી કોઈ યોગી પુરુષના કુલમાં અથવા કોઈ બુદ્ધિ-
માન પુરુષને ત્યાં પુનઃ અવતાર ધારણ કરે છે.

**પુનર્યોગી ભવત્યેષ સંસ્કારાત્ પૂર્વ-
કર્મજાત । ન હિ પુણ્યકૃતાં કશ્ચિન્ન-
રકં પ્રતિપદ્યતે ॥ ૨૬ ॥**

(અર્થ) પછી ત્યાં પોતાના પૂર્વકર્મના પ્રભાવથી
હિતપત્ર થયેલા જિત્તમ સંસ્કારો સહિત પુનઃ માર્ગેના
આશ્રયલેતાં યોગી થાય છે પુણ્ય સંસ્કાર કર્મયોગ વાળા
પુરુષને નરકની પ્રાપ્તિ કદાપી પણ થતી નથી.

**જ્ઞાનનિષ્ઠાત્તપોનિષ્ઠાત્ કર્મનિષ્ઠાત્તરા-
ધિપ । શ્રેષ્ઠો યોગી શ્રેષ્ઠતમો ભક્તિ-
માન્ મયિ તેષુ યઃ ॥ ૨૭ ॥**

(અર્થ) એટલાજ માટે જ્ઞાનનિષ્ઠા તપનિષ્ઠા કર્મ-
નિષ્ઠા વાળા યોગીઓમાં ઉપર પ્રમાણે યોગનો અભ્યાસ
સ કરનાર યોગી શ્રેષ્ઠ છે અને તેથી પણ વિશેષ શ્રેષ્ઠ
મારી ભક્તિ કરનાર ભક્ત પુરુષ છે અર્થાત્ સર્વથી શ્રેષ્ઠ
ભક્તિ કરનાર ભક્ત પુરુષજ છે એમ જાણવું.

ॐ तत्सदिति श्रीमद् गणेशगीतासु
 पविषदर्थगर्भासु योगामृतार्थशास्त्रे
 श्रीमन्महागणेशपुराणे उत्तरखण्डे
 बालचरित्रे श्रीगजाननवरेण्यसंवादे
 योगावृत्तिप्रशंसनो नाम पंचमोऽ-
 ध्यायः ॥ ५ ॥

(૧૨૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૬]

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસદ્ગુરવે નમોનમઃ ॥

॥ અથ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

ईदृशं विद्धि मे तत्त्वं मद्गतेनांतरा-
त्मना । यज्ज्ञात्वा मामसंदिग्धं
वेत्सि मोक्षयसि सर्वगम् ॥ १ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપર પ્રમાણે મનને વશકરી
મને અર્પણકરી યોગવડે મારા તત્ત્વ સ્વરૂપને જાણે
જેથી મારા સર્વગત સ્વરૂપને શંકાય રહિત થઇને યથાર્થ
જાણવાથી તમે જીવન્મુક્ત યોગી થશે.

तत्तेऽहं शृणु वक्ष्यामि लोकानां
हितकाम्यया । अस्ति ज्ञेयं यतो
नान्यन्मुक्तेश्च साधनं नृप ॥ २ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! લોકના કહ્યાણુને માટેજ
તે માહા સ્વસ્વરૂપ તત્ત્વનું જુ યથાર્થ વર્ણન કરજી.

એ જાણવાથી મુક્તિની પ્રાપ્ત થાય છે આ શિવાય મુક્તિને માટે અન્ય જાણવા લાયક નથી.

**જ્ઞેયા મત્પ્રકૃતિઃ પૂર્વે તત્તઃ સ્યાજ્ઞા-
નગોચરઃ । તતો વિજ્ઞાનસંપત્તિર્મયિ
જ્ઞાતે નૃણાં ભવેત્ ॥ ૩ ॥**

(અર્થ) તે સર્વમાં મારી પ્રકૃતિનું સ્વરૂપ જાણવું પ્રથમજ છે મારી પ્રકૃતિના સ્વરૂપને જાણ્યા પછીજ હું તેવા ભક્તને જ્ઞાનવડે સમજાજી છું. અને તે પછી તે જ્ઞાન પછી અનુભવીક જ્ઞાન એટલે વર્તનમાં મુક્તિ વિજ્ઞાન સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

**ક્વનલૌ સ્વમહંકારઃ કં ચિત્તં ધીસ-
મીરણૌ । રવીંદ્ર યાગકૃચ્ચૈકા દશ-
ધા પ્રકૃતિર્મમ ॥ ૪ ॥**

(અર્થ) મારી પ્રકૃતિના સ્વરૂપને જાણવા માટે પૃથ્વી, અગ્નિ, આકાશ, અહંકાર, હૃતદ્રવ્ય, ચિત્ત, બુદ્ધિ, વાયુ, સૂર્ય, ચંદ્રમા, અને યસ કરવાવાળા એમ અગીયાર પ્રકારથીજ મારી પ્રકૃતિ છે એમ જાણવું.

(૧૨૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૬]

અન્યાં મત્પ્રકૃતિં વૃદ્ધા મુનયઃ સંગિ-
રંતિ ચ । તથા ત્રિવિદિષ્ટિપં વ્યાતં
જીવત્વં ગતયાનયા ॥ ૫ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! અન્ય ઋષિઓ મુનિઓ
બીજી એક શ્રેષ્ઠ એવી મારી પ્રકૃતિને વર્ણવેછે કે જે
જીવપણાને પ્રાપ્ત થઇને ત્રેલોક્યને વિષે પ્રસરી રહેલી છે.

આભ્યામુત્પાદ્યતે સર્વં ચરાચરમયં
જગત્ । સંગાદ્વિશ્વસ્ય સંભૃતિઃ પરિ-
ત્રાણં લયોઽપ્યહમ્ ॥ ૬ ॥

(અર્થ) આ બંને પ્રકારની મારી પ્રકૃતિથી આ
સર્વ સ્થાવર જંગમ જગત ઊત્પન્ન થાયછે અને તે
પ્રકૃતિના સંગથીજ હું આ સર્વજગતની ઊત્પત્તિ
સ્થિતિને પ્રલય પણ કરું છું.

તત્ત્વમેતન્નિબોધું મે યતતે કશ્ચિદેવ
હિ । વર્ણાશ્રમવતાં પુંસાં પુરા ચીર્ણે-
ન કર્મણા ॥ ૭ ॥

બાષાટીકા સહીત. (૧૨૭)

(અર્થ) હે રાજન !!! મારી પ્રકૃતિ-અને અંતે મને જાણુવા માટે પૂર્વપૂર્વ કર્મોનુસારથીજ આ સંસારના વર્ણાશ્રમ ધર્મને અંગીકાર કરવાવાળા પુરુષોમાં દોઢકે ઇ પુરુષજ માત્ર યત્ન કરેછે.

**સાક્ષાત્કરોતિ માં કશ્ચિદ્યત્નવત્સ્વ-
પિતેષુ ચ । મત્તોઽન્યન્નેક્ષતે કિંચિ-
ન્મયિ સર્વં ચ વીક્ષતે ॥ ૮ ॥**

(અર્થ) એવા મને પામવાને યત્ન કરતા પુરુષમાં પણ દોઢએક મહાયત્નવાન મારો સાક્ષાત્કાર કરીશકે છે તેવા સાક્ષાત્કાર કરનાર પુરુષ મારાથી અન્ય કંઈ-પણ નખેતાં સર્વને મારા વિષેજ જુએછે અને જાણેછે.

**ક્ષિતૌ સુગંધરૂપેણ તેજોરૂપેણ ચા-
મિષુ । પ્રભારૂપેણ પૂણ્યબ્જે રસરૂપે-
ણ ચાપ્સુ ચ ॥ ૯ ॥**

(અર્થ) અને તે એવી રીતેકે પૃથ્વીને વિષે મને સુગંધરૂપે, અગ્નિનેવિષે મને તેજ રૂપે, સૂર્ય ચન્દ્રમાં મને કાન્તિરૂપે અને જળમાં રસરૂપે મનેજ વ્યાપી રહેલો જાણેછે.

ધીતપોબલિનાં ચાહં ધીસ્તપોબલ-
મેવ ચ । ત્રિવિધેષુ વિકારેષુ મદુ-
ત્પન્નેષ્વહં સ્થિતઃ ॥ ૧૦ ॥

(અર્થ) બુદ્ધિમાન પુરુષોમાં મને બુદ્ધિરૂપે, તપ-
સ્વિ પુરુષોમાં મને તપરૂપે, અને બલવાન પુરુષોમાં
મને બલરૂપે રહેલો જાણુછે. અને ત્રણ પ્રકારના ગુણરૂપ
વિકાર (સત્વગુણ, રજ્જેગુણ, તમોગુણ,) પણ મારાથીજ
જાતપન્ન થયેલાછે અનેતેમાં પણ તેતેગુણોરૂપે હુંજ
સ્થિતહું એમજાણુવું.

ન માં વિંદતિ પાપીયાન્માયામોહિ-
તચેતનઃ । ત્રિવિકારા મોહયતિ
પ્રકૃતિર્મે જગયન્નમ્ ॥ ૧૧ ॥

(અર્થ) આમ સર્વ સ્વરૂપે સર્વમાં હું રહેલો છું
છતાં ઉપર વર્ણવેલી મારી માયા પ્રકૃતિના મોહવડે
અંતરયલો પાપી જીવાત્માઓ મને જાણ્યાતાજ નથી.
એમ મારી ત્રીવિધ ગુણવિકારવાલી પ્રકૃતિ આ મણી
જગતને મોહ પમાડી રહેલી છે.

ભાષાટીકા સહીત. (૧૨૯)

યો મે તત્ત્વં વિજાનાતિ મોહં ત્યજ-
તિ સોઽશ્વિલમ્ । અનેકૈર્જન્મભિશ્ચૈવં
જાત્વા માં મુચ્યતે તતઃ ॥ ૧૨ ॥

(અર્થ) આવી રીતે જે મનુષ્ય મારા તત્ત્વને જાણી,
પ્રકૃતિના સર્વ પ્રકારના મોહનો ત્યાગ કરે છે, તે પુરુષ
અનેક જન્મવડે મને જાણુવાથી અવશ્ય મુક્ત થઈ
શકે છે.

અન્યે નાનાવિધાન્દેવાન્મજંતે તાન્વ્ર-
જંતિ તે । યથાયથા મતિં કૃત્વા ભ-
જતે માં જનોઽશ્વિલઃ ॥ ૧૩ ॥

(અર્થ) આ મર્યાદા ન સેવનાર અન્ય પુરુષો અન્ય
અન્ય વિવિધ પ્રકારના દેવતાઓને ભજે છે. તેને
દેવતાઓના લોકને પ્રાપ્ત થાય છે પણ જેવીજેવી રી-
તની બુદ્ધિથી જે સર્વ મનુષ્યો દ્વિત માઈંજ ભજન
પુજન કરે છે.

તથાતથાસ્ય તં ભાવં પૂરયામ્યહમેવ

(૧૩૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અ. ૬]

તમ્ । અહં સર્વં વિજાનામિ માં ન
કશ્ચિદ્વિબુધ્યતે ॥ ૧૪ ॥

(અર્થ) તેવાતેવા ભાવથી અને તેવીતેવી રીતે હું
તેની ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરું છું. એમ હું સર્વને જાણું છું
પણ મને કોઈ જાણતા નથી.

અવ્યક્તં વ્યક્તિમાપત્રં ન વિદુઃ કામ-
મોહિતાઃ । નાહં પ્રકાશતાં યામિ
અજ્ઞાનાં પાપકર્મણામ્ ॥ ૧૫ ॥

(અર્થ) જુદાજુદા સ્વરૂપ રૂપે હું જાણતો એવો હું
છતાં એવા મારા અભેદ સ્વરૂપને કામથી મોહિત દૃષ્ટિ-
વાળા મનુષ્યો કદાપી પણ જાણતા નથી અને તેવાજ
અજ્ઞાની અને પાપકર્મવાળા પુરૂષોના હૃદયમાં હું
પ્રકાશ પણ પામતો નથી.

યઃ સ્મૃત્વા ત્યજતિ પ્રાણમંતે માં
શ્રદ્ધયાન્વિતઃ । સ યાત્યપુનરાવૃત્તિં
પ્રસાદાન્મમ ભૂષુજ ॥ ૧૬ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપર પ્રમાણે મારા સર્વ સ્વ-
રૂપને જાણનાર પુરૂષ મારું અહર્નિશ સ્મરણ કરતો થકો
અત્યંત શ્રદ્ધાથકી અંતકાળમાં પોતાના પ્રાણત્યાગ
કરે છે. તે મારીજ કૃપાવડે આ સંસારમાં પુનરાવૃત્તિ
રહિત એવા પૂર્ણસ્વાનંદ યોગ શાન્તિરૂપ મોક્ષ પદને
પામે છે.

**યંયં દેવં સ્મરન્મક્તયા ત્યજતિ સ્વક-
લેવરમ્ । તત્તત્સાલોક્યમાયાન્તિ
તત્તદ્મક્તયા નરાધિપ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) અન્ય ખીજા મનુષ્યો જેજે નામથી દેવનું
ભજન કરતાથકા પોતાના શરીરને ત્યાગે છે તેવા તેવા
સન્માર્ગથી ચાલવાવાળા પુરૂષો તેતે દેવોની સક્તિથી
તેનાતેના લોકોને પ્રાપ્ત થાય છે.

**અતશ્વાહર્નિશં ભૂષ સ્મર્તવ્યોઽનેક-
રૂપવાન્ । સર્વેષામપ્યહં ગમ્યઃ છો-
તસામર્ણવો યથા ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! એટલાજ માટે અહરનીશ

(૧૩૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૬]

મને અનેક સ્વરૂપવાળો જાણીનેજ મારું સ્મરણ કરવું
યોગ્ય છે, કારણ તેને સર્વનેવિષે હું જાણુવા યોગ્ય છું.
કારણ જેમ નદીઓનો પ્રવાહ સમુદ્રમાં જ જાય છે તેમ
તમામ દેવતાઓની આરાધના મારાવિષે જ જાય છે.

**ब्रह्मविष्णुशिवेंद्राद्याँल्लोकान्प्राप्य
पुनः पतेत् । यो मामुपैत्य संदिग्धः
पतनं तस्य न क्वचित् ॥ १९ ॥**

(અર્થ) મારું અભેદ સ્વરૂપ સમજ્યા વિના જે
મનુષ્યો બ્રહ્મ, વિષ્ણુ, રૂદ્ર, ઈન્દ્ર આદિ દેવોને મારાથી
ભિન્ન માની તેમનું જ માત્ર યજન પુજન કરે છે, તો તેવા
મનુષ્યો તેને લોકને પામી તત્ પુણ્ય પરવારી પુનઃ
પતન થાય છે પણ મારું યથાર્થ અભેદ સ્વરૂપ જાણીને
જે મારા સ્વાતંદ્ર લોકમાં જાય છે તેને કદાપીપણ પડવા-
પણ નથી.

**अनन्यशरणो यो मां भक्त्या भज-
ति भूमिष । योगक्षेमौ च तस्याहं
सर्वदा प्रतिपादये ॥ २० ॥**

(અર્થ) એટલાજ માટે મારા સર્વગત અભેદ સ્વરૂપને જાણીને અનન્ય શર્ણુરહી ભક્તિવડે મારું જ ભજન કરે છે તેના જીવપ્રહ્મની ઐક્યતાના અભેદ યોગનું રૂડા પ્રકારે સંરક્ષણ પણ હું જ કરું છું.

**દ્વિવિધા ગતિરુદિષ્ટા શુક્લા કૃષ્ણા
નૃણાં નૃપ । એકયા પરમં બ્રહ્મ પરયા
યાતિ સંસૃતિમ્ ॥ ૨૧ ॥**

(અર્થ) મનુષ્યની ગતી શુક્લા અને કૃષ્ણા એવી બે પ્રકારની છે. તેમાં એક એવી શુક્લા ગતીથી પરમ પ્રહ્મ સ્વરૂપને પમાય છે ત્યારે બીજી કૃષ્ણા ગતીથી સંસાર ચક્રમાં બેડાય છે.

**ઔત્સદિતિ શ્રીમદ્ગણેશગીતાસૂપ-
નિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
શ્રીમન્મહાગણેશપુરાણે ઉત્તરખણ્ડે
બાલચરિત્રે શ્રીગજાનનકૃરેણ્યસંવાદે
બુદ્ધિયોગો નામ ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥ ૬ ॥**

(૧૩૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૭]

॥ ગશ્રીણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસદ્ગુરવે નમોનમઃ ॥

અથ સત્તમોઽધ્યાયઃ ।

॥ શ્રીવરેણ્ય ઉવાચ ॥

**કા શુક્લા ગતિરુદિષ્ટા કા ચ કૃષ્ણા
ગજાનન । કિં બ્રહ્મ સંસૃતિઃ કા મે
વક્તુમર્હસ્યન્તુગ્રહાત્ ॥ ૧ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે છઠ્ઠાઅધ્યાયનું જ્ઞાન શ્રવણ કરીને વરેણ્યરાજા પુછેછે કે હે મહારાજ ગજાનન !!! શુક્લાગતિ અને કૃષ્ણાગતી કેને કહે છે તેમજ બ્રહ્મ એટલે શું તથા સંસાર એટલે શું આ સર્વ કૃપાવડે આપ કહેવા યોગ્ય છે.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

**અગ્નિજ્યોતિરહઃ શુક્લા કર્માર્હમશ્વનં
ગતિઃ । ચાંદ્રં જ્યોતિસ્તથા ધૂમો
રાત્રિશ્ચ દક્ષિણાયનમ્ ॥ ૨ ॥**

ભાષાટીકા સહીત.

(૧૩૫)

(અર્થ) શ્રીગજનન કહે છે કે હે વરેણ્યરાજ !!
અગ્નિ એટલે અગ્નિના અભિમાની દેવતા, જ્યોતિના
અભિમાની દેવતા, દિવસના અભિમાની દેવતા, અને
ઉત્તરાયનના હમાયના અભિમાની દેવતાના આશ્રય-
વડે યોગીજનો જે ગતીએ જાય છે તેને શુક્લાગતી કહે
છે. તેમજ ધુમાડાના, રાત્રીના, કૃષ્ણપક્ષના, અને ચન્દ્ર
જ્યોતિના અભિમાની દેવતાના આશ્રયવડે યોગીપુરુષો
જે ગતીએ જાય છે તેને કૃષ્ણા ગતી કહે છે.

**કૃષ્ણૈતે બ્રહ્મસંસૃત્યોરવાતેઃ કારણં
ગતી । દૃશ્યાદૃશ્યમિદં સર્વં બ્રહ્મૈવે-
ત્યવધારય ॥ ૩ ॥**

(અર્થ) આ જે ગીતીઓમાં શુક્લાગતિથી પરમા-
ત્માપદની પ્રાપ્તિ થાય છે અને કૃષ્ણાગતિથી સંસારના
જન્મ મર્ણુની પ્રાપ્તિ થાય છે. એથી દૃશ્ય કિંવા અદૃશ્ય
એવું જે આ જગત તે પરમાત્મા સ્વરૂપજ છે એમ
નિશ્ચય બાણો.

ક્ષરં પંચાત્મકં વિદ્ધિ તદંતરક્ષરં

(૧૩૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૭]

**સ્મૃતમ્ । ડમાભ્યાં યદતિક્રાંતં શુદ્ધં
વિદ્ધિ સનાતનમ્ ॥ ૪ ॥**

(અર્થ) આ પંચભૂતાત્મક એટલે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, અને આકાશ રૂપથી બનેલું તે ક્ષર કહેવાય છે. તેના અંતરમાં રહેનારો અંતર્યામિ ઇશ્વર તેજ અક્ષર છે. તેજ કંકાર છે. આ બેઉનું ઊલ્લંઘન કરીને અર્થાત્ આ બેથી જે પરે છે તેને શુદ્ધ અને સનાતન પરબ્રહ્મ પરમાત્મા છે એમ જાણો.

**અનેકજન્મસંભૂતિઃ સંસૃતિઃ પરિકી-
ર્તિતા । સંસૃતિં પ્રાપ્નુવંત્યેતે યે તુ માં
ગણયંતિ ન ॥ ૫ ॥**

(અર્થ) વળી અનેક જન્મની સંભૂતિ એટલે પ્રાપ્તિ તેજ આ સંસાર છે. જે પુરૂષને મારા મહત્વની ગણુના નથી એટલે મારાં અનેક પ્રકારના મહત્વરૂપી ગણુના પતિ સ્વરૂપની (ગણુપતિ) ગણુના જેના હૃદયમાં નથી તેવાજ પુરૂષો આ સંસારને પામે છે.

યે માં સમ્યગુપાસંતે પરં બ્રહ્મ પ્રયાં-

**તિ તે । ધ્યાનાદૈરુપચરૈર્મા તથા
પંચામૃતાદિભિઃ ॥ ૬ ॥**

(અર્થ) અને જે પુરુષો મારી વેદશાસ્ત્રની મર્યાદા પ્રમાણે ઉપાસના કરે છે તે મને એટલે પરબ્રહ્મને પામે છે. હવે ઉપાસનાનો અર્થાત્ મને પામવાનો ક્રમ એવી-રીતે સમજવો કે શેઠપોપચાર વેદવિધિપૂર્વક ધ્યાનને આચ લઇને પંચામૃતાદિ ઉપચારવડે મારા મૂર્તિ સ્વરૂપ (ઐકારાત્મક) માં રૂડાપ્રકારે પૂજન કરે.

**સ્નાનવસ્ત્રાદ્યલંકારસુગંધધૂપદીપકૈઃ ।
નૈવેદ્યૈઃ ફલતાંબૂલૈર્દક્ષિણાભિશ્ચ યો-
ર્ચયેત્ ॥ ૭ ॥**

(અર્થ) ત્યારપછી સ્નાન, વસ્ત્રાલંકાર, સુગંધધૂપ, દિપ, નૈવેદ્ય, ફળ, તાંબુલ, અને દક્ષિણા વિગેરે ઉપચારથી મારી પૂજા દિનદિન પ્રતિ સાંગોપાંગ અતિશ્રદ્ધા-પૂર્વક અને આસ્થાપૂર્વક કરે છે-

મત્તયૈકચેતસા ચૈવ તસ્યેષ્ટં પૂરયા-

(૧૩૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૭]

**મ્યહમ્ । एवं प्रतिदिनं भक्त्या
मद्भक्तो मां समर्पयेत् ॥ ८ ॥**

(અર્થ) આત્મીયતા શુદ્ધ ભક્તિ પૂર્વક એકચિત્ત દૃઢ કરીને જે મારી પૂજા કરે છે તેની ઇષ્ટ કામના એટલે ઇચ્છેલી કામના હુંજ પૂર્ણ કરું છું. એ પ્રમાણે મારા ભક્તો દિનદિન પ્રતિ પરમ શ્રેષ્ઠ પ્રેમ ભક્તિસાહચી ભરેલી ભક્તિથી મારી સેવા કરી મનેજ સમર્પણ કરવી જોઈએ.

**अथवा मानसीं पूजां कुर्वीत स्थिर-
चेतसा । अथवा फलपत्राद्यैः पुष्प-
मूलजलादिभिः ॥ ९ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે કાચિક વાચિક પૂજાનો ક્રમ કહ્યો. હવે માનસી પૂજાને કહ્યું છે કે અથવા ભક્તિમ અધિકાર પૂર્વક તેવાતેવા પ્રસંગોપાત માનસી પૂજા પણ કરે અથવા ફળ, પત્ર, પુષ્પ, મૂળ, જળથી પણ મારી પૂજા કરે. એમ અનેક પ્રકારથી પણ સ્થિર ચિત્તથી મારીજ પૂજા કરે તે ઇષ્ટ ફળને પામે છે (હમેશાં પૂજન કરવાનો વેદવિધિ છે પણ આશૌચાદિમાં અગર

ભાષાટીકા સહીત. (૧૩૫)

એવા આપાત કારણોમાં શોડશોપચાર વિધીથી પૂજન થાય ત્યારે માનસીક પૂજ કરે એવો અર્થ છે.)

**પૂજયેન્માં પ્રયત્નેન તત્તદિષ્ટફલં
લભેત । ત્રિવિધાસ્વપિ પૂજાસુ
શ્રેયસી માનસી મતા ॥ ૧૦ ॥**

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે યથાયોગ્ય વેદવિધિ ધારણ કરીને મારી પ્રયત્નપૂર્વક એટલે મુશ્કેલીથી પણ ચત્ન કરી ઉપચારો મેળવી યથાશ્રદ્ધાપૂર્વક જે મારું પૂજન કરે છે તેને ઇષ્ટફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઉપર પ્રમાણે કાચિક વાચિક અને માનસિક એવી ત્રણ પ્રકારની પૂજમાં મનેજ ગુરુચરણમાં સમર્પણ કરી શરણ સિદ્ધાન્ત બરાબર ધ્યાનમાં રાખી મન ઇન્દ્રિયો આદિને પ્રભુના કબજામાં છે એમ માની તેના વિચાર ગતીના સાગ પછી મારી ઉપાસના કરે તે માનસીકપૂજ વિશેષ ઉત્તમ છે.

**સાપ્યુત્તમા મતા પૂજાઽનિચ્છયા યા
કૃતા મમ । બ્રહ્મચારી ગૃહસ્થો વા
વાનપ્રસ્થો યતિશ્ચ યઃ ॥ ૧૧ ॥**

(૧૪૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૭]

(અર્થ) આ સર્વ પ્રકારથી કરેલી પૂજામાં એટલે પૂજના ત્રણે પ્રકારમાં પણ ઈચ્છા રહિતથીને કરેલી એટલે પ્રત્યાર્પણ કરેલી મારી પૂજા અત્યુત્તમજ છે. એટલાજ માટે પ્રભુચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ, કે સંન્યાસી-

**एकां पूजां प्रकुर्वाणोऽप्यन्यो वा
सिद्धिमृच्छति । मदन्यदेवं यो
भक्त्या द्विषन्मामन्यदेवताम् ॥ १२ ॥**

(અર્થ) કે અન્ય કોઈપણ આ સર્વમાંની એક એવી જેવી પૂજા કરે તેવુંતેવું તે દળપ્રાપ્ત રૂપ સિદ્ધિ મેળવે છે. તેમાંપણ મારાઉપર દ્વેષકરીને મારો ત્યાગ કરીને અન્ય દેવની ભક્તિવડે પૂજા કરે છે.

**सोऽपि मामेव यजते परं त्वविधितो
नृप । यो ह्यन्यदेवतां मां च द्विष-
न्नन्यां समर्चयेत् ॥ १३ ॥**

(અર્થ) તો તે પણ મારી પૂજા કરે છે. છતાંપણ તે પૂજા અવિધિથી થયેલી છે એટલે વેદવિરુદ્ધજ છે એમ જાણવું. કેમકે અન્ય દેવોગણ સંજ્ઞામાં છે અને તેઓનો

હું પતિ હોવાથી એ સર્વદેવોનો મારા વિષે અભેદ છે એટલે મારી પૂજામાં તેમનો સમાવેશ છે એટલે અન્ય દેવની પૂજા કરતાં મારો દ્રેષ કરે અને મારી પૂજા કરતાં અન્ય દેવોનો દ્રેષ કરે અને તેમની પૂજા કરે.

**યાતિ કલ્પસહસ્રં સ નિરયાન્દુઃખ-
ભાક્સદા । ભૂતશુદ્ધિ વિધાયાદૌ
પ્રાણાનાં સ્થાપનં તથા ॥ ૧૪ ॥**

(અર્થ) તો હે રાજન !!! એવો પાપી પુરુષ હજારો કલ્પપર્યંત નર્કયાતનાનાં દુઃખો ભોગવે છે, એ નિશ્ચય છે. એટલાજ માટે મારી પૂજા કરનાર મારા ભક્તો એ મારા અન્યદેવ ગણુસહિત પતિ સ્વરૂપની અસ્પૃશ્ય ભાવનાએ મારા ગણુપતિ સ્વરૂપની પૂજા કરવા ચુકવું નહિ. અર્થાત્ અન્ય દેવો ઉપર દ્રેષ કરવો નહિ તારપછી વિધિપૂર્વક ભૂતશુદ્ધિ અને પ્રાણાયામ કરવો.

**આકૃષ્ય ચેતસો વૃત્તિં તતો ન્યાસ-
મુપક્રમેત્ । કૃત્વાંતર્માતૃકાન્યાસં
બહિશ્ચાથ ષડંગકમ્ ॥ ૧૫ ॥**

(અર્થ) પ્રથમતો પોતાની ચિત્તવૃત્તિને સર્વ દૃશ્યા-

(૧૪૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૭]

દૃશ્ય પદાર્થ ભાવનામાંથી અથવા નાના પ્રકારના વિષ-
યોના સમુદ્ધના વિચારમાંથી ખેંચી લાવીને ગુરૂચરણમાં
સમર્પણ કરીને છ અંગવાળા અંતર-માતૃકા, અને
બહિર-માતૃકા. ન્યાસ કરતાં સર્વ વ્યાપક પરમાત્માને
સર્વ અંગસ્થાનમાં તેતે મંત્રોના સ્વરૂપથી જાણવા
(આ સર્વ શ્રીતત્ત્વજ્ઞાની જીવન્મુક્ત સદ્ગુરૂ યોગી
મહારાજથી જાણવા.)

**ન્યાસં ચ મૂલમંત્રસ્ય તતો ધ્યાત્વા
જપેન્મનુમ્ । સ્થિરચિત્તો જપેન્મંત્રં
યથા ગુરુમુખાગતમ્ ॥ ૧૬ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણેના ન્યાસો કરતાં મૂલમંત્ર
એટલે સદ્ગુરૂની દિક્ષા ધારણ કરતાં તેમનાં ગણેશ મુ-
ખથીપ્રાપ્ત થયેલા મંત્રથીજ ન્યાસ કરવા, ત્યારપછી
તેજ ગુરુમુખથી પ્રાપ્ત થયેલા તારકમંત્રનો ધ્યાનપૂર્વક
સ્થિરચિત્ત પુર્વક જાપ કરવો.

**જપં નિવેદ્ય દેવાય સ્તુત્વા સ્તોત્રૈર-
નેકથા । एवं માં ય ઉપાસીતિ સ
લભેન્મોક્ષમવ્યયમ્ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) ઉપરપ્રમાણે ગુરુકૃપારૂપ પ્રાપ્તથયેલા

મંત્રનો જપ ૐ તત્સત્ બ્રહ્માર્પણમ્ કરવો. પછી નાના પ્રકારના અનેક સ્તોત્રોથી પ્રભુની સ્તુતિ કરવી. આ પ્રમાણે મારી જે ઉપાસના કરેછે તે અભેદ મોક્ષસ્વરૂપ જીવનમુક્ત પદને પામે છે.

**ય ઉપાસનયા હીનો ધિ નરો વ્યર્થ-
જન્મભાક્ । યજ્ઞોહમૌષધં મંત્રોગ્નિ-
રાજ્યં ચ હવિર્હુતમ્ ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) આ પ્રમાણે વેદવિધિપૂર્વક અત્યંત પ્રેમ-ભક્તિપૂર્વક કરેલી ઉપાસનાજ ન્યારે મોક્ષરૂપ છે ત્યારે આવીરીતે કરવાની ઉપાસનાહીન મનુષ્યો ધિક્કારને પાત્ર છે. અને તેનો જન્મ તથા છે એમ જાણવું. કારણ કે યજ્ઞ, ઔષધી, મંત્ર, અગ્નિ, ઘી, હવી એટલે સમીધિ આદી જે હુતદ્રવ્ય તે પણ હુંજ છું.

**ધ્યાનં ધ્યેયઃ સ્તુતિઃ સ્તોત્રં નતિ-
ર્ભક્તિરુપાસના । ત્રયી જ્ઞેયં પવિત્રં
ચ પિતા ચ પ્રપિતામહઃ ॥ ૧૯ ॥**

(અર્થ) તેમજ ધ્યાન, ધ્યાનકરવાલાયક ધ્યેય, સ્તુતિ, સ્તોત્ર, નમસ્કાર, ભક્તિ, ઉપાસના, તથા વેદ-

(૧૪૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૭]

ત્રયીને જાણવાનું પવિત્રતા અને પીતાનો પણ પ્રપીતા-
મહ એ સર્વ મારું સ્વરૂપ છે.

**ૐકારઃ પાવનઃ સાક્ષી પ્રભુમિત્રં
ગતિર્લયઃ । ઉત્પત્તિઃ પોષકો બોજં
શરણં વાસ એવ ચ ॥ ૨૦ ॥**

(અર્થ) તેમજ ૐકાર સ્વરૂપ, પાવનરૂપ, સાક્ષી-
રૂપ, પ્રભુરૂપ, મિત્રરૂપ, ગતિરૂપ અને લયરૂપ તેમજ
ઉત્પત્તિ સ્વરૂપ, પોષકસ્વરૂપ, ખીજસ્વરૂપ, શરણુસ્વ-
રૂપ, વસવાનું સ્થાન પણ હુંજ એટલે એ સર્વ મારું
સ્વરૂપ છે.

**અસન્મૃત્યુઃ સદમૃતમાત્મા બ્રહ્માહમે-
વ ચ । દાનં હોમસ્તપો ભક્તિર્જપઃ
સ્વાધ્યાય એવ ચ ॥ ૨૧ ॥**

(અર્થ) તેવીજરીતે અસત એટલે કાલમૃત્યુ
સ્વરૂપ સત એટલે દેહીસ્વરૂપ અમૃત એટલે એ ખાંને-
માં સમાન સ્વરૂપ આત્મા એટલે એ ઉપરના ત્રણમાં
આપ્તથયેલો સૂર્યસ્વરૂપ તેમ બ્રહ્મસ્વરૂપ એટલે એ
આરોમાં અભેદ ભાવનાથી જે અખંડ શાન્ત તત્ત્વસ્વ-

રૂપ પરમાત્મા છે, તે પણ હું જ છું. દાનરૂપ, હોમરૂપ, તપરૂપ, ભક્તિરૂપ અને સ્વાધ્યાયરૂપ તે પણ મારું જ સ્વરૂપ છે.

यद्यत्करोति तत्सर्वं समे मयि निवे-
दयेत् । योषितोऽथ दुराचाराः पापा-
श्चैवर्णिकास्तथा । मदाश्रया विमु-
च्यन्ते कीं मद्भक्ता द्विजादयः ॥ २२ ॥

(અર્થ) એ પ્રમાણે જેને કંઈ કરવું તે સર્વ મને અને મારેવિષેજ અર્પણ કરવું તેમાં કસુર કરવી નહીં. આમકરનાર ભલે સ્ત્રીઓ હોય દુષ્ટ આચરણવાળા હોય પાપી મનુષ્યો હોય ચાહે ક્ષત્રી વૈશ્ય શૂદ્ર હોય તેવાઓપણ મારાજ આશ્રયથી અવશ્ય મુક્ત થાય છે, તો પછી આવીજ ભક્તિવડે મને અર્પણ કરનાર બ્રાહ્મણ હોય અને તે મુક્તથાય તેમાં નવાઈ નથી.

न विनश्यति मद्भक्तो ज्ञात्वेमा म-
द्विभूतयः । प्रभवं मे विभूतीश्च न
देवा ऋषयो विदुः ॥ २३ ॥

(૧૪૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૭]

(અર્થ) ઉપર પ્રમાણે મારી ખતાવેલી ઉપાસના-
ક્રિયા અને વિભૂતિ જાણીને મારા ભક્તો કદાપી પણ
વિનાશને પામતા નથી આ મારી વિભૂતિ અને મારા
અવતારો દેવ અને ઋષિ મુનિજનો પણ જાણતા નથી.

નાનાવિભૂતિભિરહં વ્યાપ્ય વિશ્વં
પ્રતિષ્ઠિતઃ । યદ્યચ્છ્રેષ્ઠતમં લોકે સર્વ
વિભૂતિર્નિબોધ મે ॥ ૨૪ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! કારણ કે આ મારી નાનાપ્રકા-
રની વિભૂતિથીજ આ ત્રિલોકમાં હુંજ આપ્તમાન
થાઉં છું. સારાંશ કે આ ત્રિલોકમાં જેજે શ્રેષ્ઠ અને
માન્ય કરવા લાયક છે તે મારીજ વિભૂતિ છે એમ જાણવું.

ૐતત્સદિતિ શ્રીમદ્ગણેશગીતાસૂપ-
નિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
શ્રીમન્મહાગણેશપુરાણે ઉત્તરખણ્ડે
બાલચરિત્રે શ્રીગજાનનવરેણ્યસંવાદે
ઉપાસનાયોગો નામ સપ્તમોઽધ્યા-
યઃ ॥ ૭ ॥

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ । શ્રીસદશુરવ નમઃ ॥

અથ અષ્ટમોઽધ્યાયઃ ।

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

ભગવન્નારદો મહ્યં તવ નાના વિભૂ-
તયઃ । ઉક્તવાંસ્તા અહં વેદ ન સર્વાઃ
સોઽપિ વેત્તિ તાઃ ॥ ૧ ॥

(અર્થ) હે ભગવન !!! નારદજીના મુખથી આપથી-
ની નાનાપ્રકારની વિભૂતિ મેં સાંભળી છે, તેટલીજ જા-
ણું છું. પણ સર્વ વિભૂતી જાણતો નથી. કારણ પૂર્ણવિભૂતિ-
નો નારદાદિ સરખા યોગીજનો પણ જાણતા હોતા નથી.

ત્વમેવ તત્ત્વતઃ સર્વા વેત્તિ તા દ્વિર-
દાનન । નિજં રૂપમિદાનીં મે વ્યા-
પકં ચારુ દર્શય ॥ ૨ ॥

(અર્થ) હે દ્વિરદાનન !!! એવી સર્વ વિભૂતિના મ-
ર્મને તમેજ પાતે જાણો છો. કેમકે આપજ તે તર્વતત્ત્વ-

(૧૪૮) શ્રી ગણેશગીતા [અં ૮]

સ્વરૂપ પોતેજ છો. માટે આપશ્રીએ કૃપાકરીને આ સમયે આપશ્રીનું મહત્વવાળું મનોહર અને વ્યાપક સ્વરૂપ સારીરીતે દરસાવવું જોઈએ.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

एकस्मिन् मयि पश्य त्वं विश्वमेत-
च्चराचरम् । नानाश्चर्याणि दिव्या-
नि पुरा दृष्टानि केनचित् ॥ ३ ॥

(અર્થ) શ્રીગણેશ બોલ્યા કે હે રાજન-! આ સર્વ ચરાચર વિશ્વને હવે તમે હું એક એવા મારા વિષે જુઓ. અને મારી અનેક પ્રકારની દિવ્ય આશ્ચર્યતાને પણ જુઓ. તે એવી છે કે પૂર્વે કોઈએ પણ કોઈવખત તે જોઈ નથી.

ज्ञानचक्षुरहं तेऽद्य सृजामि स्वप्रभा-
वतः । चर्मचक्षुः कथं पश्येन्मां विभुं
ह्यजमव्ययम् ॥ ४ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! હું પોતાના પ્રભાવવડે હવે તમને જ્ઞાનચક્ષુ અર્પું છું કારણ આ તમારા દેહનાં ચર્મ-ચક્ષુથી મારા અવ્યય અને વ્યાપક સ્વરૂપને કેવી રીતે

ભાષાટીકા સહીત. (૧૪૯]

જોવાય !!! અર્થાત્ ચર્મચક્ષુ દેહદૃષ્ટિવાનોથી પરમાત્માના અભેદ અને વ્યાપક સ્વરૂપના મહત્વને સમજતું નથી.

॥ શ્રીવેદવ્યાસ ડવાચ ॥

તતો રાજા વરેણ્યઃ સ, દિવ્યચક્ષુર-
વૈક્ષત । ઈશિતુઃ પરમં રૂપં ગજાસ્ય-
સ્ય મહાદ્રુતમ્ ॥ ૫ ॥

(અર્થ) શ્રીવેદવ્યાસ મહારાજ બોલ્યા-હે સુત !!! ત્યારપછી વરેણ્યરાજા જન્મજન્મ એવા પરમાત્માના અદ્ભુત દિવ્યરૂપ સ્વરૂપને જોવાને જ્ઞાનચક્ષુથી સમર્થ થયા અને તે એવી રીતે જોવા લાગ્યા કે-

અસંખ્યવક્ત્રં લલિનમસંખ્યાંઘ્રિકરં
મહત્ । અનુલિપ્તં સુગન્ધેન દિવ્ય-
ભૂષાંબરસ્ત્રજમ્ ॥ અસંખ્યનયનં કો-
ટિસૂર્યરશ્મિધૃતાયુધમ્ ॥ ૬ ॥

(અર્થ) વરેણ્યરાજા જુએ છે તો અસંખ્ય તો જેમને મુખાર્ધિદ છે તથા શેભાયમાન એવા અસંખ્ય એવા

(૧૫૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૮]

પગાં અને હાથો છે. તથા સુગંધીથી ભરપુર એવાં દિવ્ય વસ્ત્રાભૂષણ અંબર ધારણ કર્યા છે તથા અસંખ્ય તો આંખો છે જેમને તથા કરોડો સૂર્યના સમાન પ્રકાશીત આયુધને ધારણ કરેલાં છે તે જેમણે.

**તદ્વર્ષ્મણિ ત્રયો લોકા દૃષ્ટાસ્તેન
પૃથગ્વિધાઃ । દૃષ્ટૈશ્વરં પરં રૂપં પ્રણમ્ય
સ નૃપોઽબ્રવીત્ ॥ ૭ ॥**

(અર્થ) એવા ગજનનના સ્વરૂપમાં બુદ્ધાબુદ્ધા પ્રકારના ત્રણેલોક જેવામાં આવ્યા. આવીરીતે શ્રીગણેશ્વરનું સુંદરસ્વરૂપ જોયને અત્યંત નમ્રતાપૂર્વક પ્રણામ કરતા શ્રીવરેણ્ય રાજાએ જોણવાનો આરંભ કર્યો.

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

**વિક્ષેપ્તં તવ દેહેઽસ્મિન્દેવાનૃષિગ-
ણાન્પિતૃન્ । પાતાલાનાં સમુદ્રાણાં
દ્વીપાનાં ચૈવ ભૂમૃતામ્ ॥ ૮ ॥**

(અર્થ) શ્રીવરેણ્ય રાજા કહે છે- હું પ્રભુ હું આપના આ મહત્ આપક સ્વરૂપરૂપી દેહમાં દેવતાઓ, ઋષિ-

ઓ, અને પીતૃદેવતાઓના સમહને બેઠી છું. તેમજ સાત પાતાકનો સાત સમુદ્રનો સાત દ્વિપોનો તેજ સાત પર્વતનો સમુદ્ધ બેઠી છું.

**वनर्षीणां सप्तकं च नानार्थैः संकुलं
विभो । भुवोत्तरिक्षं स्वर्गंश्च मनु-
ष्योरगराक्षसान् ॥ ९ ॥**

(અર્થ) વળી સાત વનનો તથા સાત ઋષિઓનો ભેગોથબેલો નાનાપ્રકારનો અનેક ભાવ પણ બેવામાં આવે છે તથા, પૃથ્વી, અંતરિક્ષ, સ્વર્ગ, મનુષ્યો, સર્પો, રાક્ષસો વિગેરે પણ આપના મહત્ત્વ સ્વરૂપ વ્યાપકમાં જણાય છે.

**ब्रह्मविष्णुमहेशंद्रान्देवाञ्जंतूननेक-
धा । अनाद्यनंतं लोकादिमनंतमु-
जशीर्षकम् ॥ १० ॥**

(અર્થ) વળી બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, ઇન્દ્ર આદિ દેવતાઓ તથા તેવા અનેક જંતુઓને પણ બેઠી છું. વળી અનંત લોકાદિ યુક્ત તથા અનંત ભુજવાળા અને

(૧૫૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૮]

અન ત મુસ્તકવડે યુક્ત એવા અનાદિ સ્વરૂપને બેઠી છું.

પ્રદીપ્તાનલસંકાશમપ્રમેયં પુરાતનમ્ ।

કિરીટકુંડલધરં દુર્નિરીક્ષ્યં મુદાવ-

હમ્ ॥ ૧૧ ॥

(અર્થ) વળી પ્રદીપ્ત અગ્નિ સમાન પ્રકાશમાન અને અપ્રમેય એટલે સનાતન પુરાતન સ્વરૂપે હું બેઠી છું. વળી માથાઉપર મુકુટ અને કાને કુંડલ પણ ધારણ કર્યા છે છતાં સહેજમાં બેવાજતાં અત્યંત કઠિણતા લાગે છે.

एतादृशं च वीक्षे त्वां विशालवक्षसं

प्रभुम् । सुरविद्याधरैर्यक्षैः किन्नरै-

र्मुनिमानुषैः ॥ ૧૨ ॥

(અર્થ) વળી જેઓના વક્ષસ્થળ અત્યંત વિશાળ છે એવા પ્રભુને એવા પ્રકારે હું પોતાને બેઠી છું. દેવતા, વિદ્યાધર, યક્ષ, કિન્નર, મુનિઓ અને મનુષ્યો પણ બેઠી છું.

બાષાટીકા સહીત. (૧૫૩)

નૃત્યદ્વિરપ્સરોભિશ્ચ ગંધર્વૈર્ગાનતત્પ-
રૈઃ । વસુરુદ્રાદિત્યગણૈઃ સિદ્ધૈઃ સા-
ધ્યૈર્મુદાયુતૈઃ ॥ ૧૩ ॥

(અર્થ) નૃત્યકરતી અપ્સરાઓ તથા ગાનકરતા
ગંધર્વો પણ હું આપના સ્વરૂપમાં તત્પર બેઠો છું.
તેમજ આઠવસુઓ, રુદ્ર (એકાદશ) સાતવાર. આદિ-
ત્યનો સમૂહ, સિદ્ધ, તથા સાધ્ય એ સર્વવડે આપની
સેવાયેકી હું બેઠો છું.

સેવ્યમાનં મહાભક્ત્યા વીક્ષ્યમાણં
સુવિસ્મિતૈઃ । વેત્તારમક્ષરં વેદ્યં ધર્મ-
ગોત્તારમીશ્વરમ્ ॥ ૧૪ ॥

(અર્થ) અને મહાભક્તિવડે પૂર્વીકત એવા જે
યોગીજનો એ દર્શન કરેલા એવા હું તમને વિસ્મર-
તાથી બેઠો છું. વળી આ તમારા સ્વરૂપને જ્ઞાતાજનો
અક્ષર સ્વરૂપ (ઐકારસ્વરૂપ) જુએ છે, વળી જાણુવા
યોગ્યજ જાણે છે. તેમ સંભાવન વેદ ધર્મના ગુપ્તરક્ષક
ઇશ્વર સ્વરૂપે પણ માને છે.

(૧૫૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૮]

પાતાલાનિ દિશઃ સ્વર્ગાન્મુવં વ્યા-
પ્યાશ્ચિલં સ્થિતમ્ । મીતા લોકા-
સ્તથા ચાહમેવં ત્વાં વીક્ષ્ય રૂપિ-
ણમ્ ॥ ૧૫ ॥

(અર્થ) વળી આ સર્વ પાતાલ, સર્વ દિશાઓ, સ્વર્ગ, પૃથ્વી એ સર્વમાં આપશ્રીને સમગ્ર રૂપે વ્યાપક જુએ છે. હે ભગવન્ !!! આવા તમારા વિશ્વરૂપને જોઈને આ સર્વ વિશ્વ તથા હું પોતે પણ અત્યંત ભય પામેલો છું.

નાનાદંષ્ટ્રાકરાલં ચ નાનાવિ
વિશારદમ્ । પ્રલયાનલદીપ્તાસ્યં
જટિલં ચ નભઃસ્પૃશમ્ । દૃષ્ટ્વા ગણેશ
તેરૂપમહં ભ્રાંત ઇવાભવમ્ ॥ ૧૬ ॥

(અર્થ) હે પ્રભુ !!! કારણ કે આ આપના સ્વરૂપને જોતાં અનેક એવી જાણી ત્રીજી દાઢ્યો અર્થાત્ દાંતવડે મુખાવિદ વિકરાલ દેખાય છે એવા હે નાના નાના પ્રકારની વિધાને જાણવાવાળા પ્રભુ પોતે જોસો છો. વળી પ્રલય-

ના અગ્નિ સમાન આ તમારા મુખને જોઇ તથા
આપની જટા જે આકાશને સ્પર્શકરી રહી જણાય છે.
હે ગણેશજી !!! તે આપના સ્વરૂપને જોઇને મને બહુજ
ભ્રાન્તિ થાય છે.

**દેવા મનુષ્યા નાગાદ્યાઃ સ્વલાસ્ત્વ-
દુદરેશયાઃ । નાનાયોનિભુજશ્ચાંતે
ત્વય્યેવ પ્રવિશંતિ ચ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) દેવતા, મનુષ્યો, નાગો, એવા અનેક
ખલપ્રાણીઓ પણ આપના ઊદરમાં શયન કરી રહ્યા
છે વળી અનેક યોનિઓ ભોગવી અંતે આપનામાં
પ્રવેશ કરે છે એવા પ્રાણીઓને પણ જોઇ છું.

**અબ્ધેરુત્પદ્યમાનાસ્તે યથા જામૂત-
બિંદવઃ । ત્વમિંદ્રોગ્નિર્યમશ્ચૈવ નિર્ઋ-
તિર્વરુણો મરુત્ ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) જેવીરીતે સાગરમાંથી ઊત્પન્ન થયેલાં ખર-
સાહનાં જલબિંદુ પુનઃ સાગરમાંજ લય જાય છે તેવી-
જરીતે ઇન્દ્ર, અગ્નિ, યમ, નિર્ઋતિ, વરુણ, વાયુ

(૧૫૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૮]

વિગેરે પણ તમારાથીજ ઊત્પત્તિને પામીને અંતે
તમારામાંજ લય થાય છે.

**ગુહ્યકેશસ્તથેશાનઃ સોમઃ સૂર્યોઽ-
ખિલં જગત્ । નમામિ ત્વામતઃ
સ્વામિન્પ્રસાદં કુરુ મેધુઽના ॥ ૧૯ ॥**

(અર્થ) કુપ્પેર તથા ઇશાન એટલે સદાશિવ,
ચન્દ્રમા, સૂર્ય અને આ સમગ્ર જગત એ સર્વ તમારા-
માંજ તમે સ્વરૂપે જણાય છે. હે સ્વામિન્ ! તમને હું
વારંવાર નમસ્કાર કરું છું. અને વિનંતી કરું છું કે હવે
તમે મારાઉપર કૃપા કરો.

**દર્શયસ્વ નિજં રૂપં સૌમ્યં યત્પૂર્વમી-
ક્ષિતમ્ । કો વેદ લીલાસ્તે ભૂમ-
ન્ક્રિયમાણા નિજેચ્છયા ॥ ૨૦ ॥**

(અર્થ) અને હવે મેં જેવું પૂર્વે જોયું હતું તેવું
સૌમ્ય એટલે શાન્ત નિજ સ્વરૂપ હવે મને દર્શન કરાવો
કારણ હું ગળનન !!! સ્વેચ્છાપૂર્વક ક્રિયા કરવાવાળા

બાધાટીકા સહીત. (૧૫૭)

પ્રભુના સ્વરૂપની લીલાને કોણ જાણવાને સમર્થ છે ??
અર્થાત્ કોઈ જાણતાં નથી.

**અનુગ્રહાન્મયા દૃષ્ટમૈશ્વરં રૂપમીદ-
શમ્ । જ્ઞાનચક્ષુર્યતો દત્તં પ્રસન્નેન
ત્વયા મમ ॥ ૨૧ ॥**

(અર્થ) હે પ્રભુ !!! આપશ્રીની કૃપાવડે કરીને આ
મહાન્ ઐશ્વર્યવાન પૂર્ણસ્વરૂપ મારાથી જોવાયું કે જે
આપેજ કરજી કરીને જ્ઞાનચક્ષુ આપ્યા હતાં તે આપની
પ્રસન્નતાવડેજ આ સર્વ જોવાયું છે અને જાણ્યું છે.

॥ શ્રીગજનન ઉવાચ ॥

**નેદં રૂપં મહાબાહો મમ પશ્યંત્યયો-
ગિનઃ । સનકાદ્યા નારદાદ્યાઃ
પશ્યંતિ મદનુગ્રહાત્ ॥ ૨૨ ॥**

(અર્થ) એવા પ્રેમભર વરેણ્ય રાજાનાં વચન સાંભ-
ળીને શ્રીગજનન બોલ્યા-હે મહાબાહો!!! યોગી મર્યા-
દા ન સેવનારા એવા ગુરુસેવા વિમુખા રહેનારા જનો આ
મારા સ્વરૂપને કદાપી પણ જાણતા નથી અર્થાત્ જોતા

(૧૫૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૮]

નથી. જે કે મારી કૃપાવડેજ સનકાદિ, નારદાદિ માત્ર મારી કૃપાથી આ સ્વરૂપને જોઈશકયા છે.

ચતુર્વેદાર્થતત્ત્વજ્ઞાઃ પૂર્ણશાસ્ત્રવિશારદાઃ । યજ્ઞદાનતપોનિષ્ઠા ન મે રૂપં વિદંતિ તે ॥ ૨૩ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! ચાર વેદના અર્થને અને તત્ત્વને જાણવાવાળા તથા સંપૂર્ણ શાસ્ત્રવેત્તાઓ તથા યજ્ઞ, દાન, અને તપ નિષ્ઠાવાળા પુરૂષો પણ આ મારા સ્વરૂપને જાણવાને સમર્થ નથી.

શક્યોહં વીક્ષિતું જ્ઞાતું પ્રવેષ્ટું ભક્તિભાવતઃ । ત્યજ ભીતિં ચ મોહં ચ પશ્ય માં સૌમ્યરૂપિણમ્ ॥ ૨૪ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! માત્ર ભક્તિભાવવડેજ આ મારા સ્વરૂપને જાણવાને અને જોવાને શક્તિમાન છે. અર્થાત્ મારી જે ભક્તિ કરે છે તેજ જોઈશકે છે. માટે હવે તમે ભીતિનો અને મોહનો ત્યાગ કરીને મારા શાન્ત સ્વરૂપને જુઓ.

મદ્રક્તો મત્પરઃ સર્વસંગહીનો મદર્થ-
કૃત । નિષ્ક્રોધઃ સર્વભૂતેષુ સમો
મામેતિ ભૂભુજ ॥ ૨૬ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! પૂર્ણ શ્રદ્ધાથી મારી ભક્તિ કરનાર તેમજ મારાજ સર્ણમાં રહેલો તથા સર્વ જ્ઞાનુ-ના અર્થોત ઇન્દ્રિયો, મન, ચિત્ત, બુદ્ધિ, અહંકાર, આદિ દુષ્કૃત્યના સંગથી વદિત એવા મારાજ અર્થે સર્વકર્મ કરી મને અર્પણ કરનારો ક્રોધરહિત અને સર્વ ભૂતપ્રાણી માત્રમાં સમાન દૃષ્ટિથી રહેવાવાળોજ મને પ્રાપ્ત થાય છે.

અત્તસદિતિ શ્રીમદ્રણેશગીતાસૂપ-
નિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતશાસ્ત્રે શ્રી-
મદ્રણેશમહાપુરાણે ઉત્તરઋણ્ડે વાલ-
ચરિત્રે શ્રીગજાનનવરેણ્યસંવાદે વિ-
શ્વરૂપદર્શનો નામાષ્ટમોધ્યાયઃ ॥ ૮ ॥

(૧૬૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૯]

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસદ્ગુરવે નમોનમઃ ॥

॥ અથ નવમોઽધ્યાયઃ ॥

॥ ચરેણ્ય ઉવાચ ॥

અનન્યભાવસ્ત્વાં સમ્યદ્ભૂતિમંતમુ-
પાસતે । યોઽક્ષરં પરમં વ્યક્તં તયોઃ
કસ્તે મતોઽધિકઃ ॥ ૧ ॥

(અર્થ) શ્રીવરેણ્ય રાજા બોલ્યા-હે ભગવન્ !!! તમારાવિષે અનન્યભાવ અર્થાત્ સર્વસ્વરૂપ તમને નિશ્ચયથી માનીને તમારી ભૂતિમંત ઉપાસના કરે છે અને બીજીરીતે બીજાઓ તમને અક્ષરસ્વરૂપ, પરમ સ્વરૂપ તથા વ્યક્તસ્વરૂપથી ઉપાસે છે. આ બે મર્યાદા-માં અધિક શું છે તે કૃપાકરી કહો.

અસિ ત્વં સર્વવિત્સાક્ષી ભૂતભાવન
ઈશ્વરઃ । અતસ્ત્વાં પરિપૃચ્છામિ વદ
મે કૃપયા વિમો ॥ ૨ ॥

(અર્થ) હે ઐશ્વર્યવાન પ્રભુ !!! તમે સર્વને જાણુ-

ભાષાટીકા સહીત. (૧૬૧)

વાવાળા અને સર્વના સાક્ષીસ્વરૂપ તથા જગતને
ઊત્પન્ન કર્તા તૂર્યપાદ સ્વરૂપ ઈશ્વરસ્વરૂપ છે જે કાર-
ણથી આપને પુછું છું તો કૃપાકરી કહો.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

યો માં મૂર્તિધરં ભક્તયા મદ્રક્તઃ
પરિસેવતે । સ મે માન્યોઽનન્યભક્તિ-
ર્નિયુજ્ય ત્વદયં મયિ ॥ ૩ ॥

(અર્થ) શ્રીગજાનન બોલ્યા-હે રાજન !!! જે
મારો ભક્ત પુરૂષ મારાવિષેની પ્રેમભક્તિથી મારી મૂર્તિ
ધારણકરી મારી સેવા કરે છે એવો અનન્ય ભક્તિમાન
કે જે પોતાના હૃદયમાં મારા સ્વસ્વરૂપને ધારણ કરે છે
તે મને સર્વથા માન્ય છે.

સ્વગણં સ્વવશં કૃત્વાઽખિલભૂતહિ-
તાર્થકૃત્ । ધ્યેયમક્ષરમવ્યક્તં સર્વગં
કૂટગં સ્થિરમ્ ॥ ૪ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! તેમજ જે પુરૂષ પોતાની
સર્વ ઇન્દ્રિયોને વશ કરી સર્વબ્રાહ્મીભાવનું હિત ઇચ્છતે

(૧૬૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

મારા અક્ષરસ્વરૂપ, અવ્યક્તસ્વરૂપ, સર્વવ્યાપક સ્વરૂપ અને સ્થિર એવા કુટસ્થ (તૂર્યપાદરૂપઇશ્વર) સ્વરૂપનું ધ્યાન કરેછે.

**સોઽપિ મામેત્ય નિર્દેશ્યં મત્પરો ય
ઉપાસતે । સંસારસાગરાદસ્માદુદ્ધ-
રામિ તમપ્યહમ્ ॥ ૫ ॥**

(અર્થ) એવો મત્પરાયણ થયેલો મન ઉપર પ્રમાણે જાતીગુણ રહિત માની મારી જે ઉપાસના કરેછે તેવા ભક્તનો પણ હું જ આ સંસારસાગરથી બાધાર કરું છું.

**અવ્યક્તોપાસનાદુઃખમધિકં તેન લ-
ભ્યતે । વ્યક્તસ્યોપાસનાસાધ્યં તદે-
વાવ્યક્તમક્તિતઃ ॥ ૬ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! અવ્યક્ત ઉપાસના કરવાથી ઉપાસકને અધિક દુઃખ ભોગવવું પડેછે. વ્યક્ત સ્વરૂપની ઉપાસનાથી તેમ અવ્યક્તસ્વરૂપની ઉપાસનાથી પણ હું જ પ્રાપ્ત થાઉં છું.

**ભક્તિશ્વેષાદરશ્ચાત્ર કારણં પરમં
મતમ્ । સર્વેષાં વિદુષાં શ્રેષ્ઠો હ્યર્કિ-
ચિજ્જ્ઞોઽપિ ભક્તિમાન્ ॥ ૭ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપરની બન્ને ઉપાસનામાં
મુખ્ય કારણ સ્વરૂપ આ આદરપૂર્વકની ભક્તિજ છે. સર્વ
વિદ્વાતાવાન પુરુષોમાં થોડું જાણુવાવાળો પણ ભક્તિ-
માન પુરુષ શ્રેષ્ઠ જાણુવો.

**ભજન્મત્તયા વિહીનો યઃ સ ચાણ્ડા-
લોઽભિધીયતે । ચાણ્ડાલોઽપિ ભજ-
ન્મત્તયા બ્રાહ્મણેભ્યોઽધિકો મમ ॥ ૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! વિદ્વાન કે અવિદ્વાન પણ
ભક્તિવિહીન થઈ ફક્ત મારું ભજન કરે એટલે બ્રાહ્મ-
ણ બતાવે તો તે ચંડાલ સમાન છે અને ચંડાલ હોય
પણ મારું ભક્તિપૂર્વક ભજન કરે તો બ્રાહ્મણ જાતીથી
મને ચંડાલ શ્રેષ્ઠ લાગે છે.

શુકાયાઃ સનકાયાશ્ચ પુરા મુક્તા

(૧૬૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

**હિ ભક્તિઃ । ભક્તયૈવ મામનુપ્રાપ્તા
નારદાદ્યાશ્ચિરાયુષઃ ॥ ૯ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! શુકદેવ, સનકાદિકને આધ લઇને ઘણા ઋષિઓ ભક્તિવડેજ મુક્તસ્વરૂપ બન્યા છે અને લાંબા આયુષ્યવાળા નારદાદિઋષિજનો ભક્તિવડેજ મને પ્રાપ્ત થયા છે.

**અતો ભક્ત્યા મયિ મનો નિધેહિ
બુદ્ધિમેવ ચ । ભક્ત્યા યજસ્વ માં
રાજંસ્તતો મામેવ યાસ્યસિ ॥ ૧૦ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! એટલાજ માટે સર્વના કારણરૂપ ભક્તિવડેજ ભક્તજનોએ પોતાના મન અને બુદ્ધિને મારામાંજ સ્થિત કરવી. અને એવીરીતે કરી મારી ભક્તિવડે મારું પૂજન કરે. જેથી તમે મનેજ પામશો.

**અસમર્થોઽર્પિતું સ્વાન્તમેવં મયિ નરા-
ધિપ । અભ્યાસેન ચ યોગેન તતો
ગન્તું યતસ્વ મામ્ ॥ ૧૧ ॥**

(અર્થ) હે નરાધિપ !!! એવીરીતે મન તથા બુદ્ધિ-
ને મારાવિષે સ્થિત કરવામાં અસમર્થતા જણાય તો અ-
બ્યાસથી અને યોગથી મને પ્રાપ્ત થવાનો યત્ન કરો.

**તત્રાપિ ત્વમશક્તશ્ચેત્કુરુ કર્મ મદર્પ-
ણમ્ । મમાનુગ્રહતશ્ચૈવં પરાં નિર્વૃત્તિ-
મેષ્યસિ ॥ ૧૨ ॥**

(અર્થ) તેમ કરવામાં પણ તમે અશક્ત હો તો
જે કંઈ કર્મ કરો તે સર્વ કર્મ ક્રૌંતત્સત્ પ્રભાર્પણ
બુદ્ધિથી મનેજ અર્પણ કરો એમ કરવાથી પણ મારા
અનુગ્રહજે પરમ નિર્વૃત્તિપદને પ્રાપ્ત થશો.

**અથૈતદપ્યનુષ્ઠાતું ન શક્તોઽસિ તદા
કુરુ । પ્રયત્નતઃ ફલત્યાગં ત્રિવિધા-
નાં હિ કર્મણામ્ ॥ ૧૩ ॥**

(અર્થ) અનુષ્ઠાન પૂર્વક કર્મ કરવાને પણ શક્તિમાન
ન થાઓ તો પાછલ વર્ણવી ગયેલા ત્રણે પ્રકારનાં કર્મોનાં
ફલને મહાપ્રયત્નથી ત્યાગ કરો.

(૧૬૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

શ્રેયસી બુદ્ધિરાવૃત્તેસ્તતો ધ્યાનં પરં
મતમ્ । તતોઽશ્વિલપરિત્યાગસ્તતઃ
શાન્તિર્ગરીયસી ॥ ૧૪ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! આ સર્વ મર્યાદામાં પ્રથમ
તો મારેવિષે બુદ્ધિ સ્થિર કરવી શ્રેષ્ઠ છે, તેનાથી ધ્યાન
શ્રેષ્ઠ છે, તેનાથી અખીલકર્મનો અભ્યર્પણ બુદ્ધિથી
પરિત્યાગ કરવો શ્રેષ્ઠ છે. અને તે સર્વથી અત્યંત શ્રેષ્ઠ
શાન્તિ છે.

નિરહં મમતાબુદ્ધિરદ્વેષઃ કરુણા-
સમઃ । લાભાલાભે સુખેદુઃખે માના-
માને સ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૫ ॥

(અર્થ) અહંકાર અને મમતાવાળી બુદ્ધિ ન રાખવી,
દ્વેષ ન કરવો, સમાન કરુણાદૃષ્ટિ રાખવી. તથા લાભ,
અલાભ, સુખ, દુઃખ, માન, અપમાન એ સર્વમાં સમા-
નતાથી રહેવું. એવો ભકત મને બહુ પ્રિય છે.

યં વીક્ષ્ય ન ભયં યાતિ જનસ્તસ્માન્ન

**ચ સ્વયમ્ । ઉદ્વેગમ્ભીઃ કોપમુદ્ધી
રહિતો યઃ સ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૬ ॥**

(અર્થ) જેને જેવાથી પણ ક્રોધને ભય ઊત્પન્ન ન થાય, અને શત્રુક્રુર પણ ન થાય એવા ક્રોધ અને ઊદ્વેગ, તથા ભય વિગેરેથી જે રહિત છે, તેવા ભક્ત-જનો મને પ્રિય છે.

**રિપૌ મિત્રેઽથ ગર્હાયાં સ્તુતૌ શોકે
સમઃ સમુત્ । મૌની નિશ્ચલધીભક્તિ-
રસંગઃ સ ચ મે પ્રિયઃ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) શત્રુનેવિષે, મિત્રનેવિષે, નિંદાનેવિષે, સ્તુતિનેવિષે, અને શોકહર્ષ વિગેરેને વિષે જેનું ચિત્ત સમ આનંદરૂપ રહે છે એવો અસત્ય ન બોલનારો, સ્થિરચુદ્ધિમાન, અનન્ય ભક્તિ સેવા કરવાવાળો, અને સત્સંગતથી સંસારના કુસંગી પ્રાણીઓના સંગથી દૂર રહેવાવાળો અસંગી પુરુષ મને અત્યંત પ્રિય છે.

સંશીલયતિ યશ્ચૈનમુપદેશં મયા કુ-

(૧૬૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

તમ્ । સ વંદ્યઃ સર્વલોકેષુ મુક્તાત્મા
મે પ્રિયઃ સદા ॥ ૧૮ ॥

(અર્થ) વળી આ મારા કરેલા ઉપદેશના વચનોમાં વિશ્વાસપૂર્વક સુશીલતાથી વિચાર કરવાવાળા છે તેવા પુરૂષો સર્વ લોકોમાં વંદન કરવા યોગ્ય છે અને તેજ મુક્તપુરૂષ છે અને તેજ મને સદા પ્રિય છે.

અનિષ્ટાપ્તૌ ચ ન દ્વેષ્ટીષ્ટપ્રાપ્તૌ ન
ચ તુષ્યતિ । ક્ષેત્રતજ્ઞૌ ચ યો વેત્તિ-
સ મે પ્રિયતમો ભવેત્ ॥ ૧૯ ॥

(અર્થ) જે ભક્તિમાન પુરૂષ અનિષ્ટ પ્રાપ્તિમાં દ્વેષ કરતો નથી અને ઇષ્ટપ્રાપ્તિમાં જેને સંતોષ મનાયો નથી તેમ ક્ષેત્ર અને ક્ષેત્રજ્ઞને જે જાણે છે તે મને વિશેષ પ્રિય છે.

॥ વરેણ્ય ઉવાચ ॥

કિં ક્ષેત્રં કશ્ચ તદ્વેત્તિ કિં તજ્ઞાનં
ગજાનન । એતદાચક્ષ્વ મહ્યં ત્વં પૃચ્છ-
તે કરુણામ્બુધે ॥ ૨૦ ॥

(અર્થ) એમ સાંભળી વરેણ્ય રાજા બોલ્યા-હે ગજનન !!! ક્ષેત્ર એટલે શું ?? અને તેને જાણનાર કોણ છે? અને તેઓનું જ્ઞાન તે શું???તે હે કશ્ચાસાગર પ્રભુ ! આપશ્રી કૃપાકરીને કહો.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

પંચભૂતાનિ તન્માત્રાઃ પંચ કર્મેન્દ્રિ-
યાણિ ચ । અહંકારો મનો બુદ્ધિઃ
પંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયાણિ ચ ॥ ૨૧ ॥

(અર્થ) શ્રીગજાનન બોલ્યા-હે વરેણ્ય રાજન !!! પાંચભૂત (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ) પાંચ તન્માત્રા (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, ગંધ,) પાંચ કર્મેન્દ્રિય, અહંકાર, મન, બુદ્ધિ, અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિય આ સર્વ સમુહ અને-

इच्छाव्यक्तं धृतिद्वेषौ सुखदुःखे तथैव
च । चेतनासहितश्चायं समूहः क्षेत्र-
मुच्यते ॥ २२ ॥

(અર્થ) ઇચ્છા, પ્રાપ્ત્ય, ધીરજ, દ્વેષ, સુખ, દુઃખ એ સર્વ ચેતના સહિત જે આ સમુહ તે ક્ષેત્ર છે,

(૧૭૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

તઙ્ગં ત્વં વિદ્ધિ માં ભૂપ સર્વાતર્યામિ-
પં વિભુમ્ । અયં સમૂહોઽહં ચાપિ
યજ્ઞાનવિષયૌ નૃપ ॥ ૨૩ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! હવે ઉપર વર્ણવેલા ક્ષેત્રને
જાણનાર તે સર્વાતર્યામીપણાથી વ્યાપક જ્ઞાનને જાણ-
વાવાળો અને આ સમુદાયને જાણવાવાળો તે હું જ છું.
એમ જાણો.

આર્જવં ગુરુશુશ્રૂષા વિરક્તિશ્ચેન્દ્રિ-
યાર્થતઃ । શૌચં ક્ષાન્તિરદંભશ્ચ
જન્માદિદોષવીક્ષણમ્ ॥ ૨૪ ॥

(અર્થ) તે જ્ઞાન જાણનારની સ્થિતી એવી હોવી
જેમણે કે અત્યંત નમ્રતા, શુદ્ધને પરમાત્માના અભેદથી
તેમની સેવ સુશ્રુષા, ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી વૈરાગ્ય,
પવિત્રતા, ક્ષમા, પાપ ડનો ત્યાગ અને જન્મમરણમાં
દોષદૃષ્ટિ (મિથ્યાદૃષ્ટિ)

સમદૃષ્ટિર્દૃઢા ભક્તિરેકાન્તિત્વં શમો

**દમઃ । एतैर्यश्च युतं ज्ञानं तज्ज्ञानं
विद्धि बाहुज ॥ २५ ॥**

(અર્થ) તથા સર્વ જીવાત્માઓમાં સમાનતાથી
જેવું, દૃઢભક્તિ, એકાંત નિવાસ, મનોનિગ્રહ, ઇન્દ્રિ-
યનિગ્રહ એ સર્વનું યથાર્થ સમજવા બાહુવપાણું તેજ
જ્ઞાન છે એમ હે વૃપતિ, જાણો.

**तज्ज्ञानविषयं राजन्ब्रवीमि त्वं शृ-
णुष्व मे । यज्ज्ञात्वैति च निर्वाणं
मुक्त्वा संसृतिसागरम् ॥ २६ ॥**

(અર્થ) હે રાજના!!! હવે તે જ્ઞાનવિષયને કહું છું તે
તમે શ્રવણ કરો. કે તે જ્ઞાનસ્વરૂપનો વિચાર કરવાથી
આ સંસારસાગરથી તરીને નિર્વાણ મુક્તિને પામશે.

**यदनादीन्द्रियैर्हीनं गुणभुग्गुणवर्जि-
तम् । अव्यक्तं सदसद्भिन्नमिन्द्रिया-
र्थावभासकम् ॥ २७ ॥**

(અર્થ) હે વૃપ !!! જે પરમાત્મા પુરુષ આદિ,

(૧૭૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અઠ ૯]

ઇન્દ્રિયોત્થી રહિત, ત્રણે ગુણને ભોગવનાર ત્રિગુણાત્મક તેમજ ત્રણગુણથી રહિત ત્રિગુણાતીત અવ્યક્ત સ્વરૂપ (તૂર્યસ્વરૂપ) તેમજ સત્ અસત્થી રહિત (સમસ્વરૂપ) તથા ઇન્દ્રિયોના અર્થ- વિષયભાવને પ્રકાશ કરવાવાળો છે.

**વિશ્વમૃચ્ચાશ્ચિલવ્યાપિ ત્વેકં નાનેવ
ભાસતે । બાહ્યાભ્યન્તરતઃ પૂર્ણમસંગં
તમસઃ પરમ્ ॥ ૨૮ ॥**

(અર્થ) તથા આ અખીલ વિશ્વનું ભરણુપોષણ કરનાર વિશ્વવ્યાપક તથા પોતે એક છતાં અનેકરૂપે ભાસતો, તથા બાહ્ય તથા અંતરમાં સર્વગત વ્યાપ્ત એવો પૂર્ણ તથા સર્વમાં છતાં અસંગ તથા અંધકાર (માયા) થી રહિત એવો શ્રેષ્ઠ છે.

**દુર્જેયં ચાતિસૂક્ષ્મત્વાદીપ્તાનામપિ
ભાસકમ્ । જ્ઞેયમેતાદૃશં વિદ્ધિ જ્ઞાન-
ગમ્યં પુરાતનમ્ ॥ ૨૯ ॥**

(અર્થ) તથા જે અતિ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ હોવાથી

જેને જોવાનું અતિ કઠીન છે. તથા ઊઘોતને પણ પ્રકાશ કરવાવાળો, એવીરીતના જ્ઞાનવિચારથી જાણા-તો એવો પુરાતન જ્ઞેય સ્વરૂપ પરબ્રહ્મ છે. એમ જાણવું.

**एतदेव परं ब्रह्म ज्ञेयमात्मा परोऽव्य-
यः । गुणान्प्रकृतिजान्भुंक्ते पुरुषः प्र-
कृतेः परः ॥ ૩૦ ॥**

(અર્થ) એવાપ્રકારેજ્ઞેય પરમાત્માજ પરબ્રહ્મ આત્મા સ્વરૂપ પર અને અવ્યય છે એવો તે પ્રકૃતિ (માયા) ના ગુણોને ભોગવનારો પુરુષરૂપ છતાંપણુ તે પુરુષ અને પ્રકૃતિથી સદા એ પર એટલે શ્રેષ્ઠ છે.

**गुणैस्त्रिभिरियं देहं बध्नाति पुरुषं
दृढम् । यदा प्रकाशः क्षान्तिश्च वृद्धे
सत्त्वे तदाधिकम् ॥ ૩૧ ॥**

(અર્થ) ઉપર ખતાવેલી માયા પ્રકૃતિ પોતાના ત્રણગુણવડે તે પુરુષરૂપને ઢેહને વિષે દૃઢ બાંધનથી બાંધે છે. પણ જ્યારે સત્ત્વગુણ અત્યંત વધે છે ત્યારેજ

(૧૭૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

ઉપર બતાવેલો જ્ઞાનનો પ્રકાશ અને શાન્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

**લોભોઽશમઃ સ્પૃહારંભઃ કર્મણાં રજ-
સો ગુણઃ । મોહોઽપવૃત્તિશ્ચાજ્ઞાનં
પ્રમાદસ્તમસો ગુણઃ ॥ ૩૨ ॥**

(અર્થ) લોભ, મનનું વિષયોમાં પ્રવર્તનથવું, સ્પૃહા, અને કર્મોનો આરંભ એ રજગુણનો ધર્મ છે. તથા મોહ-ની પ્રવૃત્તિ, હું આત્મા છું એવા ભાનથી રહિત તે અજ્ઞાન પ્રમાદ એટલે આલસ્યરૂપ ગર્વ એ સર્વ તમોગુણ છે.

**સત્ત્વાધિકઃ સુખં જ્ઞાનં કર્મસંગં ર-
જોઽધિકઃ । તમોઽધિકશ્ચ લભતે
નિદ્રાલસ્યં સુખેતરત્ ॥ ૩૩ ॥**

(અર્થ) સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિથી સત્ય સુખ અને જ્ઞાન ઊત્પન્ન થાય છે. રજગુણની વૃદ્ધિથી કર્મની વૃદ્ધિ થાય છે તેમજ તમોગુણની વૃદ્ધિથી નિદ્રા આલસ્ય અને સુખ-રહિત દુઃખની વૃદ્ધિ થાય છે.

एषु त्रिषु प्रवृद्धेषु मुक्तिसंसृतिदुर्ग-

**તીઃ । પ્રયાન્તિ માનવા રાજંસ્ત-
સ્માત્સત્યયુતો ભવ ॥ ૩૪ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! એમ ત્રણે ગુણુ સત્વ, રજ, અને તમ એવા ત્રણેગુણની વૃદ્ધિથી અનુક્રમે મોક્ષ, સંસાર, અને દુર્ગતિ એટલે નરકનીજ પ્રાપ્તિ થાય છે. એટલાજ માટે માણસોએ હમેશાં સત્વગુણની વૃદ્ધિ ધરિછવી.

**તતશ્ચ સર્વભાવેન ભજ ત્વં માં નરે-
શ્વર । ભક્ત્યા ચાવ્યભિચારિણ્યા
સર્વત્રૈવ ચ સંસ્થિતમ્ ॥ ૩૫ ॥**

(અર્થ) હે નરેશ્વર !!! તેટલાજ માટે સર્વ ભાવવડે તમે મારંજ ભજન કરો કેમકે અવ્યભિચારિણી એટલે અનન્યભાવરૂપ ભક્તિથી હુંજ આ સર્વત્ર સ્વરૂપે સ્થિત રહેલો છું.

**અગ્નૌ સૂર્યે તથા સોમે યજ્ઞ તારાસુ
સંસ્થિતમ્ । વિદુષિ બ્રાહ્મણે તેજો વિ-
દ્ધિ તન્મામકં નૃપ ॥ ૩૬ ॥**

(૧૭૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

(અર્થ) હે નૃપ !!! અને તે એવીરીતે કે અગ્નિમાં,
સૂર્યમાં, ચન્દ્રમાં, અનંત એવા તારાગણમાં તથા
વિદ્વાનોમાં, બ્રાહ્મણોમાં, તેજ સ્વરૂપે હું પોતે છું.
એમ જાણો.

**અહમેવાखिलं विश्वं सृजामि विसृ-
जामि च । औषधीस्तेजसा सर्वा
विश्वं चाप्याययाम्यहम् ॥ ૩૭ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! હું આ અખીલ વિશ્વને ઊત્પ-
ન્ન કરીને સંહારપણે હું કરું છું, અને તેજ મારા
મહત્વભરેલા સ્વપ્રકાશથી ઔષધીરૂપ અને અન્નરૂપવડે
પાલન પણ કરું છું.

**सर्वेन्द्रियाण्यधिष्ठाय जाठरं च धनं-
तयम् । भुनक्ति चाखिलान्भोगान्पु-
ण्यपापविवर्जितः ॥ ૩૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! આ સર્વ ઇન્દ્રિયોના અધિ-
ષ્ઠાનરૂપે તથા જઠરમાં ધનંજય નામના જઠરાગ્નિ
પ્રપથી પાપપુણ્યરહિત સ્વરૂપે સમગ્ર એવા ભોગોને
જી ભોગવું છું.

અહં વિष्ણુશ્ચ રુદ્રશ્ચ બ્રહ્મા ગૌરી ગ-
નેશ્વરઃ । ઇન્દ્રાદ્યા લોકપાલાશ્ચ
મમૈવાંશસમુદ્ભવાઃ ॥ ૩૯ ॥

(અર્થ) હુંજ વિષ્ણુ છું, હુંજ રુદ્ર છું, હુંજ બ્રહ્મા
છું, હુંજ ગૌરીસ્વરૂપ છું, હુંજ ગણેશ્વર સ્વરૂપે છું.
અને આ સર્વ ઇન્દ્રાદિ લોકપાલો પણ મારાજ અંશ
છે. અને મારાથીજ ઊત્પન્ન થયા છે.

येनयेन हि रूपेण जनो मां पर्युपास-
ते । तथातथा दर्शयामि तस्मै रूपं
सुभक्तितः ॥ ४० ॥

(અર્થ) એટલે જેને સ્વરૂપવડે માણસો મારી
ઉપાસના ભક્તિસેવા કરે છે તેમ તેમ તેમના ભક્તિના
પ્રભાવરૂપે હુંજ તેમને તેતે રૂપે દર્શન આપું છું.

इति क्षेत्रं तथा ज्ञाता ज्ञानं ज्ञेयं म-
येरितम् । अखिलं भूष ते सम्यगुप-
पन्नाय पृच्छते ॥ ४१ ॥

(૧૭૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૯]

(અર્થ) એ પ્રમાણે ક્ષેત્ર, જ્ઞાતા, જ્ઞાન અને જ્ઞેય સ્વરૂપના તમારા પુછેલાં સમગ્ર પ્રશ્નોનાં યથાર્થ ઉત્તર તમેાને આપેલા છે.

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ગણેશગીતાસુ-
પનિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
શ્રીગણેશપુરાણે ઉત્તરખણ્ડે શ્રીગિજા-
નનવરેણ્યસંવાદે ક્ષેત્રજ્ઞાતૃજ્ઞેયવિવે-
કયોગો નામ નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯ ॥

॥ ॐ શ્રીગણેશાય નમઃ શ્રીસદ્ગુરવે નમોનમઃ ॥

અથ અધ્યાય ૧૦ મો.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

દૈવ્યાસુરી રાક્ષસી ચ પ્રકૃતિસ્ત્રિવિ-
ધા નૃણામ્ । તાસાં ફલાનિ ચિહ્ના-
નિ સંક્ષેપાત્તેઽધુનાઽબ્રુવે ॥ ૧ ॥

(અર્થ) શ્રી ગંઘાનન બ્રહ્મા-હે રાજન !!! મનુ-
બોની દેવી, આસુરી અને રાક્ષસી એવી ત્રણ પ્રકારની.
પ્રકૃતિ ગણાય છે તેનાં ફળ અને ચિન્હો સંક્ષેપથી હમ-
ણા તમને કહું છું. તે શ્રવણ કરો.

આદ્યા સંસાધયેન્મુક્તિં દ્વે પરે બંધનં
નૃપ । ચિહ્નં બ્રવીમિ ચાદ્યાયાસ્તન્મે
નિગદતઃ શૃણુ ॥ ૨ ॥

(અર્થ) આદ્ય એવી દેવી પ્રકૃતિ મુક્તિને પ્રાપ્ત

(૧૮૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૧૦]

કરનાર છે અને પક્ષીની બે પ્રકૃતિ મનુષ્યને બંધન કરનાર છે માટે હવે હું રાજ્યન !!! પહેલાં દૈવી પ્રકૃતિનું ચિન્હ કહું છું તે શ્રવણ કરો કે.

**अपैशून्यं दया क्रोधश्चापल्यं धृतिरा-
र्जवम् । तेजोऽभयमहिंसा च क्षमा
शौचममानिता ॥ ३ ॥**

(અર્થ) ચાડી ચુગલીથી રહિત, દયા, ક્રોધ રહિત, ચપલતા એટલે હુશીયારી ધીરજ આર્જવ (સરળતા) મહત્વ, અભય, અહિંસા, ક્ષમા, પવિત્રતા અને નિર-ભીમાનતા-

**इत्यादि चिह्नमाद्याया आसुर्याः
शृणु सांप्रतम् । अतिवादोऽभिमा-
नश्च दर्पोऽज्ञानं सकोपता ॥ ४ ॥**

(અર્થ) એટલા ચિન્હ આદ્ય એવી દૈવી પ્રકૃતિનાં છે. આવા સદ્ગુણ જેનામાં હોય તે માણસ દૈવી પ્રકૃતિવાળો છે એમ જાણવું. હવે આસુરી પ્રકૃતિનાં લક્ષણ

ભાષાટીકા સહીત. (૧૮૧)

એવાં સમજવા કે વધારે વાદવિવાદ, અભિમાન, ગર્વ,
અજ્ઞાન અને ક્રોધ.

આસુર્યા એવમાદ્યાનિ ચિદ્વાનિ પ્રકૃ-
તેર્નૃપ । નિષ્ઠુરત્વં મદો મોહોઽહંકારો
ગર્વ એવ ચ ॥ ૫ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! એટલાં લક્ષણુ આસુરી પ્રકૃ-
તિના માણસોનાં છે. હવે કઠોરતા મદ મોહ ભરેલો
અહંકાર અને ગર્વ (છાકટાપણું) અથવા ઊન્મત્તતા-

દ્વેષો હિંસાઽદયા ક્રોધ ઔદ્વિત્યં
દુર્વિનીતતા । અભિચારીકકર્તૃત્વં
કૂરકર્મરતિસ્તથા ॥ ૬ ॥

(અર્થ) દ્વેષ, હિંસા, નિર્દયતા, ક્રોધ, ઊદ્વિત્તાઇ,
વિવેકહીન અવિવેક. ખીજનો નાશ કરવાનાં કર્મોમાં
પ્રીતી તથા કુરકર્મ કરવામાં પ્રીતી.

અવિશ્વાસઃ સત્તાં વાક્યેઽશુચિત્વં

(१८२) श्री गणेशगीता- [अ० १०]

**कर्महीनता । निंदकत्वं च वेदानां
भक्तानामसुरद्विषाम् ॥ ७ ॥**

(अर्थ) स तसद्गुरुना वाक्यभां अविश्वास, अप-
वित्रता, कर्महीनपणुं (स्नानसंख्या देवार्थनादिकभां
अभाव) वेदानुं निंदवापणुं, भक्तपुरुषानुं निंदवापणुं
तेभ्यः असुरेभ्यो द्वेषकरनारा देवताभ्योनिं निंदवापणुं.

**मुनिश्रोत्रियविप्राणां तथा स्मृति-
पुराणयोः । पाखंडवाक्ये विश्वासः
संगतिर्मलिनात्मनाम् ॥ ८ ॥**

(अर्थ) महामुनी अने कर्मकांडी ब्राह्मणानुं तेभ्यः
स्मृति पुराणानुं निंदकरवापणुं तेभ्यः पापकांडी जनो-
नां धूर्तता अरेलां वाक्योभां विश्वास राखवापणुं. तथा
विषयासक्त महामलिन पुरुष स्त्रीभ्योनी संगती.

**सदंभकर्मकर्तृत्वं स्पृहा च परव-
स्तुषु । अनेककामनावस्थं सर्वदाऽनृ-
तभाषणम् ॥ ९ ॥**

ભાષાટીકા સહીત. (૧૮૩)

(અર્થ) ડોળખાણું દંભભરેલાં કર્મનાં કર્તાપણાને દેખાવ કરવો, ખીજાઓની વસ્તુઓમાં ઇચ્છા અને અનેક અનેક કામનાઓમાં તર્કભાવની ઇચ્છાઓ. અને ડગલે ડગલે અસત્ય ભાષણ બોલવું.

**પરોત્કર્ષાસહિષ્ણુત્વં પરકૃત્યપરાહ-
તિઃ । इत्याद्या बहवश्चान्ये राक्ष-
स्याः प्रकृतेर्गुणाः ॥ ૧૦ ॥**

(અર્થ) અન્યની ઊત્કર્ષતાની અસહનતા ખીજના કૃત્યનો વિનાશ ઇચ્છી પોતાની મહત્તા ખતાવવી ઇત્યાદી ખીજ ખહુએ લક્ષણો રાક્ષસી પ્રકૃતિના ગુણો છે.

**पृथिव्यां स्वर्गलोके च परिवृत्य वस-
न्ति ते । मद्भक्तिरहिता लोका
राक्षसीं प्रकृतिं श्रिताः ॥ ૧૧ ॥**

(અર્થ) પૃથ્વી અને સ્વર્ગ લોકને વિષે અર્થાત ત્રણલોકે પ્રકૃતિજન્ય હોવાથી ઉપર પ્રમાણે ત્રણે પ્રકૃતિના ગુણોથી તે વેષ્ટિત છે અને જે મારી ભક્તિથી વિમુખ છે તેનો અવશ્ય રાક્ષસી પ્રકૃતિનેજ પામે છે.

(૧૮૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અ. ૧૦]

તામસી યે શ્રિતા રાજન્યાન્તિ તે
ગૌરવં ધ્રુવમ્ । અનિર્વાચ્યં ચ તે દુઃખં
મુંજતે તત્ર સંસ્થિતાઃ ॥ ૧૨ ॥

(અર્થ) દૈવીપ્રકૃતિ સાત્વીકી છે આસુરી પ્રકૃતિ રાજ-
સી છે અને આ રાક્ષસી પ્રકૃતિ તે તામસી છે તેને
આશ્રય કરીનેજે પુરૂષ તેને પ્રાપ્તથાય છે તે નિશ્ચયથી
રૌરવ નામા નર્કમાં પડે છે. અને અવર્ણનીય દુઃખ
ભોગવે છે.

દૈવાન્નિઃસૃત્ય નરકાજ્ઞાયંતે ભુવિ
કુબ્જકાઃ । જાત્યન્ધાઃ પંગવો દીના
હીનજાતિષુ તે નૃપ ॥ ૧૩ ॥

(અર્થ) કદાપી દૈવયોગે નરકથી નીકળીને પૃથ્વીમાં
અવતરે છે તોપણ તે મનુષ્ય કુબ્જકો, જન્માંધ, પાંગળો,
ગરીબ, અને હીનજાતીમાંજ અવતરે છે.

પુનઃ પાપસમાચારા મદ્યમક્તાઃ
પતન્તિ તે । ઉત્પતન્તિ હિ મદ્રક્તા
યાં કાંચિદ્યોનિમાશ્રિતાઃ ॥ ૧૪ ॥

ભાષાટીકા સહીત. (૧૮૫)

(અર્થ) આવી રિયતીમાં મારી ભક્તિ ન કરવાવડે ત્યાં વારંવાર પાપકર્મ કરીકરી અંતે પતિતજ થાય છે પણ જે મારો ભક્ત હોય તો તે ગમેતે યોગીમાં અવતાર પામેજો હોય છતાં ભક્તિના પ્રતાપથી નાશ પામતો નથી અને અંતે શિદ્ધાર થાય છે.

**લભન્તે સ્વર્ગતિં યજ્ઞૈરન્યૈર્ધર્મૈશ્ચ ભૂમિ-
પ । સુલભાસ્તાઃ સકામાનાં મયિ
ભક્તિઃ સુદુર્લભા ॥ ૧૫ ॥**

(અર્થ) હે ભૂપતિ !!! યજ્ઞાદિવડે અથવા અન્ય ધર્માચરણથી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે સકામી પુરુષોને સુલભ છે. પણ મારી ભક્તિ થવી તો અત્યંત જ દુર્લભજ છે. કેમકે ભક્તિ જન્મમર્ણના અંધનથી મુક્ત કરનાર છે.

**વિમૂઢા મોહજાલેન બદ્ધાઃ સ્વેન ચ
કર્મણા । અહં હંતા અહં કર્તા
અહં ભોક્તેતિ વાદિનઃ ॥ ૧૬ ॥**

(અર્થ) મુર્ખલોક મોહજાલના અંધકારથી પોતા-

(૧૮૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૦]

નાજ કર્મવડે સંસારબંધનથી બંધાય છે. અને મિથ્યા વિવાદ કરવાવાળા માણસો હુંજ નાશકરનાર, હુંજ કરનાર, હુંજ ભોગવનાર એમ બોલે છે.

**અહમેવેશ્વરઃ શાસ્તા અહં વેત્તા અહં
સુખી । एतादृशी मतिर्नृणामधः
पातयतीह तान् ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) હુંજ ઇશ્વર અને હુંજ બોધક અને હુંજ બાણવાવાળો હુંજ સુખી છું એવા પ્રકારની બુદ્ધિજ તેવા વિચારના માણસોને અવશ્ય નરકમાંજ નાખનારી છે.

**तस्मादेतत्समुत्सृज्य दैवीं प्रकृति-
माश्रय । भक्तिं कुरु मदीयां त्वमै-
निशं दृढचेतसा ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! એટલાજ માટે આવી અવિચારી રાક્ષસી પ્રકૃતિનો ત્યાગકરીને સાત્વીક એવી દેવી પ્રકૃતિનો આશ્રય કરો. અને હીવસરાત્રી દૃઢચિત્ત વડે મારી ઉપર ખતાવેલી ભક્તિનો આશ્રય કરો.

ભાષાટીકા સહીત. (૧૮૭)

સાપિ ભક્તિસ્ત્રિધા રાજન્સાત્ત્વિકી
રાજસીતરા । યદેવાન્ભજતે ભક્ત્યા
સાત્ત્વિકી સા મતા શુભા ॥ ૧૯ ॥

(અર્થ) હે રાજન !!! આ ભારી ભક્તિ પણ સા-
ત્ત્વિકી, રાજસી, તામસી. એવા ત્રણ પ્રકારની છે જે
ભક્તિવડે માત્ર દેવોનું જ યજનપૂજન થાય છે તે ભક્તિ
શુભકર્તા સાત્ત્વિકી છે એમ મારો મત છે.

રાજસી સા તુ વિજ્ઞેયા ભક્તિર્જન્મ-
મૃતિપ્રદા । યદ્યક્ષાંશ્ચૈવ રક્ષાંસિ
યજન્તે સર્વભાવતઃ ॥ ૨૦ ॥

(અર્થ) હે નૃપ !!! રાજસી ભક્તિ વારંવાર જન્મ
મર્ણને આપવાવાળી છે. કેમકે સકામી છે. આ રાજસી
ભક્તિ યક્ષ અને રક્ષસોને પૂર્ણભાવથી બળવે છે અર્થાત્
તેવાઓને પોતાના પૂજ્ય અને ક્ષણદાતા માને છે.

વેદેનાવિહિતં કૂરં સાહંકારં સદં-
મકમ્ । ભજન્તે પ્રેતભૂતાદીન્કર્મ
કુર્વન્તિ કામુકમ્ ॥ ૨૧ ॥

(૧૮૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૦]

(અર્થ) વેદવિધિથી રહિત, કુર, અહંકાર યુક્ત. પાપ ડયુક્ત. ભુતપ્રેતાદિને પૂજવાવાળી આ તામસી ભક્તિ સકામ ઇચ્છાનું કર્મકરીનેજ ભજે છે. ભુતપ્રેતાદિને વશકરી પોતાની ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરવાને ભક્તિ થતી હોય તો તે રાક્ષસી તામસી ભક્તિ જાણવી.

**શોષયન્તો નિજં દેહમન્તઃસ્થં માં
દઢાગ્રહાઃ । તામસ્યેતાદૃશી ભક્તિ-
ર્નૃણાં સા નિરયપ્રદા ॥ ૨૨ ॥**

(અર્થ) આ તામસી ભક્તિ પોતાના દેહનું શોષણ કરે છે, અને અંતઃકરણમાં મારેવિષે દઢાગ્રહ પણ રાખે છે એ પ્રમાણેની તામસી ભક્તિ મનુષ્યોને નરક-પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે.

**કામો લોભસ્તથા ક્રોધો દંભશ્ચત્વાર
ઈત્યમી । મહાદ્વારાણિ વીચીનાં
તસ્માદેતાંસ્તુ વર્જયેત ॥ ૨૩ ॥**

(અર્થ) કામ, લોભ, તથા દંભ આ ચાર દ્વાર નરકનાજ છે તે માહાદ્વારો મારાકૃતે નર્કમાંજ

ભાષાટીકા સહીત. (૧૮૯)

જાય છે માટે આ ચાર માર્ગો સદનંતર લાગ કરવે
જોઈએ.

ॐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ગણેશગીતાસૂપ-
નિષદર્થગર્ભાસુ યોગામૃતાર્થશાસ્ત્રે
શ્રીગણેશપુરાણે ઉત્તરખંડે શ્રીગજા-
નનવરેણ્યસંવાદે ઉપદેશયોગો નામ
દશમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૦ ॥

(૧૯૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૧]

ૐ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસદ્ગુરુભ્યે નમોનમઃ ॥

અધ્યાય ૧૧ મો.

॥ શ્રીગજાનન ઉવાચ ॥

તપોઽપિ ત્રિવિધં રાજન્કાયિકાદિ-
પ્રભેદતઃ । ઋજુતાર્જવશૌચાનિ બ્રહ્મ-
ચર્યમર્હિસનમ્ ॥ ૧ ॥

(અર્થ) ગજાનન બોલ્યા-હે રાજન !!! કાયિક વાયિક અને માનસિક એ પ્રકારે તપ ત્રણ પ્રકારનું છે ઋજુતા એટલે સત્યતા, સરળતા, પવિત્રતા, અહિંસા અને અહિંસા.

ગુરુવિજ્ઞદ્વિજાતીનાં પૂજનં ચાસુર-
દ્વિષામ્ । સ્વધર્મપાલનં નિત્યં કા-
યિકં તપ ईदृશમ્ ॥ ૨ ॥

(અર્થ) સદ્ગુરુ, પંડીતજનો અને પ્રાણીઓ તથા દેવતાઓનું પૂજન કરવું. તથા હમેશાં સનાતન ધર્મનું પાલન કરવું. એ સર્વને કાયિકતપ કહેવાય છે.

**મર્માસ્પૃશ્ચ પ્રિયં વાક્યમનુદ્વેગં હિતં
ઋતમ્ । અધીતિર્વેદશાસ્ત્રાણાં વા-
ચિકં તપ ईदृશम् ॥ ૩ ॥**

(અર્થ) મનને સારલાગે એવું મર્મયુક્ત પ્રિયવચન
બોલવું. હિદ્વેગવિના હિતકારી અને સત્યભાષણ બોલવું
તથા વેદવિગેરે શાસ્ત્રોનું અવલોકન કરવું. એ સર્વને
વાચિક તપ કહેવાય છે.

**અન્તઃપ્રસાદઃ શાન્તત્વં મૌનમિન્દ્રિ-
યનિગ્રહઃ । નિર્મલાશયતા નિત્યં
માનસં તપ ईદृશम् ॥ ૪ ॥**

(અર્થ) પ્રસન્નતા ભરેલું અંતઃકરણ, શાન્તિ,
મૌન, જીતેન્દ્રિયપણું તથા સદાસર્વદા નિર્મલભાવ એ
સર્વ માનસીકતપ કહેવાય છે.

**અકામતઃ શ્રદ્ધયા ચ યત્તપઃ સાત્ત્વિકં
ચ તમ્ । ઋદ્ધયૈ સત્કારપૂજાર્થં સદંભં
રાજસં તપઃ ॥ ૫ ॥**

॥ (૧૯૨) : શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૧]

(અર્થ) નિષ્કામ અને શ્રદ્ધા સહિત જે તપ કરવામાં આવે છે તેને સાત્ત્વિક તપ કહે છે તથા યજ્ઞન પૂજનના નિમિત્તથી ઐશ્વર્યયુક્ત તથા પાપાંડસહિત માત્ર સત્કાર મેળવવાના તપને રાજસી તપ કહે છે.

**તદસ્થિરં જન્મમૃતી પ્રયच्छति न
संशयः । परात्मपीडकं यच्च तप-
स्तामसमुच्यते ॥ ६ ॥**

(અર્થ) આ રાજસી તપ અસ્થિરતા અને જન્મ-મર્ણુને નિઃસંશય આપે છે હવે જે તપથી અન્ય જીવાત્માઓને પીડા થાય તેને તામસી તપ કહેવાય છે.

**विधिवाक्यप्रमाणार्थं सत्पात्रे देश-
कालतः । श्रद्धया दीयमानं यद्दानं
तत्सात्त्विकं मतम् ॥ ७ ॥**

(અર્થ) વિધિવાક્ય યુક્ત તથા વેદશાસ્ત્ર સ્મૃતિ પુરાણના પ્રમાણપૂર્વક તથા દેશકાળને અનુસરીને જે દાન સત્પાત્રને વિષે શ્રદ્ધાપૂર્વક આપવામાં આવે છે તેને સાત્ત્વિક દાન કહેવાય છે.

ઉપકારં ફલં વાપિ કાંક્ષદ્વિદીયતે
નરેઃ । ક્લેશતો દીયમાનં વા ભક્ત્યા
રાજસમુચ્યતે ॥ ૮ ॥

(અર્થ) ઉપકાર અને ફલની ઇચ્છા યુક્ત જે મનુષ્ય
દાન કરેછે તથા ક્લેશયુક્ત ભક્તિવડે જે દાન થાયછે તેને
રાજસ દાન કહેવાય છે.

અકાલદેશતોઽપાત્રેઽવજ્ઞયા દીયતે
તુ યત્ । અસત્કારાચ્ચ યદત્તં તદાનં
તામસં સ્મૃતમ્ ॥ ૯ ॥

(અર્થ) દેશકાલથી રહિત, કુપાત્રને વિષે તથા
અવજ્ઞતાવડે સત્કારહીન જે દાન કરવામાં આવેછે
તે દાનને તામસી દાન કહેવાય છે.

જ્ઞાનં ચ ત્રિવિધં રાજઞ્છૃણુષ્વ સ્થિર-
ચેતસા । ત્રિધા કર્મ ચ કર્તારં
બ્રવીમિ તે પ્રસંગતઃ ॥ ૧૦ ॥

(૧૯૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અ. ૧૧]

(અર્થ) હે રાજન !!! સ્થિર ચિત્તવડે શ્રવણકરો કે
જ્ઞાન પણ ત્રણપ્રકારનું છે તેમ કર્મના પણ ત્રણપ્રકાર
છે તથા કર્તા એટલે કર્મ કરનાર મનુષ્ય પણ ત્રણ
પ્રકારના છે તે પ્રસંગ તમને કહું છું.

નાનાવિધેષુ ભૂતેષુ મામેકં વીક્ષતે
તુ યઃ । નાશવત્સુ ચ નિત્યં માં
તજ્ઞાનં સાત્ત્વિકં નૃપ ॥ ૧૧ ॥

(અર્થ) જે પુરુષ અનેક પ્રકારના ભૂતપ્રાણીમા-
ત્રમાં મને એક અને અવિનાશી જાણે છે અને સર્વ આ
નાના પ્રકારનું તે નાશવંત છે એવું તે સાત્ત્વિક જ્ઞાન
કહેવાય છે.

તેષુ વેત્તિ પૃથગ્ભૂતં વિવિધં ભાવમા-
શ્રિતઃ । મામવ્યયં ચ તજ્ઞાનં
રાજસં પરિકીર્તિતમ્ ॥ ૧૨ ॥

(અર્થ) તે પંચભૂત પ્રાણીમાત્રમાં મને પ્રથક પ્રથક

ભાષાટીકા સહીત. (૧૯૫)

જાણી મારા અનેકભાવ માની જે મારો આશ્રયકરે છે
છતાં મને અવ્યય જાણે છે તે રાજસી જ્ઞાન કહેવાય છે.

**हेतुहीनमसत्यं च देहात्मविषयं च
यत् । असदर्थाल्पविषयं तामसं
ज्ञानमुच्यते ॥ १३ ॥**

(અર્થ) હેતુ વિનાનું અસત્ય અને દેહ તથા આ-
ત્માને એક માનવું. (આત્માને દેહરૂપે જ જાણવો.)
જુદા અને અલ્પ એવા અર્થના વિષયમાં ગુંગળાયા
કરવું. એ તામસી જ્ઞાન કહેવાય છે.

**भेदतत्त्वविधं कर्म विद्धि राजन्म-
येरितम् । कामनाद्वेषदंभैर्यद्रहितं
नित्यकर्म यत् ॥ ૧૪ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! સાત્વીક, રાજસી, અને
તામસી એવા ત્રણ પ્રકારનાં કર્મ છે જે કર્મ કામના-
રહિત, દ્વેષરહિત, પાપરહિત, જે નિત્યકર્મ છે.

(૧૮૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૧]

કૃતં વિના ફલેચ્છાં યત્કર્મ સાત્ત્વિ-
કમુચ્યતે । યદ્વહુક્લેશતઃ કર્મ કૃતં
યન્ન ફલેચ્છયા ॥ ૧૫ ॥

(અર્થ) અને કૃષ્ણની ઇચ્છા શિવાય જે કર્મ કરાય છે તે કર્મને સાત્ત્વિક કર્મ કહેવાય છે વળી જે કર્મ બહુજ ક્લેશવડે કરીને તથા કૃષ્ણની અપેક્ષા રાખીને કરાય છે.

ક્રિયમાણં નૃભિર્દેભાત્કર્મ રાજસમુ-
ચ્યતે । અનપેક્ષ્ય સ્વશક્તિં યદર્થક્ષ-
યકરં ચ યત્ ॥ ૧૬ ॥

(અર્થ) અને પાપાંડુ વિચાર યુક્ત જે કર્મો કરાય છે તેને રાજસી કર્મ કહેવાય છે વળી પોતાની શક્તિથી રહિત. તથા અર્થનું ક્ષયકારક જે કર્મ કરવામાં આવે છે.

અજ્ઞાનાત્ક્રિયમાણં યત્કર્મ તામસ-

**મીરિતમ્ । કર્તારં ત્રિવિધં વિદ્ધિ
કથ્યમાનં મયા નૃપ ॥ ૧૭ ॥**

(અર્થ) તથા કેવલ અગ્નિ અવિચાર યુક્ત જે કર્મ કરાય છે તે કર્મ તામસી કર્મ છે. હે રાજન !!! હવે કર્તા પણ ત્રણ પ્રકારનાજ છે તે તમને કહું છું.

**ધૈર્યોત્સાહી સમોઽસિદ્ધો સિદ્ધો
ચાવિક્રિયસ્તુ યઃ । અહંકારવિમુક્તો
યઃ સ કર્તા સાત્ત્વિકો નૃપ ॥ ૧૮ ॥**

(અર્થ) હે રાજન ! ધીરજવાન, ઊત્સાહી તથા સિદ્ધિ અસિદ્ધિમાં સમાનતાવાળા વિકાર અનં અહંકાર રહિત કર્મ કરનારને સાત્ત્વિક કર્તા કહેવાય છે.

**કુર્વન્દર્ષ ચ શોકં ચ હિંસાં ફલસ્પૃહાં
ચ યઃ । અશુચિર્લુપ્ધકો યશ્ચ રાજ-
સોઽસૌ નિગદ્યતે ॥ ૧૯ ॥**

(૧૯૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૧]

(અર્થ) જે મનુષ્ય હર્ષ અને શોકને આધિન રહી કર્મ કરે છે હિંસા અને ક્રૂણને વિષે ઇચ્છા રાખે છે તથા અપવિત્રતા સહ લોભ રહેલો છે તેને રાજસી કર્તા કહેવાય છે.

**પ્રમાદાજ્ઞાનસહિતઃ પરોચ્છેદપરઃ
શઠઃ । અલસસ્તર્કવાન્યસ્તુ કર્તાઃ-
સૌ તામસો મતઃ ॥ ૨૦ ॥**

(અર્થ) પ્રમાદ અને અજ્ઞાનતા સહિત અન્યને નાશ કરવાના ઇરાદાપૂર્વક કર્મ કરે તથા મુર્ખ હોયને આલસ તથા તર્ક વિતર્ક કર્યાજ કરે એવાને તામસી કર્તા કહેવાય છે.

**સુખં ચ ત્રિવિધં રાજન્દુઃખં ચ ત્રિવિ-
ધં શૃણુ । સાત્ત્વિકં રાજસં ચૈવ
તામસં ચ મયોચ્યતે ॥ ૨૧ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! સુખ પણ તેવાજ ત્રણપ્રકાર-

ભાષાટીકા સહીત. (૧૯૯)

રનું છે તેમ દુઃખ પણ ત્રણપ્રકારનું સાત્ત્વિક રાજસી
અને તામસી એવા પ્રકારે છે.

**વિષવદ્ભાસતે પૂર્વઃ દુઃખસ્યાન્તકરં
ચ યત્ । ઇચ્છમાનં તથા વૃત્ત્યા
યદન્તેઽમૃતવદ્ભવેત્ ॥ ૨૨ ॥**

(અર્થ) પહેલાં વિષ સમાન દેખાય છે પણ પાછ-
ળથી દુઃખનો નાશ કરે છે તથા મનોવૃત્તિવડે ઇચ્છાવાન
જણાય છતાં અંતે અમૃત સમાન જણાય છે.

**પ્રસાદાત્સ્વસ્ય બુદ્ધેર્યત્સાત્ત્વિકં સુખ-
મીરિતમ્ । વિષયાણાં તુ યો ભોગો
ભાસતેઽમૃતવત્પુરા ॥ ૨૩ ॥**

(અર્થ) અને વળી પોતાની બુદ્ધિને પ્રસન્નતામાં
રાખવાવાળા છે તેને સાત્ત્વિક સુખવાળા કહે છે તથા
જે મનુષ્ય પહેલાં વિષયોના ભોગોને અમૃત સમાન
જોઈને સેવે છે.

(૨૦૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૧]

હાલાહલમિવાન્તે યદ્રાજસં સુખમી-
દશમ્ । તન્દ્રિપ્રમાદસંભૂતમાલસ્ય-
પ્રભવં ચ યત ॥ ૨૪ ॥

(અર્થ) અને અંતે હાલાહલ વિષ સમાન ફલ આપે
તેને રાજસી સુખ કહેવાય છે વળી તંદ્રા એટલે મુર્છના
તથા પ્રમાદવડે જોડાયેલો આલસવડે ઊત્પન્ન થયેલાં.

સર્વદા મોહકં સ્વસ્ય સુખં તામસ-
મીદશમ્ । ન તદસ્તિ યદેતૈર્યન્મુક્તં
સ્યાત્રિવિધૈર્ગુણૈઃ ॥ ૨૫ ॥

(અર્થ) તથા જે હમેશાં મોહને ઊત્પન્ન કરનારાં છે
તેનેજ તામસી સુખ કહેવાય છે. એવાં કોઈ મનુષ્ય નથી
જે ઉપર ખતાવેલા ત્રણપ્રકારના ગુણથી મુક્ત હોય.

રાજન્બ્રહ્માપિ ધ્રિવિધં ઔત્સદિતિ
ભેદતઃ । ત્રિલોકેષુ ત્રિધાભૂતમશ્વિલં
ભૂપ વર્તતે ॥ ૨૬ ॥

ભાષાટીકા સહીત. (૨૦૧)

(અર્થ) બળી હે રાજન !!! બ્રહ્મણ (ૐ) (તત્) (સત્) એવા ત્રણપ્રકારથી છે અને તે ત્રણપ્રકારથીજ આ અખીલજગત અથવા ત્રિલોકને વિષે તે આપ્ત-માન છે.

**ब्रह्मक्षत्रियविदूद्राः स्वभावाद्भिन्न-
कर्मिणः । तानि तेषां तु कर्माणि
संक्षेपात्तेऽधुना ब्रुवे ॥ २७ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એવા ચાર પ્રકારથી સ્વભાવવડે જુદાંજુદાં કર્મ કરવાવાળા છે તેને સંક્ષેપથી કહું છું.

**अन्तर्बाह्येन्द्रियाणां च वश्यत्वमा-
र्जवं क्षमा । नानातपांसि शौचं च
द्विविधं ज्ञानमात्मनः ॥ २८ ॥**

(૨૦૨) શ્રી ગણેશગીતા- [અં ૧૧]

(અર્થ) અંતર અને બહારની ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખવી સુગમતા ક્ષમા અનેક પ્રકારનું તપ પવિત્રતા અને આત્માસંબંધીનું બેઉપ્રકારનું જ્ઞાન.

**વેદશાસ્ત્રપુરાણાનાં સ્મૃતીનાં જ્ઞાન-
મેવ ચ । અનુષ્ઠાનં તદર્થાનાં કર્મ
બ્રાહ્મમુદાહૃતમ્ ॥ ૨૯ ॥**

(અર્થ) તથા વેદ, શાસ્ત્ર, પુરાણ તથા સ્મૃતિઓનું જ્ઞાન પ્રાપ્તકરવું. તથા તેના અર્થોનું અનુષ્ઠાન કરવું. એવા સ્વભાવથીજ બ્રાહ્મણ કર્મ કહેવાય છે.

**દાઢ્યં શૌર્યં ચ દાક્ષ્યં ચ યુદ્ધે પૃષ્ઠા-
પ્રદર્શનમ્ । શરણ્યપાલનં દાનં ધૃતિ-
સ્તેજઃ સ્વભાવજમ્ । ૩૦ ॥**

(અર્થ) દૃઢતા, શૌર્યતા, ચતુરતા, યુદ્ધમાં પાછી.

ભાષાટીકા સહીત. (૨૦૩)

પાની ન કરવી, શરણે આવેલાનું પાલન કરવું. દાન
કરવું. ધીરજ રાખવી. અને સ્વભાવથી ઊત્પન્ન થતું
મહત્વ સંભાળવું,

**પ્રમુતા મન ઔત્રત્યં સુનીતિલોક-
પાલનમ્ । પંચકર્માધિકારિત્વં વૈ-
શ્યાનાં કર્મ હૃદયમ્ ॥ ૩૧ ॥**

(અર્થ) અને શ્રેષ્ઠતા, મનની ઉદારતા, શુભનીતિ,
લોકનું રક્ષણ કરવું. એ વિગેરે પાંચ કર્મો (નિત્યકર્મો
જે છે તેમાંથી પાંચ) ના અધિકારથી ક્ષત્રિયકર્મ કહ્યું છે.

**નાનાવસ્તુકયો ભૂમેઃ કર્ષણં રક્ષણં
ગવામ્ । ત્રિધાકર્માધિકારિત્વં વૈ-
શ્યાનાં કર્મ હૃદયમ્ ॥ ૩૨ ॥**

(અર્થ) અનેક પ્રકારની વસ્તુનો કચવિકચ, ખેતી,

(૨૦૪) શ્રી ગણેશગીતા- [અ. ૧૧]
ગાયોનું સંરક્ષણ એવાં ત્રણ પ્રકારનાં કર્મના અધિકાર-
પણાથી વૈશ્યકર્મ કહેવાય છે.

**દાનં દ્વિજાનાં શુશ્રૂષા સર્વદા શિવ-
સેવનમ્ । एतादृशं नरव्याघ्र कर्म
शौद्रमुदीरितम् ॥ ૩૩ ॥**

(અર્થ) દાન કરવું, બ્રાહ્મણની સેવા કરવી, મહાદેવ-
ની પૂજા કરવી એ સર્વ અધિકાર પૂર્વક શુદ્રનાં સ્વાભા-
વિક કર્મ છે.

**स्वस्वकर्मरता ये ते मय्यर्प्याखिल-
कारिणः । मत्प्रसादात्स्थिरं स्थानं
. यांति ते परमं नृप ॥ ૩૪ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! ઉપર બતાવેલાં ચાતુર્વર્ણનાં
પોતપોતાનાં કર્મ યથાવિધિ યુક્ત કરી સંપૂર્ણ કર્યા મને

ભાષાટીકા સહીત. (૨૦૫)

અર્પણ કરે તે પુરુષ મારી કૃપાથી નિશ્ચલ એવા પર-
મપદ સ્થાનમાં ગમન કરે છે.

**इति ते कथितो राजन्प्रसादाद्योग
उत्तमः । सांगोपांगः सविस्तारोऽ-
नादिसिद्धो मया प्रिय ॥ ३५ ॥**

(અર્થ) હે રાજન !!! મને પ્રિય એવો અનાદિ
સિદ્ધ શ્રેષ્ઠ અને પરિપૂર્ણ વિસ્તાર સાથે પૂર્ણપ્રસન્નતા
પૂર્વક આ યોગ તમને કહ્યો.

**युंक्ष्व योगं मयाख्यातं नाख्यातं
कस्यचिन्नृप । गोपयैनं ततः सिद्धिं
परां यास्यस्यनुत्तमाम् ॥ ३६ ॥**

(અર્થ) હે નૃપતિ !!! આ મારા કહેલા યોગનું
રૂડાપ્રકારે મનન કરવું. અને તે આ ગુપ્તયોગ કોઈને
પણ કહેવોનહીં. આ યોગને ગુપ્તરાખવાથી અત્યુત્તમ
સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૨૦૬) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૧૧]

॥ વ્યાસ ઉવાચ ॥

इति तस्य वचः श्रुत्वा प्रसन्नस्य
महात्मनः । गणेशस्य वरेण्यः स
चकार तद्यथोदितम् ॥ ३७ ॥

(અર્થ) શ્રીવ્યાસ મહારાજ બોલ્યા—એ પ્રમાણે પ્રસન્ન થિતવાળા પરમાત્મા શ્રીગણેશજીનાં વચન સાંભળીને વરેણ્યરાજા શ્રીગજનનની આજ્ઞા પ્રમાણે પોતાનું વર્તન ચલાવવા લાગ્યા.

त्यक्त्वा राज्यं कुटुंबं च कान्तारं
प्रययौ रयात् । उपदिष्टं यथायोग-
मास्थाय मुक्तिमाप्तवान् ॥ ३८ ॥

(અર્થ) રાજ્ય કુટુંબનેા હૃદયથી પરિત્યાગ કરીને વેગથી વનવિષે ચાલતા થયા અને ખનાવેલા ઉપદેશ પર્વક જીવપ્રજ્ઞની ઐક્યતાનેા યોગ ધારણ કરીને મોક્ષ પામ્યા.

ભાષાટીકા સહીત. (૨૦૭)

इमं गोप्यतमं योगं शृणोति श्रद्धया
तु यः । सोऽपि कैवल्यमाप्नोति
यथा योगी तथैव सः ॥ ३९ ॥

(અર્થ) આ મહાગુપ્ત એવા યોગનું જે કોઈ શ્રદ્ધા-
વડે શ્રવણ કરે છે તે પુરુષ યોગીની માફક કૈવલ્યપદને
પામે છે.

य इमं श्रावयेद्योगं कृत्वा स्वार्थं
सुबुद्धिमान् । यथा योगी तथा सोऽ-
पि परं निर्वाणमृच्छति ॥ ४० ॥

(અર્થ) જે બુદ્ધિમાન પુરુષ યોગીના કલ્યાણ
નિમિત્ત આ યોગ શ્રવણ કરાવે છે તે પણ યોગીનીપેઠે
પરમપદને પામે છે.

यो गीतां सम्यगभ्यस्य ज्ञात्वा चार्थं

(૨૦૮) શ્રી ગણેશગીતા- [અ૦ ૧૧]

**ગુરોર્મુખાત્ । કૃત્વા પૂજાં ગણેશસ્ય
પ્રત્યહં પઠતે તુ યઃ ॥ ૪૧ ॥**

(અર્થ) જે પુરુષ આ યોગરૂપ શ્રીગણેશગીતાનો સારીરીતે અભ્યાસ કરી શ્રી સદ્ગુરના મુખથી તેનો અર્થ સમજી શ્રીગણેશનું યજ્ઞનપૂજન કરે છે અને પ્રતિદિન પાઠ કરે છે.

**एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वापि
यः पठेत् । ब्रह्मीभूतस्य तस्यापि
दर्शनान्मुच्यते नरः । ४२ ॥**

(અર્થ) અને તે એવીરીતે કે એકવખત, એવખત, કે ત્રણવખત પાઠ કરે છે તે તેના જ્ઞાનવિચારના નિશ્ચયથી બ્રહ્મીભૂત સ્વરૂપને પામે છે અને તેના પુરુષનાં દર્શન માત્ર પણ મનુષ્યોને મોક્ષદાતા છે.

न यज्ञैर्न व्रतैर्दानैर्नाग्निहोत्रैर्महाध-

**નૈઃ । ન વેદૈઃ સમ્યગભ્યસ્તૈઃ સમ્ય-
ગ્જ્ઞાતૈઃ સહાંગકૈઃ ॥ ૪૩ ॥**

(અર્થ) યજુવડે નહિ, વ્રતવડે નહિ, દાનવડે નહિ, અગ્નિહોત્રવડે નહિ, મહાધનવડે નહિ, વેદના ઊત્તમ અભ્યાસવડે નહિ, જ્ઞાનવડેપણ નહિ, તેમજ શાસ્ત્ર અંગોના અભ્યાસવડે પણ નહિ.

**પુરાણશ્રવણૈર્નૈવ ન શાસ્ત્રૈઃ સાધુચિં-
તિતૈઃ । પ્રાપ્યતે બ્રહ્મ પરમમનયા
પ્રાપ્યતે નરૈઃ ॥ ૪૪ ॥**

(અર્થ) પુરાણના શ્રવણવડે પણ નહિ, તેમ શ્રેષ્ઠ શાસ્ત્રોના અધ્યયનવડે પણ નહિ. એમ કશાથીપણ પરબ્રહ્મતાને પામતા નથી પણ આ ગીતાજીના અધ્ય-યન કરવાવડે મનુષ્ય પરબ્રહ્મતાને પામે છે.

**બ્રહ્મઘ્નો મદ્યપઃ સ્તેયી ગુરુતલ્પગ-
મોઽપિ યઃ । ચતુર્ણાં યસ્તુ સંસર્ગી
મહાપાતકકારિણામ્ ॥ ૪૫ ॥**

(૨૧૦) શ્રી ગણેશગીતા- [અ. ૧૧]

(અર્થ) બ્રહ્મહત્યારા, દારૂપીનારા, ચોરીકરનારા, સદ્-
ગુરુ મહારાજની પથારીમાં પગમુકનારા, ચારેવર્ણનો
સંબંધ રાખનારા તથા અન્યપણ મહાપાતક કરનારા.

**સ્ત્રીહિંસા ગોવધાદીનાં કર્તારો
યે ચ પાપિનઃ । તે સર્વે પ્રતિમુચ્યન્તે
ગીતામેતાં પઠંતિ ચેત્ ॥ ૪૬ ॥**

(અર્થ) તેમજ સ્ત્રીની હત્યા કરનારા, ગાયોનો
વધકરનારા, તથા અન્યઅન્ય પાપ કરનારા મનુષ્યો
આ ગીતાજીનો પાઠકરવાવડે પાપવિમુક્ત થાય છે.

**યઃ પઠેત્પ્રયત્નો નિત્યં સ ગણેશો ન
સંશયઃ । ચતુર્થ્યાં યઃ પઠેદ્ભક્ત્યા સો-
ઽપિ મોક્ષાય કલ્પતે ॥ ૪૭ ॥**

(અર્થ) જે પુરુષ હમેશાં ગીતાજીનો પાઠ કરે છે
તે શંકારહિત થાતે શ્રીગણેશસ્વરૂપજ છે વળી ચતુ-
ર્થિના રોજ ભક્તિવડે જે મનુષ્ય પ્રેમભક્તિથી પાઠ કરે
છે તેપણ મોક્ષને પામે છે.

તત્તત્ક્ષેત્રં સમાસાદ્ય સ્નાત્વામ્યર્ચ્ય
ગજાનનમ્ । સકૃદ્ગીતાં પઠન્મત્તયા
બ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥ ૪૮ ॥

(અર્થ) શ્રી ગણેશજીનાં (અષ્ટવિનાયકાદિકના તથા શ્રી ભુસ્વાનાંદ પદરૂપ મયુરેશ્વર ક્ષેત્ર) જેજેક્ષેત્ર છે તેતે ક્ષેત્રને પામીને સ્નાન કરી શ્રીગજાનનનું પુજન કરે તો તે ભક્તિવડે ગીતાજીનો પાઠ થતાં તે બ્રહ્મસ્વરૂપતાને પામે છે.

ભાદ્રે માસિ સિતે પક્ષે ચતુર્થ્યાં મ-
ક્તિમાન્નરઃ । કૃત્વા મહીમયીં મૂર્તિં
ગણેશસ્ય ચતુર્ભુજામ્ ॥ ૪૯ ॥

(અર્થ) ભાદરવા માસની શુક્લપક્ષની ચતુર્થિને દિવસે જે ભક્તિમાન પુરુષ મુક્તિકાળી ચતુર્ભુજ શ્રીગજાનનની મૂર્તિ ખનાવીને.

(૨૧૨) શ્રી ગણેશગીતા [અં ૧૧]

સવાહનાં સાયુધાં ચ સમમ્યર્ચ્ય
યથાવિધિ । યઃ પઠેત્સપ્તકૃત્વસ્તુ
ગીતામેતાં પ્રયત્નતઃ ॥ ૫૦ ॥

(અર્થ) વાહન સાથે આયુધસાથે શ્રીગજનનનું
યથાવિધિ પુજનકરી આ ગીતાજીનો પાઠ મહાપ્રેમપૂ-
ર્વક સાતવખત કરે તો-

દદાતિ તસ્ય સંતુષ્ટો ગણેશો ભોગ-
મુત્તમમ્ । પુત્રાન્પૌત્રાન્ધનં ધાન્યં
પશુરત્નાદિસંપદઃ ॥ ૫૧ ॥

(અર્થ) તો તેના ઉપર શ્રીગજનન સંતુષ્ટ થઇને
પુત્ર પૌત્ર, ધનધાન્ય, પશુ, રત્ન આદિ સંપત્તિવાળા
ઉત્તમ ભોગો આપે છે.

વિદ્યાર્થિનો ભવેદ્વિદ્યા સુखાર્થી સુ-

**સ્વમામુચ્યાત્ । કામાનન્યૌલ્લભેત્કામી
મુક્તિમંતે પ્રયાંતિ તે ॥૫૨ ॥**

(અર્થ) આ ગીતાજીનું ૫૪ન શ્રવણ કરવાવડે
વિદ્યાર્થિને વિદ્યા, સુખાર્થિને સુખ, કામાર્થિને કામની
પ્રાપ્તિથતાં અંતે શ્રીગણેશના સ્વાનંદલોકને પ્રાપ્તથ-
તાં પૂર્ણ મુક્તિને પામે છે.

**इति श्रीमद्गणेशगीतासूपनिषद-
र्थगर्भासु योगामृतार्थशास्त्रे श्रीमद्-
गणेशपुराणे उत्तरखण्डे श्रीगजानन-
वरेण्यसंवादे त्रिविधवस्तुविवेक-
निरूपणं नाम एकादशोऽध्यायः
॥ ११ ॥**

॥ ॐ तत् सत् ब्रह्मार्पणम् ॥

(२१४) श्री गणेशगीता- [अ० ८१]

यः सृष्टिस्थितिसंहतीर्वितनुते ब्रह्मा-
दिमूर्तित्रिकैर्यस्याधीनतया स्थिता-
नि सदसत्कर्मार्ण्याविप्राणिनाम् ।
नित्येच्छाकृतिबुद्धिमानथ परो
जीवात्परात्मा स्वयं सोऽयं वो विद-
धातु पूर्णमचिराच्चेतोगतं यद्भवेत् ॥

पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात्पूर्णमुदच्य-
ते । पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवाव-
शिष्यते ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ ॐ तत् सत् ॥

ॐ

જ્ઞાનભક્તિ યોગના વિચારવાન સજ્જનોને માટે
શ્રીલુણાવાડા શ્રીગણપતિ મંદિર તરફથી પ્રસિદ્ધ
થયેલાં પુસ્તકોની યાદી.

સ્વાનંદ પ્રહ્લવિલાસ ભાગ ૧ લો.	૧-૪-૦
સ્વાનંદ પ્રહ્લવિલાસ ભાગ ૨ જો.	૧-૪-૦
અદ્વૈત ચિંતામણી વેદાન્ત વિલાસ.	૨-૦-૦
સ્વાનંદ મહોદધી કાવ્ય.	૧-૮-૦
નિરાલંબોપનિષદ્ ગુજરાતી ટીકા સાર્થ.	૦-૧૨-૦
સનાતન ધર્મ ભાસ્કર	૦-૬-૦
શ્રી ગુરૂગીતા.	૦-૪-૦
ગણેશાર્થવશિર્ષ ગુજરાતી ભાષટીકા સાર્થ	૦-૮-૦
ગણેશાર્થવશિર્ષ પાઠ.	૦-૧-૦
છવન્મુક્ત વિલાસ.	૦-૧-૦
સગુણનિર્ગુણ અભેદગણેશસ્તુતિ ગુ.	૦-૨-૦
ૐકાર પ્રહ્લ ઉપાસના અને મુર્તિપૂજ.	૨-૮-૦
ગણેશ મહિમ્ન ગુજરાતી અર્થસાથે.	૦-૨-૦
કુલિ દિગ્ દર્શન.	૦-૨-૦
પ્રણવ દર્શન નકશો.	૦-૨-૦
પ્રણવ દર્શન રહસ્ય નકશો.	૦-૨-૦
પ્રહ્લવહ્લ નકશો.	૦-૧-૬
યોગામૃત ગણેશ ગીતા ગુજરાતી અર્થ.	૦-૧૨-૦

ઉપરપ્રમાણે સનાતન વેદધર્મની વૃદ્ધિને માટે
મળે છે. મહારાજશ્રીના મુકામ ઉપર અથવા શ્રીગણ-
પતિ મંદિર લુણાવાડા.

